

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ადამიანის უფლებათა
ევროპული კონვენციის
პრეცედენტული
სამართლის გზამკვლევი

სოციალური უფლებები

პირველი გამოცემა – 31 აგვისტო, 2022

მოამზადა რეგისტრატურამ. არ აქვს სავალდებულო ძალა სასამართლოსთვის.

გამომცემლობებმა ან ორგანიზაციებმა, რომელთაც სურთ წინამდებარე გზამკვლევის ან მისი ნაწილის თარგმნა და/ან ხელახალი გამოყენება ბეჭდური თუ ელექტრონული სახით, უნდა შეავსონ საკონტაქტო ფორმა: [თხოვნა თარგმანის ხელახალი გამოყენების ან გამოცემის შესახებ](#) და მიიღონ ინფორმაცია ავტორიზაციის პროცედურაზე.

გზამკვლევები, რომლებიც ამჟამად ითარგმნება, იხილეთ აქ: [მიმდინარე თარგმანების ჩამონათვალი](#).

წინამდებარე გზამკვლევი მომზადდა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს იურისკონსულტის ხელმძღვანელობით და მას არ აქვს სავალდებულო ძალა ევროპული სასამართლოსთვის. გზამკვლევა შეიძლება გაიაროს რედაქტირება.

ორიგინალი შედგენილია ინგლისურ ენაზე. ტექსტი საბოლოო სახით გამოქვეყნდა 2022 წლის 31 აგვისტოს და რეგულარულად განახლდება.

პრეცედენტული სამართლის გზამკვლევები შეგიძლიათ ჩამოტვირთოთ ვებგვერდიდან: <https://ks.echr.coe.int>.

გამოცემულ გზამკვლევებზე განახლებული ინფორმაციის მისაღებად, გთხოვთ, თვალი ადევნოთ სასამართლოს გვერდს *Twitter*-ზე: https://twitter.com/ECHR_CEDH.

© ევროპის საბჭო/ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო, 2022

სარჩევი

შენიშვნა მკითხველისთვის.....	6
შესავალი	8
I. ჯანმრთელობა	8
A. მოქმედების სფერო	9
B. რეპროდუქციული ჯანმრთელობა	9
1. პროკრეაცია სამედიცინო დახმარებით	10
2. სუროგაცია.....	12
3. აბორტი.....	14
4. პრენატარული სკრინინგი/ტესტირება.....	16
5. სტერილიზაცია.....	16
C. ვაქცინაცია	18
D. ინფორმაცია ჯანმრთელობის შესახებ.....	18
E. მძიმედ დაავადებულ პირთა გაძევება.....	20
II. შრომითი უფლებები.....	23
A. კონვენციის გავრცელება დასაქმებაზე.....	25
B. სამუშაოზე წვდომა	28
1. მოთხოვნა ნასამართლობის არქონის შესახებ და მსგავსი ღონისძიებები	28
2. დასაქმების ისტორია	29
3. ეროვნული უშიშროება.....	29
4. პოლიტიკური შეხედულებები/რელიგიური რწმენა	30
C. სამსახურიდან გათავისუფლება	32
1. რელიგიური რწმენა	32
2. პოლიტიკური კუთვნილება.....	33
3. სექსუალური ორიენტაცია.....	34
4. ჯანმრთელობა.....	34
5. მხილება.....	34
6. შეურაცხმყოფელი მასალების გამოქვეყნება სამუშაო ადგილზე	35
7. პროფკავშირის საქმიანობა.....	36
8. მოსამართლეები	37
9. სასამართლოსთვის მიმართვის უფლება/ეფექტიანი სასამართლო კონტროლი.....	37
D. გენდერული თანასწორობა.....	39

E. საჯარო მოსამსახურის ანაზღაურების/პენსიების შემცირება მკაცრი ეკონომიკური ზომების გატარების შედეგად	41
F. შრომითი ექსპლუატაცია / ადამიანებით ვაჭრობა (ტრეფიკინგი).....	42
G. საწარმოო ტრავმები/ჯანმრთელობა	44
III. პროფკავშირების უფლებები.....	47
A. მოქმედების სფერო	48
B. პროფკავშირის რეგისტრაცია	49
C. პროფკავშირში გაწევრიანება ან გაწევრიანებაზე უარის თქმა.....	51
D. კოლექტიური მოლაპარაკების უფლება.....	53
E. გაფიცვის უფლება.....	55
F. პროფკავშირის უფლებები საჯარო სექტორში	56
IV. სოციალური შეღავათები და პენსიები.....	59
A. ზოგადი საკითხები	60
1. მოქმედების სფერო	60
2. თავისუფალი შეფასების ფარგლები	62
B. მშობლობის/საოჯახო შეღავათები	63
C. სოციალური უზრუნველყოფა და დასაქმებულთა შეღავათები.....	64
D. პენსიები	66
V. საცხოვრებელი ადგილი.....	70
A. ზოგადი საკითხები	71
1. მოქმედების სფერო	71
2. თავისუფალი შეფასების ფარგლები	73
B. გამოსახლება/საცხოვრებლის დაკარგვა	74
C. ქირის კონტროლი.....	76
D. სახელმწიფო კონტროლის სხვა ღონისძიებები	79
E. საბინაო შეღავათები	81
VI. კონკრეტული მოწყვლადი ჯგუფები	82
A. მიგრანტები/თავშესაფრის მძიმეებლები	83
B. შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირები	86
1. წვდომა კონკრეტულ ტერიტორიებზე, შენობებსა და სერვისებზე	87
2. შშმ პირთა დახმარება/საგადასახადო შეღავათები	90
3. განათლება	93
C. ბოშები.....	95

შენიშვნა მკითხველისთვის

წინამდებარე დოკუმენტი ერთ-ერთია პრეცედენტული სამართლის გზამკვლევიდან, რომლებსაც გამოსცემს ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო (შემდგომში - „სასამართლო“, „ევროპული სასამართლო“, ან „სტრასბურგის სასამართლო“), რათა პრაქტიკოს იურისტებს მიაწოდოს ინფორმაცია სტრასბურგის სასამართლოს ფუნდამენტური მნიშვნელობის გადაწყვეტილებებსა და განჩინებებზე. ამ გზამკვლევში გაანალიზდა და შეჯამდა სასამართლოს პრაქტიკა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის (შემდგომში - „კონვენცია“/„ევროპული კონვენცია“) სხვადასხვა დებულებაზე, რომლებიც უკავშირდება სოციალურ უფლებებს. იგი უნდა წავიკითხოთ ცალკეულ მუხლებზე მომზადებულ გზამკვლევებთან ერთობლიობაში, რომლებზეც ეს დოკუმენტი სისტემატურად მიუთითებს.

გზამკვლევში ციტირებული პრაქტიკის მაგალითები შეირჩა სასამართლოს წამყვანი, ძირითადი და/ან ბოლოდროინდელი გადაწყვეტილებებიდან და განჩინებებიდან.*

სასამართლოს გადაწყვეტილებები და განჩინებები ემსახურება არა მარტო სასამართლოში შესულ საქმეთა გადაწყვეტას, არამედ ზოგადად განმარტავს, იცავს და ავითარებს კონვენციით დადგენილ წესებს, რითაც ხელს უწყობს სახელმწიფოთა, როგორც კონვენციის ხელშემკვერელ მხარეთა მიერ ნაკისრი ვალდებულებების შესრულებას (*Ireland v. the United Kingdom*, 1978 წლის 18 იანვარი, § 154, Series A no. 25, და შედარებით ახალი *Jeronovičs v. Latvia* [GC], no. 44898/10, § 109, 2016 წლის 5 ივლისი).

ამრიგად, კონვენციით შექმნილი სისტემის დანიშნულებაა, განსაზღვროს საჯარო პოლიტიკა ყველას საერთო ინტერესებისთვის, აამაღლოს ადამიანის უფლებათა დაცვის სტანდარტები და კონვენციის მხარე სახელმწიფოთა თანამეგობრობის მასშტაბით განავრცოს სასამართლო პრაქტიკა ადამიანის უფლებათა სფეროში (*Konstantin Markin v. Russia* [GC], 30078/06, § 89, ECHR 2012). სასამართლო ხაზს უსვამს, რომ აღნიშნულ სფეროში კონვენციას აქვს „ევროპული საჯარო წესრიგის კონსტიტუციური ინსტრუმენტის“ ფუნქცია (*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland* [GC], no. 45036/98, § 156, ECHR 2005-VI; და შედარებით ახალი *N.D. and N.T. v. Spain* [GC], nos. 8675/15 და 8697/15, § 110, 2020 წლის 13 თებერვალი).

კონვენციის No.15 ოქმის თანახმად, პრეამბულაში შემოღებულია სუბსიდიარობის პრინციპი. ეს მექანიზმი „მხარე სახელმწიფოებსა და სასამართლოს საერთო პასუხისმგებლობას აკისრებს“ ადამიანის უფლებათა დაცვაზე, ეროვნულმა ხელისუფლებამ და სასამართლოებმა კი შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობა იმგვარად უნდა განმარტონ/გამოიყენონ, რომ სრულად განხორციელდეს კონვენციითა და მისი ოქმებით განსაზღვრული უფლებები და თავისუფლებები (*Grzeđa v. Poland* [GC], § 324).

* ციტირებული პრეცედენტული სამართლის მაგალითები შესაძლოა ხელმისაწვდომი იყოს სასამართლოსა და ყოფილი „ადამიანის უფლებათა ევროპული კომისიის“ (შემდგომში - „კომისია“) ერთ-ერთ ან ორივე ოფიციალურ ენაზე (ინგლისური და ფრანგული). თუ სხვაგვარად არ არის მითითებული, ყველა წყარო გახლავთ სასამართლო პალატის მიერ საქმის არსებითი განხილვით მიღებული განაჩენი. აბრევიატურა „(dec.)“ ნიშნავს, რომ ციტირებულია სასამართლოს გადაწყვეტილება, ხოლო „[GC]“ გულისხმობს, რომ საქმე განიხილა დიდმა პალატამ.

პალატის ის გადაწყვეტილებები, რომლებიც წინამდებარე დოკუმენტის გამოქვეყნებისას არ იყო საბოლოო, აღნიშნულია ვარსკვლავით (*).

შესავალი

1. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია არსებითად ადგენს სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებებს, თუმცა ბევრ მათგანს აქვს სოციალური ან ეკონომიკური შედეგებიც. ფაქტი, რომ კონვენციის განმარტება შესაძლოა გავრცელდეს სოციალურ და ეკონომიკურ უფლებებზეც, არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს ასეთ ინტერპრეტაციას, ვინაიდან არ არსებობს წყალგამყოფი აღნიშნული სფეროს გასამიჯნად კონვენციით მოცული სფეროსგან (*Airey v. Ireland*, 1979, § 26; *Stec and Others v. the United Kingdom* (dec.) [GC], 2005, § 52). სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი კონვენციის არაერთ მუხლს იმგვარად განმარტავს, რომ წარმოშობილი უფლებები შეიძლება განიხილებოდეს სოციალურ უფლებებად.

2. ამას გარდა, კონვენციითა და მისი ოქმებით დაცულ გარკვეულ უფლებებს უფრო დეტალურად არეგულირებს ევროპის სოციალური ქარტია (1961 წლის ვერსია, ან 1996 წლის შესწორებული ქარტია), მათ შორისაა: პროფესიული კავშირის უფლებები, იძულებითი შრომის აკრძალვა, განათლების უფლება ან დისკრიმინაციის აკრძალვა. ორივე ხელშეკრულებით დადგენილი სისტემები ერთმანეთს ავსებს და ურთიერთდამოკიდებულია.

3. ამ პრეცედენტული სამართლის გზამკვლევაში გაანალიზდა და შეჯამდა სასამართლოს იურისპრუდენცია სოციალურ უფლებებთან მიმართებით. სახელმძღვანელო მოიცავს შემდეგ საკითხებს: ჯანმრთელობისა და შრომის უფლებები; პროფესიული კავშირის უფლებები; სოციალური დახმარება და პენსიები; ბოლოდროინდელი აქტუალური საკითხები, როგორცაა საბინაო უფლებები, მოწყვლადი ჯგუფების უფლებები და ა.შ. ასეთი საქმეები არაერთია და უკავშირდება კონვენციის მატერიალურ დებულებებს. წინამდებარე გზამკვლევი ყურადღებას ამახვილებს განსხვავებულ თემატურ საკითხებზე და მათ კავშირზე კონვენციის სხვადასხვა მუხლთან.

I. ჯანმრთელობა¹

კონვენციის მე-3 მუხლი

„ადამიანის წამება, არაადამიანური თუ დამამცირებელი დასჯა ან მასთან ასეთი მოპყრობა დაუშვებელია.“

¹ ასევე, იხ. *პრეცედენტული სამართლის გზამკვლევი ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-3 მუხლის შესახებ, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-8 მუხლის შესახებ, გარემოსდაცვითი საკითხების შესახებ და პატიმართა უფლებების შესახებ*. მიგრანტთა ჯანმრთელობასთან დაკავშირებული საკითხების სოციალური განზომილებების შესახებ იხ. ქვემოთ, თავი „კონკრეტული მოწყვლადი ჯგუფები“.

კონვენციის მე-8 მუხლი - პირადი და ოჯახური ცხოვრების დაცულობის უფლება

„1. ყველას აქვს უფლება, რომ დაცული იყოს მისი პირადი და ოჯახური ცხოვრება, საცხოვრისი და მიმოწერა.

2. დაუშვებელია ამ უფლების განხორციელებაში საჯარო ხელისუფლების ჩარევა, გარდა ისეთი შემთხვევისა, როდესაც ასეთი ჩარევა ხორციელდება კანონის შესაბამისად და აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში ეროვნული უშიშროების, საზოგადოებრივი უსაფრთხოების, ქვეყნის ეკონომიკური კეთილდღეობის ინტერესებისათვის, უწყესრიგობისა თუ დანაშაულის თავიდან ასაცილებლად, ჯანმრთელობისა ან მორალის, ანდა სხვათა უფლებებისა და თავისუფლებების დასაცავად.“

A. მოქმედების სფერო

4. მიუხედავად იმისა, რომ ჯანმრთელობის უფლება არ არის მოხსენიებული კონვენციითა ან მისი ოქმებით გარანტირებულ უფლებებს შორის, ხელშემკვრელ სახელმწიფოებს ეკისრებათ სათანადო ზომების მიღების პოზიტიური ვალდებულება, რათა დაიცვან მათ იურისდიქციაში მყოფ ადამიანთა ცხოვრება და ჯანმრთელობა (*Vavříčka and Others v. the Czech Republic* [GC], § 282). თუმცა, ჯანდაცვის პოლიტიკის საკითხები, არსებითად, ადგილობრივ ორგანოთა თავისუფალი შეფასების ფარგლებში ხვდება, რადგან მათ ყველაზე უკეთ შეუძლიათ პრიორიტეტების, რესურსების გამოყენებისა და სოციალური საჭიროებების შეფასება (*Vavříčka and Others v. Czech Republic* [GC], 2021, §§ 274 და 285). სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი მოიცავს ჯანმრთელობასთან დაკავშირებული თემების ფართო სპექტრს, რომლებიც განხილულია ქვემოთ. თითოეული სექცია ეხება კონვენციის შესაბამისი დებულების მოქმედების სფეროსა და გამოყენების საკითხებს.

B. რეპროდუქციული ჯანმრთელობა²

5. კონვენცია არ აღიარებს მშობლობის უფლებას, თუმცა სასამართლომ დაადგინა, რომ იგი ვერ უგულებელყოფს იმ ადამიანთა მიერ განცდილ ემოციურ სირთულეებს, რომელთა მშობლობის სურვილიც არ განხორციელდა ან ვერ განხორციელდება (*Paradiso and Campanelli v. Italy* [GC], 2017, § 215). პირადი ცხოვრების ცნების მსგავსად, ოჯახური ცხოვრების ცნება აერთიანებს პირის სურვილს, გახდეს ან არ გახდეს გენეტიკური მშობელი (*Dickson v. the United Kingdom* [GC], § 66; *Evans v. the United Kingdom* [GC], §§ 71-72). შესაბამისად, წყვილის უფლება, ისარგებლოს პროკრეაციული სამედიცინო დახმარებით, ექცევა მე-8 მუხლის ქვეშ, როგორც პირადი და ოჯახური ცხოვრების გამოხატულება (*S.H. and Others v. Austria* [GC], § 82).

² ასევე, იხ. ქვეთავი „რეპროდუქციული უფლებები“ (თავი „პირადი ცხოვრება“) და ქვეთავი „პროკრეაცია სამედიცინო დახმარების გამოყენებით/გენეტიკური მშობლობის უფლება“ (თავი „ოჯახური ცხოვრება“) [პრეცედენტული სამართლის გზამკვლევაში ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-8 მუხლის შესახებ](#).

6. ამავდროულად, სასამართლო ითვალისწინებს, რომ სახელმწიფოები, არსებითად, თავისუფალი შეფასების ფართო ფარგლებით უნდა სარგებლობდნენ ისეთ დელიკატურ, მორალურ და ეთიკურ საკითხებში, რომელთა მიმართაც ევროპის დონეზე არ არსებობს კონსენსუსი: მაგალითად, პროკრეაციული სამედიცინო დახმარებით სარგებლობა და სუროგატული დედობა (*S.H. and Others v. Austria*, §§ 94-97; *Mennesson v. France*, 2014, §§ 78-79; *Paradiso and Campanelli v. Italy* [GC], 2017, §§ 182-184 და 194). ამავდროულად, როდესაც სასწორზე დევს პირის იდენტობის მნიშვნელოვანი ასპექტი, შესაძლებელია, სახელმწიფოს თავისუფალი შეფასების ფარგლები შეიზღუდოს (*Mennesson v. France*, 2014, §§ 77 და 80). ეს განსაკუთრებულად ეხება ბავშვთა საქმეებს, რომლებშიც შემოდის პირადი ცხოვრების სხვა არსებითი ასპექტებიც, მათი იდენტობის მიღმა (მაგ: გარემო, რომელშიც ცხოვრობენ და ვითარდებიან; პირები, რომლებიც პასუხისმგებელნი არიან მათი საჭიროებების დაკმაყოფილებასა და კეთილდღეობაზე) (*Advisory Opinion No. P16-2018-001*, 2019, § 45).

7. სასამართლო ასევე მიიჩნევს, რომ მე-8 მუხლი არ უზრუნველყოფს აბორტის უფლებას, მაგრამ თუ ეს საკითხი უკავშირდება პირის ჯანმრთელობასა და/ან კეთილდღეობას, შესაძლებელია, ხვდებოდეს მე-8 მუხლის მოქმედების სფეროში (*A, B and C v. Ireland* [GC], 2010, § 214). ორსულობის შეწყვეტის მარეგულირებელი კანონმდებლობა არ ეხება მხოლოდ ქალის პირად ცხოვრებას, რადგან ფეხმძიმობის პერიოდში მისი ცხოვრება მჭიდროდ უკავშირდება განვითარებად ნაყოფსაც. ამრიგად, ქალის პირადი ცხოვრების პატივისცემის უფლება უნდა შეფასდეს სხვა შეპირისპირებული უფლებებისა და თავისუფლებების გათვალისწინებით, დაუბადებელი ბავშვის უფლებებისა და თავისუფლებების ჩათვლით (*Tysiac v. Poland*, 2007, § 106; *A, B and C v. Ireland* [GC], 2010, § 213).

1. პროკრეაცია სამედიცინო დახმარებით

8. ამ სფეროში სწრაფი სამედიცინო და სამეცნიერო განვითარების გათვალისწინებით, სასამართლო ხშირად აწყდება საკითხებს, რომლებიც უკავშირდება სამედიცინო დახმარებით პროკრეაციის სხვადასხვა ფორმას.

9. საქმეში *Dickson v. the United Kingdom* [GC], 2007 სასამართლომ განიხილა სამედიცინო დახმარებით პროკრეაციის საკითხები ციხის კონტექსტში. მომჩივნებს სურდათ ბავშვის ჩასახვა იმ დროს, როდესაც ქმარი სასჯელს იხდიდა ციხეში. მათი განცხადებით, სხვა შემთხვევაში ჩასახვა შეუძლებელი იქნებოდა, ქმრის გათავისუფლების თარიღისა და ცოლის ასაკის გათვალისწინებით. თუმცა წყვილს არ მიეცა წვდომა ხელოვნური განაყოფიერების ობიექტზე. სასამართლომ დაადგინა, რომ ამ სფეროში სახელმწიფოები სარგებლობენ თავისუფალი შეფასების ფართო ფარგლებით, რადგან კონვენციის არსებული განმარტება არ ითვალისწინებს ცოლქმრული ვიზიტების უზრუნველყოფის ვალდებულებას. ამავდროულად, სასამართლომ დაადგინა, რომ არსებული პოლიტიკა ეფექტიანად გამოიციხავდა შეპირისპირებული ინდივიდუალური და საჯარო ინტერესების

შეწონვას და აფერხებდა შეზღუდვის პროპორციულობის შეფასებას თითოეულ ინდივიდუალურ შემთხვევაში. ასეთი შეფასების არარსებობა სცდება თავისუფალი შეფასების დასაშვებ ფარგლებს, რადგან არ არის დაცული სამართლიანი ბალანსი შეპირისპირებულ საჯარო და კერძო ინტერესებს შორის (§§ 82-85).

10. საქმეში *Evans v. the United Kingdom* [GC], 2007 სასამართლომ შეაფასა განაყოფიერებული კვერცხუჯრედის გამოყენებაზე თანხმობის საკითხი. მომჩივანი პარტნიორის მიერ განაყოფიერებულ კვერცხუჯრედს ინახავდა ინსემინაციისთვის. მათი ურთიერთობის დასრულების შემდეგ, პარტნიორმა უარი განაცხადა განაყოფიერებული კვერცხუჯრედების შენახვასა და ემბრიონების იმპლანტაციაზე. მომჩივანი აცხადებდა, რომ შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობა პარტნიორს აძლევდა უფლებას, ეფექტიანად აღეკვეთა მისთვის ბიოლოგიური შვილის ყოლის შესაძლებლობა. სასამართლომ აღნიშნა, რომ ემბრიონების გაყინულ მდგომარეობაში შენახვა იძლეოდა გარკვეული დროითი შუალედის გასვლის საშუალებას ემბრიონის შექმნიდან იმპლანტაციამდე. შესაბამისად, ლეგიტიმური და სასურველი იყო, სახელმწიფოს შეექმნა იურიდიული სქემა, რომელიც გაითვალისწინებდა ამ პერიოდს. როდესაც მომჩივანი დათანხმდა საკუთარი კვერცხუჯრედების განაყოფიერებას, მან იცოდა, რომ კანონის თანახმად, პარტნიორს ჰქონდა უფლება, ნებისმიერ დროს უკან გაეხმო საკუთარი თანხმობა იმპლანტაციაზე. გაითვალისწინა რა მოპასუხე სახელმწიფოს თავისუფალი შეფასების ფართო ფარგლები, სასამართლომ არ მიიჩნია, რომ მომჩივნის უფლებას, იყოლიოს გენეტიკური შვილი, უფრო მეტი წონა ენიჭება, ვიდრე მისი ყოფილი პარტნიორის უფლებას, პატივი სცენ გენეტიკური შვილის არყოლის გადაწყვეტილებას (§§ 83-92).

11. ამას გარდა, საქმეში *S.H. and Others v. Austria* [GC], 2011 სასამართლომ განიხილა შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობით დაწესებული აკრძალვა *ინ ვიტრო* განაყოფიერებისთვის დონორის სპერმისა და კვერცხუჯრედის გამოყენებაზე (ჰეტეროლოგიური პროკრეაციის ტექნიკები). სასამართლომ მიიჩნია, რომ ისეთ ფაქიზ სფეროში, როგორცაა ხელოვნური განაყოფიერება, სერიოზული ყურადღება უნდა მიექცეს მორალურ მოსაზრებებსა და სოციალურ მიმდებლობას შესაბამისი საშუალებების მიმართ. თუმცა, ეს თავისთავად არ კმარა ხელოვნური განაყოფიერების კონკრეტული საშუალების, კვერცხუჯრედის დონაციის სრულად აკრძალვისათვის. მიუხედავად იმისა, რომ ხელშემკვრელ სახელმწიფოს აქვს თავისუფალი შეფასების ფართო ფარგლები, ამ საკითხების მოსაწესრიგებელი სამართლებრივი ბაზის შექმნისას სათანადოდ გასათვალისწინებელია სხვადასხვა ლეგიტიმური ინტერესი (§ 100).

12. სასამართლომ დაადგინა, რომ მოპასუხე სახელმწიფოს არ გადაუჭარბებია თავისუფალი შეფასების ფარგლებისთვის. მან განსაკუთრებული მნიშვნელობა მიანიჭა ფაქტს, რომ ავსტრიული კანონმდებლობა სრულად არ კრძალავდა ხელოვნური განაყოფიერების სხვა მეთოდებს, ვინაიდან უშვებდა ჰომოლოგიურ განაყოფიერებას (*ინ ვიტრო* განაყოფიერება დაქორწინებული ან თანაცხოვრებაში მყოფი ქალისა და კაცის გამეტებით). ამასთანავე, იგი მიზნად ისახავდა კონფლიქტის აცილებას ბიოლოგიურ და

გენეტიკურ მშობლებს შორის, ცდილობდა რა, რომ თანხვედრაში ყოფილიყო, ერთი მხრივ, ხელოვნურ განაყოფიერებაზე წვდომა და, მეორე მხრივ, ფართო საზოგადოებაში არსებული მღელვარება თანამედროვე რეპროდუქციული მედიცინის როლსა და შესაძლებლობებთან მიმართებით. ფაქტი, რომ კანონი კრძალავდა სპერმისა და კვერცხუჯრედის დონაციას *ინ ვიტრო* განაყოფიერების მიზნებით და, ამავდროულად, არ კრძალავდა სპერმის დონაციას *ინ ვივო* განაყოფიერებისთვის, კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი საკითხია შესაბამისი ინტერესების დაბალანსებისას, ვინაიდან ჩანს კანონმდებლის ფრთხილი დამოკიდებულება სოციალური რეალობისა და ამ სფეროში სახელმწიფოს პრინციპული მიდგომის თანხვედრისადმი (*Ibid.* §§ 103-107 and 112-116).

2. სუროგაცია

13. საქმეში *Mennesson v. France*, 2014 სასამართლომ განიხილა საჩივრები, რომლებიც უკავშირდებოდა უცხო ქვეყნის მიერ გაცემული დაბადების მოწმობის რეგისტრაციას, ასევე, საზღვარგარეთ გესტაციური სუროგაციით დაბადებულ ბავშვებს, მშობელსა და ბავშვს შორის ურთიერთობის აღიარების კონტექსტში. მომჩივნები იყვნენ მშობლები და ბავშვები. მშობლებთან მიმართებით, სასამართლომ დაადგინა ოჯახურ ცხოვრებაში ჩარევა სხვადასხვა დონეზე, თუმცა ეს დარღვევად არ ცნო, ვინაიდან არ არსებობდა დაუძლეველი პრაქტიკული სირთულეები, რომლებიც განმცხადებლებს ხელს შეუშლიდა პირადი ცხოვრების უფლების განხორციელებაში. ბავშვების დაბადებიდან მალევე, მათ შეძლეს, საფრანგეთში დასახლება და ერთად ცხოვრება ისეთ გარემოში, რომელიც დიდწილად ჰგავდა სხვა ოჯახებისას. არაფერი მიუთითებდა, რომ მათი მდგომარეობის გამო, სახელმწიფოს მხრიდან ექმნებოდათ ოჯახის წევრებთან დაშორების რისკი (§§ 87 და 92-94).

14. არასრულწლოვანთა პირადი ცხოვრების შესახებ საჩივრების განხილვისას, სასამართლომ გაითვალისწინა, რომ საფრანგეთს სურდა, თავისი მოქალაქეებისთვის შეეზღუდა ქვეყანაში აკრძალული რეპროდუქციული ტექნიკით საზღვარგარეთ სარგებლობა. ამავდროულად, ამ გზით ჩასახულ ბავშვებსა და მშობლებს შორის ურთიერთობის აღიარებაზე უარის შედეგები არ შემოიფარგლებოდა მხოლოდ პოტენციური მშობლებით და გავრცელდებოდა ბავშვების მდგომარეობაზეც. სასამართლომ გაითვალისწინა, რომ ასეთი ურთიერთობა სამართლებრივად აღიარებული იყო სხვა ქვეყანაში, თუმცა არ იყო აღიარებული მოკავსებულ სახელმწიფოში. მან მიიჩნია, რომ ამ სახის წინააღმდეგობა, განსაკუთრებით, როდესაც ერთ-ერთი პოტენციური მშობელი ბავშვის ბიოლოგიური მამაა, დამაზიანებლად მოქმედებს არასრულწლოვანის იდენტობაზე საზოგადოებაში. შესაბამისად, ეს ეჭვქვეშ აყენებდა სიტუაციის თავსებადობას ბავშვის საუკეთესო ინტერესებთან, რაც არასრულწლოვანზე მიღებული ნებისმიერი გადაწყვეტილების ამოსავალი წერტილი უნდა იყოს. ვინაიდან ბიოლოგიური მშობლობა თითოეული ინდივიდის იდენტობის მნიშვნელოვანი კომპონენტია, სასამართლომ დაადგინა, რომ ბავშვის საუკეთესო ინტერესებში არ შედიოდა ასეთი სახის სამართლებრივი კავშირის წართმევა მაშინ, როდესაც ამ კავშირის ბიოლოგიური ნამდვილობა დადგენილი

იყო და ბავშვები და მშობლები მის სრულად აღიარებას ითხოვდნენ. გაითვალისწინა რა ამ სერიოზული შეზღუდვის გავლენა განმცხადებელ არასრულწლოვანთა იდენტობასა და პირადი ცხოვრების უფლებაზე, ასევე, ბავშვის საუკეთესო ინტერესებისთვის მინიჭებული მნიშვნელობა, სასამართლომ დაადგინა, რომ დაირღვა მათთვის მე-8 მუხლით დაცული უფლებები (*Mennesson v. France*, 2014, §§ 96-101; შეადარეთ სასამართლოს პოზიციას საქმეში *Paradiso and Campanelli v. Italy* [GC], 2017, §§ 185-216, რომელიც შეეხება განმცხადებელი მშობლებისა და საზღვარგარეთ „არატრადიციული სუროგაციით“ დაბადებული ბავშვის დაშორებას, როდესაც არ არსებობდა ბიოლოგიური კავშირი მშობლებსა და ბავშვს შორის).

15. შესაბამისად, სასამართლომ დაადგინა, რომ თუ ბავშვი დაიბადა საზღვარგარეთ, გესტაციური სუროგაციითა და მესამე მხარის (დონორის) კვერცხუჯრედის გამოყენებით, ხოლო პოტენციური დედა საზღვარგარეთ სამართლებრივი ძალის მქონე დაბადების მოწმობაში მითითებულია, როგორც „იურიდიული დედა“, ბავშვის პირადი ცხოვრების პატივისცემის უფლება ითხოვს, რომ შიდასახელმწიფოებრივმა კანონმდებლობამ გაითვალისწინოს მშობელი-შვილის სამართლებრივი ურთიერთობის აღიარება პოტენციური დედის მიმართ (*Advisory Opinion No. P16-2018-001*, 2019, § 46). რაც შეეხება ბავშვის საუკეთესო ინტერესებს, სასამართლომ საკუთარი დასკვნები დაადასტურა საქმეში *Mennesson v. France*, 2014. გარდა ამისა, მან აღნიშნა, რომ ბავშვის საუკეთესო ინტერესები მოიცავდა იმ პირთა სამართლებრივ იდენტიფიკაციასაც, რომელთა პასუხისმგებლობაშიც შედის მისი აღზრდა, საჭიროებების დაკმაყოფილება და კეთილდღეობის უზრუნველყოფა, ასევე, შესაძლებლობის შექმნა სტაბილურ გარემოში ცხოვრებისა და განვითარებისთვის (*ibid.* §§ 40-42; ასევე, იხ. *Valdís Fjólnisdóttir and Others v. Iceland*, 2021, §§ 71- 75, რომელიც შეეხება საზღვარგარეთ სუროგაციით დაბადებულ არაბიოლოგიურ შვილთან მშობლის კავშირის არაღიარებას; და *S.-H. v. Poland* (dec.), 2021, §§ 68-76, პოლონეთის მოქალაქეობის არმინიჭებაზე ისრაელში მცხოვრები ერთი და იმავე სქესის წყვილის შვილებისთვის, რომლებიც აშშ-ში სუროგაციით დაიბადნენ).

16. ბავშვსა და პოტენციურ დედას შორის სამართლებრივი ურთიერთობის აღიარების საშუალებას სახელმწიფო ირჩევს თავისუფალი შეფასების ფარგლებში. ამავდროულად, როდესაც მათი ურთიერთობა პრაქტიკულ რეალობად იქცევა, შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობით დადგენილი ურთიერთობის აღიარების პროცედურა უნდა განხორციელდეს სწრაფად და ეფექტიანად, ბავშვის საუკეთესო ინტერესების შესაბამისად (*Advisory Opinion No. P16-2018-001*, 2019, §§ 53-55). სასამართლომ ხაზი გაუსვა, რომ მსგავს სიტუაციაში ბავშვის ინტერესებშია, რომ პოტენციურ დედასთან სამართლებრივი ურთიერთობის ბუნდოვანება მაქსიმალურად მალე აღმოიფხვრას, რადგან ამ ურთიერთობის აღიარებამდე, იგი მოწყვლად მდგომარეობაშია (*ibid.* § 49).

3. აბორტი

17. სასამართლო აბორტის საკითხს ინდივიდუალურად უდგება. მას არ გაუკეთებია ზოგადი განაცხადი, თუ რამდენად/რა გარემოებებში უნდა დაუშვან/არ დაუშვან სახელმწიფოებმა ლეგალური აბორტი თავიანთ ტერიტორიაზე.

18. სასამართლომ დაადგინა, რომ დროული პროცედურა ორსული ქალისთვის უნდა უზრუნველყოფდეს, სულ მცირე, აზრის პირადად გამოთქმისა და გათვალისწინების შესაძლებლობას, რათა მინიმუმამდე შეამცირონ ან აირიდონ ზიანი, რომელიც ქალის ჯანმრთელობას ადგება გვიანი აბორტის შედეგად. ასეთი პრევენციული პროცედურების არარსებობა ნიშნავს, რომ სახელმწიფო არ ასრულებს კონვენციის მე-8 მუხლით დადგენილ პოზიტიურ ვალდებულებებს (*Tysiack v. Poland*, 2007, §§ 117-118). *Tysiack*-ის საქმე შეეხებოდა უარს თერაპიული აბორტის ჩატარებაზე, მიუხედავად იმისა, რომ არსებობდა დედის მხედველობის სერიოზულად გაუარესების რისკები. სასამართლომ დაადგინა, რომ პროცედურული გარანტიების არარსებობის გამო, მომჩივნის საქმეში გამოყენებული შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობა არ შეიცავდა რაიმე ეფექტიან მექანიზმს იმის დასადგენად, დაკმაყოფილდა თუ არა პირობები კანონიერ აბორტზე წვდომისათვის. მომჩივანმა განიცადა მნიშვნელოვანი ტანჯვა და ტკივილი, როდესაც განიხილავდა, თუ რა შესაძლო უარყოფით შედეგებს მოუტანდა მის ჯანმრთელობას ორსულობა და მოსალოდნელი მშობიარობა (§ 119-130).

19. საქმეში *A, B and C v. Ireland* [GC], 2010 სასამართლომ განიხილა პრეტენზიები, რომ ირლანდიაში აბორტის საკანონმდებლო დონეზე (სისხლის სამართალში) აკრძალვის გამო, პირი იძულებული იყო, ჯანმრთელობისა და/ან კეთილდღეობის მიზეზებით აბორტის გასაკეთებლად, გამგზავრებულიყო საზღვარგარეთ. სასამართლომ სათანადოდ შეაფასა, თუ რამდენად სერიოზული გავლენა ჰქონდა სადავო შეზღუდვას, განსაკუთრებით, პირველ მომჩივანზე, რომელსაც ფინანსურადაც უჭირდა (მინდობით აღზრდაში მოთავსებული ოთხი ბავშვის უმუშევარ, მარტოხელა დედას ემინოდა, რომ კიდევ ერთი ბავშვი საფრთხეს შეუქმნიდა მათზე მეურვეობის აღდგენას, ალკოჰოლის პრობლემის უწყვეტი ძალისხმევით დამლევის შემდეგ). სასამართლომ მიიჩნია, რომ ჯანმრთელობასთან და/ან კეთილდღეობასთან დაკავშირებული მიზეზებით აბორტის აკრძალვით, ირლანდია არ გაცდენია თავისუფალი შეფასების იმ ფართო ფარგლებს, რომელიც მოქალაქეთა მნიშვნელოვანი მორალური ფასეულობების დასაცავად ენიჭებათ სახელმწიფოებს. კერძოდ, სასამართლომ გაითვალისწინა ფაქტი, რომ კანონმდებლობა ქალებს საშუალებას აძლევდა, მოეპოვებინათ ინფორმაცია საზღვარგარეთ არსებულ სერვისებზე, აბორტისთვის გამგზავრებულიყვნენ საზღვარგარეთ, აბორტის შემდგომი სამედიცინო დახმარება კი მიეღოთ ირლანდიაში. შესაბამისად, სასამართლოს არ დაუდგენია კონვენციის მე-8 მუხლის დარღვევა (§§ 239-241)

20. საქმეში *P. and S. v. Poland*, 2012, 14 წლის გოგოს, რომელიც გაუპატიურების მსხვერპლი იყო, ორსულობის შეწყვეტა სურდა, თუმცა ადგილობრივი სახელმწიფო

კლინიკები უარს ამბობდნენ აბორტის გაკეთებაზე. ამის შემდეგ, მომჩივანმა მნიშვნელოვანი ზეწოლა განიცადა სხვადასხვა ჯგუფის მხრიდან (სამედიცინო მუშაკები, ჟურნალისტები, მღვდელი და აბორტის მოწინააღმდეგე აქტივისტები). საბოლოოდ, აბორტის მისაღებად იგი ფარულად გადაიყვანეს სხვა საავადმყოფოში, სახლიდან 500 კილომეტრის მოშორებით.

21. სასამართლომ დაადგინა, რომ მოვლენები, რომლებიც უკავშირდებოდა ლეგალურ აბორტზე წვდომის განსაზღვრას, გაჭიანურებული და დამაბნეველი იყო. მომჩივანს და დედამისს, მეორე მომჩივანს, მიაწოდეს მცდარი და წინააღმდეგობრივი ინფორმაცია და ვერ გაუწიეს შესაბამისი და ობიექტური სამედიცინო კონსულტაცია, რომელიც სათანადოდ გაითვალისწინებდა მათ შეხედულებებსა და სურვილებს. ასევე არ იყო ხელმისაწვდომი დადგენილი პროცედურა, რომლის საშუალებითაც მოისმენდნენ და სათანადოდ გაითვალისწინებდნენ მათ მოსაზრებებს, მინიმალური პროცედურული სამართლიანობის დაცვით (§ 108). დედასთან მიმართებით, სასამართლომ მიიჩნია, რომ განსხვავება ორსული არასრულწლოვნისა და მისი მშობლების მდგომარეობას შორის არ გამორიცხავდა კანონიერ აბორტზე წვდომის განმსაზღვრელი პროცედურის საჭიროებას, რომლითაც მოისმენდნენ და სრულად/ობიექტურად გაითვალისწინებდნენ ორივე მხარის მოსაზრებებს; ასევე საჭირო იყო მექანიზმები, რომ არასრულწლოვნისთვის გაეწიათ კონსულტაცია და ურთიერთსაწინააღმდეგო მოსაზრებები მისი საუკეთესო ინტერესების შესაბამისად დაბალანსებულიყო. ამ მხრივ, სასამართლომ აღნიშნა, რომ ორსული არასრულწლოვნის დედის ინტერესები და ცხოვრების პერსპექტივები ასევე უნდა გაითვალისწინებინათ ორსულობის გაგრძელება-არგაგრძელებაზე გადაწყვეტილების მიღებისას, რადგან ემოციური ოჯახური კავშირის გამო, ბუნებრივია, დედა უაღრესად შეწუხებული იყო რეპროდუქციულ დილემაზე და შვილის არჩევანთან დაკავშირებული საკითხებით (§ 109). ზემოაღნიშნული სირთულეების გათვალისწინებით, რომლებიც შეექმნა ლეგალური აბორტის მიღების უფლების განხორციელებას, სასამართლომ დაასკვნა, რომ ხელისუფლებამ ვერ შეასრულა თავისი პოზიტიური ვალდებულება, დაეცვა მომჩივნის უფლებები მე-8 მუხლის შესაბამისად (§ 112).

22. ამ დასკვნებზე მითითებით, სასამართლომ დაადგინა კონვენციის მე-3 მუხლის დარღვევაც და აღნიშნა: მიუხედავად იმისა, რომ მომჩივანი ძალზე მოწყვლად მდგომარეობაში იყო, ასევე, პროკურორს გაცემული ჰქონდა ცნობა, რომ ორსულობა უკანონო სქესობრივი კავშირის შედეგი გახლდათ და არსებობდა ძალადობის დამადასტურებელი სამედიცინო მტკიცებულებაც, მომჩივანმა მნიშვნელოვანი ზეწოლა განიცადა სხვადასხვა სამედიცინო მუშაკის მხრიდან, რომ არ გაეკეთებინა აბორტი. მათ სათანადოდ არ გაითვალისწინებიათ განმცხადებლის ასაკი, შეხედულებები და გრძნობები (*P. and S. v. Poland*, 2012, §§ 161-169). სასამართლომ ასევე დაადგინა, რომ მომჩივნის განთავსება არასრულწლოვანთა თავშესაფარში არ შეესაბამებოდა კონვენციის 5§1 მუხლს, რადგან მისი არსებითი მიზანი გახლდათ არასრულწლოვნის განცალკევება მშობლებისგან და აბორტის თავიდან აცილება (*ibid.* §§ 148-149).

4. პრენატარული სკრინინგი/ტესტირება

23. საქმეში *R.R. v. Poland*, 2011 სასამართლომ განიხილა პრეტენზიები პრენატალურ გენეტიკურ ტესტებზე წვდომის შესახებ, რის გამოც მომჩივანმა ვერ შეძლო აბორტის გაკეთება ნაყოფის ანომალიის საფუძვლით. სასამართლომ აღნიშნა, რომ მომჩივანი უაღრესად მოწყვლად მდგომარეობაში იმყოფებოდა. ჯანდაცვის მუშაკთა მიერ გენეტიკურ ტესტებზე წვდომის გაჭიანურების გამო, ორსული მომჩივანი იძულებული გახდა, ექვსი კვირა გაეძლო ტკივილისთვის, რომელიც გამოიწვია ნაყოფის ჯანმრთელობასთან დაკავშირებულმა ბუნდოვანებამ, ტესტების შედეგების მიღების შემდეგ კი უკვე დაგვიანებული იყო ინფორმირებული გადაწყვეტილების მისაღებად - გაეგრძელებინა ორსულობა, თუ ლეგალური აბორტის გასაკეთებლად მიემართა. სასამართლომ დაადგინა მე-3 მუხლის დარღვევა (*R.R. v. Poland*, 2011, §§ 159-162).

24. საქმეში *Costa and Pavan v. Italy*, 2012 სასამართლომ, კონვენციის მე-8 მუხლის საფუძველზე, იგივე დასკვნა გამოიტანა პროკრეაციულ სამედიცინო მეთოდებში ემბრიონის სკრინინგის აკრძალვასთან მიმართებით, მაშინ, როდესაც დაშვებული იყო ხელოვნური პროკრეაცია და სამედიცინო მიზეზით ორსულობის შეწყვეტა. საქმე შეეხებოდა წყვილს, რომლებიც ცისტური ფიბროზის მატარებლები იყვნენ და სურდათ, პროკრეაციული სამედიცინო დახმარებისა და გენეტიკური სკრინინგის მეშვეობით აეცილებინათ ამ დაავადების გადაცემა შთამომავლებისთვის. სასამართლომ დაადგინა მე-8 მუხლის დარღვევა და მიუთითა შეუსაბამობაზე იტალიის კანონმდებლობასთან, რომლის მიხედვითაც წყვილს არ ჰქონდა ემბრიონის სკრინინგზე წვდომის უფლება, თუმცა ნებადართული იყო ორსულობის შეწყვეტა სამედიცინო ჩარევით, თუ ნაყოფი ამ დაავადების ნიშნებს ავლენდა. სასამართლომ დაასკვნა, რომ ასეთი ჩარევა პირადი ცხოვრებისა და ოჯახური ცხოვრების პატივისცემის უფლებაში არაპროპორციული ზომა იყო (§§ 60-71).

25. გარდა ამისა, სასამართლომ დაადგინა მე-8 მუხლის დარღვევა პროცედურულ ასპექტში, ვინაიდან ეროვნულმა სასამართლოებმა ვერ შეძლეს, სრულფასოვნად გამოეკვლიათ მომჩივნის პრეტენზია: კერძოდ, ის, რომ უარი ეთქვა ადეკვატური და დროული სამედიცინო დახმარების მიღებაზე, პრენატალური სამედიცინო ტესტის სახით, რომლის საფუძველზეც დადგინდებოდა გენეტიკური დარღვევის არსებობა და მომჩივანი შეძლებდა გადაწყვეტილების მიღებას ორსულობის გაგრძელებას ან არგაგრძელებაზე (*A.K. v. Latvia*, 2014, §§ 93-94).

5. სტერილიზაცია

26. სასამართლომ აღნიშნა, რომ სტერილიზაცია მნიშვნელოვანი ჩარევაა პირის რეპროდუქციულ ჯანმრთელობაში. ის შეეხება ადამიანის სხეულის ერთ-ერთ არსებით ფუნქციას, მისი პიროვნული ხელშეუხებლობის სხვადასხვა ასპექტს, მათ შორის, ფიზიკურ და ფსიქიკურ კეთილდღეობას, ასევე, ემოციურ, სულიერ თუ ოჯახურ ცხოვრებას (*V.C. v. Slovakia*, 2011, §106). შესაბამისად, სტერილიზაციასთან დაკავშირებულ საქმეებში

სასამართლო ითვალისწინებს ამ პროცედურის გავლენას მომჩივნის პირად და სოციალურ ცხოვრებაზე, მე-3 მუხლით გათვალისწინებული სიმკაცრის ზღვრის ფარგლებში.

27. საქმეში *V.C. v. Slovakia*, 2011 სასამართლომ განიხილა ბოშა ქალის საჩივარი, რომელსაც ჩაუტარდა სტერილიზაცია მშობიარობის დროს. პროცედურაზე მას წერილობითი თანხმობა სთხოვეს საავადმყოფოში მიყვანიდან ორ-ნახევარ საათში, როდესაც იგი იმყოფებოდა მშობიარობის პროცესში და იყო მწოლიარე მდგომარეობაში. სასამართლომ დაადგინა, რომ ასეთი პატერნალისტური მიდგომა პაციენტს არ სთავაზობდა ალტერნატიულ საშუალებას: იგი იძულებული იყო, დასთანხმებოდა ექიმებს, რაც უგულბებლყოფდა პაციენტის დამოუკიდებელ მორალურ არჩევანს; სტერილიზაცია კი მძიმე ჩარევა იყო მომჩივნის რეპროდუქციულ უნარში, რადგან იმ დროს ძალიან ახალგაზრდა გახლდათ (§§ 111-116). სასამართლომ აღნიშნა, რომ უწყალობის გამო მომჩივანს სირთულეები შეექმნა პარტნიორთან ურთიერთობაში, რამაც საბოლოოდ განაპირობა განქორწინება. ამავდროულად, ვინაიდან არ ჰქონდა შვილების ყოლის შესაძლებლობა, მომჩივანი გაირიყა ბოშათა თემიდან და განიცდიდა მძიმე სამედიცინო თუ ფსიქოლოგიურ შედეგებს. მათ შორის იყო ცრუ ორსულობის სიმპტომები, რის გამოც საჭიროებდა ფსიქიატრის მკურნალობას. შესაბამისად, სასამართლომ დაადგინა მე-3 მუხლის დარღვევა (§§ 118-120; ასევე, იხ. *N.B. v. Slovakia*, 2012, §§ 74-81, *I.G. and Others v. Slovakia*, 2012, §§ 120-124).

28. სასამართლომ ასევე დაადგინა, რომ იმ სამართლებრივი გარანტიების არარსებობის გამო, რომლებიც განსაკუთრებულად გაითვალისწინებდა მომჩივნის, როგორც ბოშა ქალის რეპროდუქციულ ჯანმრთელობას, მოპასუხე სახელმწიფომ ვერ შეძლო მე-8 მუხლით განსაზღვრული პოზიტიური ვალდებულების შესრულება: მან ვერ უზრუნველყო საკმარისი დაცვის ზომები, რომლებიც მომჩივანს მისცემდა შესაძლებლობას, ეფექტიანად ესარგებლა პირადი და ოჯახური ცხოვრების პატივისცემის უფლებით. სასამართლომ აღნიშნა, რომ სტერილიზაციას და მის სათანადოდ გამოყენებას განსაკუთრებული გავლენა ჰქონდა ისეთ მოწყვლად ადამიანებზე, როგორებიც არიან ბოშა ქალები. ამის მიზეზი გახლდათ ფართოდ გავრცელებული უარყოფითი დამოკიდებულებები ბოშათა თემში შობადობის მაღალ მაჩვენებელთან მიმართებით (მოსახლეობის სხვა ჯგუფებთან შედარებით), რის გამოც ხშირად გამოიხატებოდა შემფოთება მოსახლეობის იმ ნაწილის ზრდასთან დაკავშირებით, რომელიც სოციალური დახმარებით ცხოვრობს. სასამართლომ აღნიშნა, რომ სამედიცინო ჩანაწერებში მითითებული იყო მომჩივნის ეთნიკური წარმომავლობა და სამედიცინო პერსონალში შეინიშნებოდა გარკვეული წინასწარგანწყობა ბოშა ქალის სამედიცინო მდგომარეობის მართვისადმი. შედეგად, სტერილიზაციის საკითხის განხილვამდე, მათ განსაკუთრებულად არ უზრუნვიათ ასეთი პაციენტისგან სრული და ინფორმირებული თანხმობის მისაღებად, ან ქალის იმ დოზით ჩასართავად გადაწყვეტილების მიღების პროცესში, რომ ეფექტიანად დაცულიყო მისი ინტერესები (§§ 145-155; ასევე, იხ. *N.B. v. Slovakia*, 2012, §§ 92-99, *I.G. and Others v. Slovakia*, 2012, §§ 141-146).

C. ვაქცინაცია

29. სასამართლომ თავის პრეცედენტულ სამართალში დაადგინა, რომ სავალდებულო ვაქცინაცია, როგორც იძულებითი სამედიცინო ინტერვენცია, ჩარევაა პირადი ცხოვრების პატივისცემის უფლებაში, კონვენციის მე-8 მუხლის ფარგლებში (*Solomakhin v. Ukraine*, 2012, § 33, დამატებით მითითებებთან ერთად).

30. საქმეში *Vavříčka and Others v. Czech Republic* [GC], 2021 სასამართლომ განიხილა პრეტენზიები, რომლებიც შეეხებოდა ბავშვთა სავალდებულო ვაქცინაციას სამედიცინო სფეროში კარგად ცნობილი დაავადებების წინააღმდეგ. მოთხოვნა კანონით იყო დადგენილი და მის შეუსრულებლობას მოჰყვა უარი სკოლამდელი აღზრდის დაწესებულებაში ჩარიცხვაზე. სასამართლომ საქმეში არ დაადგინა მე-8 მუხლის დარღვევა. მან განიხილა, იყო თუ არა სადავო ზომები „აუცილებელი დემოკრატიულ საზოგადოებაში“. სხვა საკითხებთან ერთად, სასამართლომ ხაზი გაუსვა სახელმწიფოს ვალდებულებას, რომ ბავშვის ჯანმრთელობასა და განვითარებაზე მიღებულ ყველა გადაწყვეტილებაში უპირატესად გათვალისწინებული იყოს ბავშვის, ასევე, ბავშვების, როგორც საზოგადოებრივი ჯგუფის ინტერესები (§§ 287-288). სასამართლომ მიუთითა ზოგად კონსენსუსზე, რომ ვაქცინაციას სასიცოცხლო მნიშვნელობა აქვს იმ დაავადებებისგან დაცვაში, რომლებმაც შეიძლება მძიმე გავლენა იქონიოს ადამიანის ჯანმრთელობაზე, ხოლო ეპიდემიური აფეთქების შემთხვევაში, გარკვეული შეფერხებებიც გამოიწვიოს საზოგადოებაში (§ 300).

31. ამას გარდა, მართალია, სკოლამდელი აღზრდის დაწესებულებაში მომჩივანთა ჩარიცხვაზე უარი ნიშნავდა, რომ ბავშვები მნიშვნელოვან შესაძლებლობას კარგავდნენ ინფორმატიულ პედაგოგიურ გარემოში განვითარებისა და საგულისხმო სოციალური თუ საგანმანათლებლო უნარების შეძენის კუთხით, სასამართლომ დაადგინა, რომ ეს იყო მშობლის არჩევანის პირდაპირი შედეგი: კერძოდ, მან უარი თქვა სამართლებრივი ვალდებულების შესრულებაზე, რომლის მიზანიც არის კონკრეტულ ასაკობრივ ჯგუფში ჯანმრთელობის დაცვა. ამ კონტექსტში, სასამართლომ დაადგინა, რომ მომჩივნებს არ წართმევიათ პირადი, სოციალური და ინტელექტუალური განვითარების ყველა შესაძლებლობა, მაშინაც კი, თუ დამატებითი და, სავარაუდოდ, მნიშვნელოვანი ძალისხმევის/ხარჯების გაწევა მოუწევდათ (*Vavříčka and Others v. Czech Republic* [GC], 2021, §§ 306- 307).

D. ინფორმაცია ჯანმრთელობის შესახებ³

32. პერსონალური მონაცემების, კერძოდ, სამედიცინო მონაცემების დაცვას ფუნდამენტური მნიშვნელობა აქვს პირის მიერ პირადი და ოჯახური ცხოვრების უფლებით

³ ასევე, იხ. *ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის პრეცედენტული სამართლის გზამკვლევი მონაცემთა დაცვის შესახებ*.

სარგებლობისთვის, კონვენციის მე-8 მუხლის შესაბამისად. ჯანმრთელობის მონაცემთა კონფიდენციალურობა სასიცოცხლო მნიშვნელობის პრინციპია კონვენციის ყველა ხელშემკვერელი სახელმწიფოს სამართლებრივ სისტემაში. შესაბამისად, შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობა სათანადო გარანტიებს უნდა ითვალისწინებდეს პერსონალურ მონაცემთა იმგვარი გადაცემის ან გამჟღავნების ასაცილებლად, რომელიც შეიძლება ეწინააღმდეგებოდეს კონვენციის მე-8 მუხლით გათვალისწინებულ გარანტიებს (*Z v. Finland*, 1997, § 95; *L.L. v. France*, 2006, § 44). უაღრესად მნიშვნელოვანია პაციენტის არა მხოლოდ პირადი ცხოვრების პატივისცემა, არამედ ნდობის შენარჩუნებაც სამედიცინო პროფესიისა და, ზოგადად, ჯანდაცვის სამსახურების მიმართ. ასეთი დაცვის გარეშე, სამედიცინო საჭიროებების მქონე პირებმა შეიძლება თავი შეიკავონ პირადი და ინტიმური ინფორმაციის გამჟღავნებისგან, რომელიც საჭიროა სათანადო მკურნალობის მისაღებად, ან არც კი მიმართონ დახმარებისთვის, რაც საფრთხეს შეუქმნის მათ ჯანმრთელობას, გადამდები დაავადების შემთხვევაში კი - საზოგადოებრივ ჯანმრთელობასაც (*Z v. Finland*, 1997, § 95).

33. სასამართლომ დაადგინა, რომ ეს საკითხები განსაკუთრებულად ეხება პირის აივ ინფიცირებაზე ინფორმაციის კონფიდენციალურობას. ასეთი მონაცემების გამჟღავნებამ შესაძლოა დრამატული გავლენა იქონიოს მის პირად და ოჯახურ ცხოვრებაზე, ასევე, სოციალურ მდგომარეობასა და დასაქმებაზე, რადგან პირმა შეიძლება განიცადოს შეურაცხყოფა და გარიყულობა. ამის გამო, მან შეიძლება აღარ მიმართოს სამედიცინო დაწესებულებას დიაგნოსტიკის ან მკურნალობისთვის, რითაც დააზიანებს თემში პანდემიის შესაკავებლად გაწეულ ძალისხმევას (*Z v. Finland*, 1997, § 96).

34. საქმე *Biriuk v. Lithuania*, 2008 შეეხებოდა ლიეტუვის ყველაზე მსხვილი გაზეთის პირველ გვერდზე გამოქვეყნებულ სტატიას, რომელიც აღწერდა შიდსის სავარაუდო საფრთხეს ლიეტუვის შორეულ ნაწილში. სასამართლომ განსაკუთრებულად გაითვალისწინა ფაქტი, რომ მომჩივნები ცხოვრობდნენ სოფელში და არა ქალაქში, რაც ზრდიდა რისკს, რომ სტატიის გამოქვეყნებით მომჩივნის ავადმყოფობის შესახებ შეიტყობდნენ მისი მეზობლები და ოჯახის წევრებიც, ეს კი გამოიწვევდა მის საჯარო დამცირებას და სოფლის სოციალური ცხოვრებიდან გარიყვას (§ 41).

საქმეში *C.C. v. Spain*, 2009, რომელიც შეეხებოდა მომჩივნის ვინაობის გამჟღავნებას აივ-დადებით სტატუსზე მიღებულ გადაწყვეტილებაში, სასამართლომ დაადგინა: ადგილობრივ სასამართლოს შეეძლო, შეეზღუდა წვდომა გადაწყვეტილებაზე, ან გამოეყენებინა მომჩივნის ინციტალები, მით უფრო, რომ აივ ინფექციაზე ინფორმაცია კონფიდენციალურობის განსაკუთრებულ დაცვას მოითხოვს და მისმა გამჟღავნებამ შესაძლოა დამლუპველი შედეგები იქონიოს პირად და ოჯახურ ცხოვრებასა ან სოციალურ თუ პროფესიულ მდგომარეობაზე. შესაბამისად, მომჩივნის სრული სახელის გამოქვეყნება მისი ჯანმრთელობის მდგომარეობასთან კავშირში არ მართლდებოდა რაიმე გადაუდებელი საჭიროებით (§§ 36-41).

35. ამას გარდა, საქმეში *P. and S. v. Poland*, 2012 სასამართლომ დაადგინა მე-8 მუხლის დარღვევა, რადგან გამჟღავნდა გაუპატიურების მსხვერპლი არასრულწლოვნის პირადი და სამედიცინო ინფორმაცია არასასურველი ორსულობისა და აბორტზე უარის შესახებ. სასამართლომ მიიჩნია, რომ ამ ინფორმაციის გამჟღავნება არ იყო გამართლებული მედიის ინტერესით საქმის მიმართ და, შესაბამისად, არ ემსახურებოდა ლეგიტიმურ მიზანს (§ 133).

E. მძიმედ დაავადებულ პირთა გაძევება

36. მძიმედ დაავადებულ უცხოელთა გაძევების საქმეებში სასამართლომ ხაზი გაუსვა, რომ არსებითად, ისინი ვერ მოითხოვდნენ ხელშემკვრელი სახელმწიფოს ტერიტორიაზე დარჩენის უფლებას იმ სამედიცინო, სოციალური თუ სხვა დახმარების სერვისების მისაღებად, რომლებსაც აწვდიდა გამძევებული სახელმწიფო (*D. v. the United Kingdom*, 1997, § 54; *N. v. the United Kingdom* [GC], 2008, § 42). ამავდროულად, სასამართლომ დაადგინა, რომ „იშვიათ გამონაკლის გარემოებებსა“ და დაუძლეველ ჰუმანიტარულ ვითარებაში, შესაძლოა, გაძევებაზე გადაწყვეტილების აღსრულება არღვევდეს კონვენციის მე-3 მუხლს (*ibid.*).

37. საქმეში *D. v. the United Kingdom*, 1997, რომელიც შეეხებოდა გაერთიანებული სამეფოს გადაწყვეტილებას შიდსით დაავადებული უცხოელის გაძევებაზე სენტ-კიტსში, სასამართლომ მიიჩნია, რომ ასეთი ზომა მომჩივანს შეუქმნიდა უაღრესად მძიმე გარემოებებში სიკვდილის რეალურ საფრთხეს და ეს იქნებოდა არაადამიანური მოპყრობა. მან დაადგინა, რომ საქმეში სახეზე იყო „იშვიათი გამონაკლისი გარემოებები“, რადგან მომჩივანი უკურნებელი სენით იტანჯებოდა ტერმინალურ სტადიაში; ამასთანავე, არ არსებობდა გარანტია, რომ სენტ-კიტსში იგი შეძლებდა საექთნო თუ სამედიცინო დახმარების მიღებას, ოჯახი მოახერხებდა/ისურვებდა მასზე ზრუნვას, ანდა მომჩივანს გაეწეოდა სხვა ფორმის მორალური თუ სოციალური მხარდაჭერა (§§ 52-54). მეორე მხრივ, შემდგომ განვითარებულ პრეცედენტულ სამართალში სასამართლო იმეორებს, რომ ასეთ შემთხვევებს შეაფასებს მაღალი ზღვრის საფუძველზე (*N. v. the United Kingdom* [GC], 2008, § 43; იხ. §§ 46-51, სადაც სასამართლომ ზემოხსენებული საქმის (*D. v. the United Kingdom*, 1997) მსგავს ფაქტობრივ გარემოებებში არ დაადგინა მე-3 მუხლის დარღვევა: კერძოდ, მან განაცხადა, რომ არ იკვეთებოდა „იშვიათი გამონაკლისი გარემოებები“ და დაუძლეველი ჰუმანიტარული ვითარება. მომჩივნის სიცოცხლის ხარისხსა და ხანგრძლივობაზე გავლენას მოახდენდა გაძევება, თუმცა იმ დროისთვის იგი არ იყო კრიტიკულ მდგომარეობაში და ინფორმაცია მისი ჯანმრთელობის გაუარესების რისკებსა და მკურნალობაზე წვდომის შეზღუდვაზე გარკვეულწილად სპეკულაციური იყო).

38. საქმე *Paposhvili v. Belgium* [GC], 2016, შეეხებოდა მძიმედ დაავადებული საქართველოს მოქალაქის გაძევებას წარმოშობის ქვეყანაში, როდესაც არსებობდა ეჭვი, რომ სამშობლოში არ ექნებოდა წვდომა სათანადო სამედიცინო მკურნალობაზე. ამ საქმეში სასამართლომ დეტალური ინსტრუქციები წარმოადგინა „იშვიათ გამონაკლის

შემთხვევებზე“, როდესაც შეიძლება წარმოიშვას მე-3 მუხლის დარღვევის საკითხი, და განმარტა, რომ აქ იგულისხმება მძიმედ დაავადებული პირის გაძევების შემდეგი გარემოებები: თუ წარმოდგენილია არსებითი საფუძვლები ვარაუდისთვის, რომ, თუნდაც პირს უახლოეს მომავალში არ ემუქრებოდეს გარდაცვალების რისკი, მიმღებ ქვეყანაში შესაფერისი მკურნალობის არარსებობის ან მიუწვდომლობის გამო, მისი ჯანმრთელობის მდგომარეობა სერიოზულად, სწრაფად და შეუქცევადად გაუარესდება, ეს კი გამოიწვევს მწვავე ტანჯვას ან მნიშვნელოვნად შეამცირებს მისი სიცოცხლის ხანგრძლივობას (§ 183). პაპოშვილის საქმეში ამ პირობების დაკმაყოფილებასთან მიმართებით, სასამართლომ ხაზი გაუსვა, რომ მე-3 მუხლის თანახმად, ხელისუფლება ვალდებულია, შექმნას სათანადო პროცედურები მომჩივნის შიშებისა და იმ რისკების შესაფასებლად, რომელთა წინაშეც შეიძლება აღმოჩნდეს გაძევების შემთხვევაში (§§ 184-85).

39. გამოიყენა რა ეს მიდგომა აღნიშნული საქმის ფაქტობრივი გარემოებების მიმართ, სასამართლომ დაასკვნა: ვინაიდან ეროვნულ ხელისუფლებას არ შეუფასებია მომჩივნის რისკები და არ გაუთვალისწინებია მისი ჯანმრთელობის მდგომარეობა, ასევე, სათანადო მკურნალობის არსებობა საქართველოში, მისი გაძევება არღვევდა მე-3 მუხლს (*Paposhvili v. Belgium* [GC], 2016, §§ 200-207). ამასთანავე, სასამართლოს დასკვნით, მომჩივნის გაძევება ისე, რომ ხელისუფლებას არ შეუფასებია, რამდენად იყო პირი დამოკიდებული თავის ოჯახზე ჯანმრთელობის გაუარესების გამო, არღვევდა კონვენციის მე-8 მუხლს (*ibid.* §§ 223-226).

40. საქმეში *Savran v. Denmark* [GC], 2021, რომელიც შეეხებოდა პარანოიდული შიზოფრენიით დაავადებული მომჩივნის გაძევებას, სასამართლომ გამოიყენა პაპოშვილის საქმეზე მიღებულ გადაწყვეტილებაში დადგენილი ტესტი. მისი თქმით, აღნიშნული ტესტი უზრუნველყოფს ყოვლისმომცველ სტანდარტს და სათანადოდ ითვალისწინებს ყველა საკითხს, რომლებიც რელევანტურია ამ კონტექსტში მე-3 მუხლის მიზნებისთვის. ამასთანავე, ტესტი გამოიყენება დაავადების ტიპის მიუხედავად (ფიზიკური იქნება ეს, თუ მენტალური) (§§ 133 და 137-139). სასამართლომ დაასკვნა, რომ გამძევებელი სახელმწიფოს შესაბამისობა მე-3 მუხლით განსაზღვრულ მოვალეობებთან შეიძლება შეფასდეს მხოლოდ მას შემდეგ, რაც ტესტი ჩაითვლება დაკმაყოფილებულად (როგორც დადგენილია *პაპოშვილის* საქმეში). ეს ნიშნავს, რომ საქმის განხილვა შესაძლებელია მე-3 მუხლის ჭრილში (§ 135). კონკრეტული საქმის გარემოებებთან მიმართებით, სასამართლომ დაადგინა, რომ თურქეთში გაძევება მომჩივანს არ უქმნიდა საფრთხეს, რომელიც დააკმაყოფილებდა შესაბამის ტესტს და აამოქმედებდა მე-3 მუხლს. მიუხედავად იმისა, რომ შიზოფრენია მძიმე დაავადებაა, ცალკე აღებული, ვერ მიიჩნევა ამ მხრივ საკმარის საფუძვლად. მომჩივნის ფსიქოზური სიმპტომების გაუარესება, სავარაუდოდ, გამოიწვევდა „აგრესიულ ქცევას“ და „ადამიანთა მიმართ დანაშაულის ჩადენის მაღალ რისკს“, თუმცა მისი შედეგები ვერ ჩაითვლებოდა მომჩივნის „ინტენსიური ტანჯვის გამოიწვევად“.

კერძოდ, საქმეში არ დასტურდებოდა, რომ არსებობდა განმცხადებლის მხრიდან თვითდაზიანების რისკი (§§ 141-148).⁴

⁴ ასევე, იხ. [ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის პრევედენტული სამართლის გზამკვლევი იმიგრაციის შესახებ](#), §§ 54-55.

II. შრომითი უფლებები

კონვენციის მე-2 მუხლი

„1. ყოველი ადამიანის სიცოცხლის უფლება კანონით არის დაცული.“

კონვენციის მე-4 მუხლი - მონობისა და იძულებითი შრომის აკრძალვა

„1. არავინ შეიძლება იმყოფებოდეს მონობაში ან ყმობაში.

2. არავის შეიძლება დაეკისროს იძულებითი ან სავალდებულო სამუშაოს შესრულება.

3. ამ მუხლის გაგებით, იძულებით ან სავალდებულო შრომად არ განიხილება:

- a. ნებისმიერი სამუშაო, რომლის შესრულებაც, ჩვეულებრივ, სავალდებულოა პატიმრობისას, რაც შეფარდებულია ამ კონვენციის მე-5 მუხლის დებულებების შესაბამისად, ან ასეთი პატიმრობიდან პირობითი თავისუფლების განმავლობაში;
- b. სამხედრო ხასიათის ნებისმიერი სამსახური ან სავალდებულო სამხედრო სამსახურის ნაცვლად დაკისრებული სამსახური იმ ქვეყნებში, სადაც შინაგანი მრწამსის გამო სამხედრო სამსახურზე უარის თქმა მართლზომიერადაა მიჩნეული;
- c. ნებისმიერი სამსახური, დაკისრებული საგანგებო მდგომარეობის ან საერთო უბედურების ჟამს, რაც საფრთხეს უქმნის ხალხის სიცოცხლესა და კეთილდღეობას;
- d. ნებისმიერი სამუშაო თუ სამსახური, რომელიც ჩვეულებრივ მოქალაქეობრივ ვალდებულებებს განეკუთვნება.“

კონვენციის მე-6 მუხლის 1-ლი პუნქტი - საქმის სამართლიანი განხილვის უფლება

„1. ყოველი ადამიანი, მისი სამოქალაქო ხასიათის უფლებებისა და მოვალეობების, ან მისთვის წარდგენილი სისხლისსამართლებრივი ბრალდების საფუძვლიანობის გამორკვევისას, აღჭურვილია გონივრულ ვადაში მისი საქმის სამართლიანად და საქვეყნოდ განხილვის უფლებით კანონის საფუძველზე შექმნილი დამოუკიდებელი და მიუკერძოებელი სასამართლოს მიერ. სასამართლო გადაწყვეტილება ცხადდება საქვეყნოდ, თუმცა მთელ სასამართლო პროცესზე ან მის ნაწილზე პრესა და საზოგადოება შეიძლება არ იქნეს დაშვებული დემოკრატიულ საზოგადოებაში მორალის, საზოგადოებრივი წესრიგის ან ეროვნული უშიშროების ინტერესებისათვის, აგრეთვე, როდესაც ამას მოითხოვს არასრულწლოვნის ინტერესები, ან მხარეთა პირადი ცხოვრების დაცვა, ანდა, რამდენადაც სასამართლოს აზრით, ეს მკაცრად აუცილებელია განსაკუთრებული გარემოებების არსებობის გამო, ვინაიდან საქვეყნოობა დააზარალებდა მართლმსაჯულების ინტერესს. ...“

კონვენციის მე-7 მუხლი - არავითარი სასჯელი კანონის გარეშე

„1. არავინ შეიძლება ბრალეულად იქნეს მიჩნეული რაიმე დანაშაულში ისეთი მოქმედების ან უმოქმედობის გამო, რომელიც არ წარმოადგენდა დანაშაულს ეროვნული ან საერთაშორისო სამართლის მიხედვით იმ დროს, როდესაც იგი ჩაიდინეს. არც იმაზე უფრო მკაცრი სასჯელი შეიძლება შეეფარდოს ვინმეს, ვიდრე სასჯელი, რომელიც გამოიყენებოდა დანაშაულის ჩადენის დროს.

2. ეს მუხლი არ ვრცელდება იმ პირის გასამართლებასა და დასჯაზე მოქმედებისა თუ უმოქმედობისათვის, რომელიც მისი ჩადენის დროისათვის დანაშაულს წარმოადგენდა ცივილიზებული სახელმწიფოების მიერ აღიარებული სამართლის ზოგადი პრინციპების თანახმად.“

კონვენციის მე-8 მუხლი - პირადი და ოჯახური ცხოვრების დაცულობის უფლება

„1. ყველას აქვს უფლება, რომ დაცული იყოს მისი პირადი და ოჯახური ცხოვრება, საცხოვრისი და მიმოწერა.

2. დაუშვებელია ამ უფლების განხორციელებაში საჯარო ხელისუფლების ჩარევა, გარდა ისეთი შემთხვევისა, როდესაც ასეთი ჩარევა ხორციელდება კანონის შესაბამისად და აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში ეროვნული უშიშროების, საზოგადოებრივი უსაფრთხოების, ქვეყნის ეკონომიკური კეთილდღეობის ინტერესებისათვის, უწყსრიგობისა თუ დანაშაულის თავიდან ასაცილებლად, ჯანმრთელობისა ან მორალის, ანდა სხვათა უფლებებისა და თავისუფლებების დასაცავად.“

კონვენციის მე-9 მუხლი - აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლება

„1. ყველას აქვს აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლება. ეს უფლება მოიცავს რელიგიის ან რწმენის შეცვლის თავისუფლებას, აგრეთვე თავისუფლებას იმისა, რომ ცალკე ან სხვებთან ერთად, საქვეყნოდ ან განკერძოებით, გაამჟღავნოს თავისი რელიგია თუ რწმენა აღმსარებლობით, ქადაგებით, წესებისა და რიტუალების აღსრულებით.

2. რელიგიის ან რწმენის გამჟღავნების თავისუფლება მხოლოდ იმ პირობით შეიზღუდება, თუ ასეთი შეზღუდვა გათვალისწინებულია კანონით და აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესებისათვის, საზოგადოებრივი წესრიგის, ჯანმრთელობისა ან მორალის, ანდა სხვათა უფლებებისა და თავისუფლებების დასაცავად.“

კონვენციის მე-10 მუხლი - გამოხატვის თავისუფლება

„1. ყველას აქვს აზრის გამოხატვის თავისუფლება. ეს უფლება მოიცავს ადამიანის თავისუფლებას, გააჩნდეს საკუთარი შეხედულება, მიიღოს ან გაავრცელოს ინფორმაცია ან

იდეები საჯარო ხელისუფლების ჩაურევლად და სახელმწიფო საზღვრების მიუხედავად. ეს მუხლი ვერ დააბრკოლებს სახელმწიფოს, მოახდინოს რადიომაუწყებლობის, ტელევიზიისა და კინემატოგრაფიულ საწარმოთა ლიცენზირება.

2. ამ თავისუფლებათა განხორციელება, რამდენადაც ისინი განუყოფელია შესაბამისი ვალდებულებისა და პასუხისმგებლობისგან, შეიძლება დაექვემდებაროს კანონით დადგენილ ისეთ წესებს, პირობებს, შეზღუდვებს ან სანქციებს, რომლებიც აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში ეროვნული უშიშროების, ტერიტორიული მთლიანობის ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესებისათვის, საზოგადოებრივი უწყესრიგობის თუ დანაშაულის აღსაკვეთად, ჯანმრთელობის ან მორალის დაცვის მიზნით, სხვათა უფლებების ან ღირსების დასაცავად, საიდუმლოდ მიღებული ინფორმაციის გამჟღავნების თავიდან ასაცილებლად, ანდა სასამართლოს ავტორიტეტისა და მიუკერძოებლობის უზრუნველსაყოფად.“

კონვენციის მე-14 მუხლი - დისკრიმინაციის აკრძალვა

„ამ კონვენციით გაცხადებული უფლებებითა და თავისუფლებებით სარგებლობა უზრუნველყოფილია ყოველგვარი დისკრიმინაციის გარეშე, სქესის, რასის, კანის ფერის, ენის, რელიგიის, პოლიტიკური თუ სხვა შეხედულებების, ეროვნული თუ სოციალური წარმოშობის, ეროვნული უმცირესობისადმი კუთვნილების, ქონებრივი მდგომარეობის, დაბადებისა თუ სხვა ნიშნის განურჩევლად.“

კონვენციის 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლი - საკუთრების დაცვა

„1. ყოველ ფიზიკურ ან იურიდიულ პირს აქვს თავისი საკუთრებით შეუფერხებელი სარგებლობის უფლება. მხოლოდ საზოგადოებრივი საჭიროებისთვის შეიძლება ჩამოერთვას საკუთრება ვინმეს კანონითა და საერთაშორისო სამართლის ზოგადი პრინციპებით გათვალისწინებულ პირობებში.

2. ამასთან, წინარე დებულებანი ვერ ხელყოფს სახელმწიფოს უფლებას, გამოიყენოს ისეთი კანონი, რომელსაც ის აუცილებლად მიიჩნევს საერთო ინტერესების შესაბამისად საკუთრებით სარგებლობის კონტროლისათვის, ან გადასახადებისა თუ სხვა მოსაკრებლის ანდა ჯარიმების გადახდის უზრუნველსაყოფად.“

A. კონვენციის გავრცელება დასაქმებაზე

41. სასამართლომ კიდევ ერთხელ აღნიშნა, რომ შრომითი დავები, რომლებიც შეეხება სამსახურიდან დათხოვნას, მათ შორის, საჯარო სამსახურში, ზოგადად კონვენციის მე-6 მუხლის სამოქალაქო ნაწილის ფარგლებში ხვდება, *Vilho Eskelinen*-ის ტესტის თანახმად (*Vilho Eskelinen and Others v. Finland* [GC], 2007, § 62; *Denisov v. Ukraine* [GC], 2018, §§ 51-52).

42. მე-8 მუხლიდან არ მომდინარეობს დასაქმების ზოგადი უფლება, თუმცა „პირადი ცხოვრების“ ცნება ფართო ტერმინია და არსებითად არ გამოირიცხავს პროფესიულ ან სამეწარმეო საქმიანობას (*Oleksandr Volkov v. Ukraine*, 2013, §§ 165-167; *Denisov v. Ukraine* [GC], 2018, §115). სასამართლომ მიიჩნია, რომ პირის პროფესიულ ცხოვრებაზე დაწესებული შეზღუდვები შესაძლოა ხვდებოდეს მე-8 მუხლის ფარგლებში, თუ ამას გავლენა ექნება პირის სოციალური იდენტობის შექმნაზე, სხვებთან ურთიერთობების ჩამოყალიბებით (*Fernández Martínez v. Spain* [GC], 2014, §§ 109-110).

43. საქმეში *Denisov v. Ukraine* [GC], 2018, სასამართლომ დაადგინა, რომ დასაქმებასთან დაკავშირებულ დავებში პირადი ცხოვრების საკითხი წარმოიშობა ორ შემთხვევაში: (i) სადავო ღონისძიების ძირითადი მიზეზების გამო (მოტივზე დაფუძნებული მიდგომა); ან (ii) პირად ცხოვრებაზე ასახული შედეგების გამო (შედეგზე დაფუძნებული მიდგომა).

თუ საქმე ეხება შედეგზე დაფუძნებულ მიდგომას, მე-8 მუხლი გამოიყენება მხოლოდ მაშინ, როდესაც შედეგები სერიოზულია და მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ადამიანის პირად ცხოვრებაზე (*ibid.* § 116).

44. სასამართლო შედეგზე დაფუძნებულ მიდგომას ავითარებს საქმეში *Denisov v. Ukraine* [GC], 2018, რომელიც შეეხება მოსამართლის გათავისუფლებას სასამართლოს პრეზიდენტის თანამდებობიდან. სასამართლომ დაადგინა, რომ გასაჩივრებულ ღონისძიებას არ ჰქონია სერიოზული უარყოფითი გავლენა მომჩივნის „პირადი ცხოვრების“ ასპექტებზე, კერძოდ: მის (i) „შიდა წრეზე“; (ii) სხვებთან ურთიერთობების დამყარებისა და განვითარების შესაძლებლობაზე; ან (iii) რეპუტაციაზე. შესაბამისად, სასამართლომ დაადგინა, რომ საქმის მიმართ ვერ გამოიყენებოდა მე-8 მუხლი (§§ 120-134). ამავე მიდგომაზე დაყრდნობით, მან განსხვავებული დასკვნა გამოიტანა საქმეში *Polyakh and Others v. Ukraine*, 2019, რომელიც შეეხება საჯარო მოსამსახურეთა ერთდროულ გათავისუფლებას.

45. საქმეში *Yilmaz v. Turkey*, 2019, სასამართლომ გამოიყენა მოტივზე დაფუძნებული მიდგომა და დაადგინა, რომ მე-8 მუხლის ამოქმედება გამოიწვია მასწავლებლისთვის უარის თქმას საზღვარგარეთ დანიშვნაზე. ეს უარი ეფუძნებოდა ინფორმაციას მისი პირადი ცხოვრების შესახებ - კერძოდ, მასწავლებლის მეუღლე ატარებდა ჩადრს და წყვილის სახლში ადგილი ჰქონდა გენდერულ სეგრეგაციას (§ 41).

46. შრომით დავებზე ვრცელდება მე-10 მუხლიც (გამოხატვის თავისუფლება). თუმცა სასამართლომ ხაზგასმით აღნიშნა, რომ ამავედროულად, დასაქმებულებს ევალებათ ერთგულების, თავშეკავებისა და დისკრეციის გამოვლენა დამსაქმებლის წინაშე, განსაკუთრებით, როცა საქმე ეხება საჯარო მოსამსახურეებს (*Guja v. Moldova* [GC], 2008, §70; *Kudeshkina v. Russia*, 2009, § 93, concerning judges).

47. მე-10 მუხლით დაცულ უფლებაში ჩარევის დადგენისას, სასამართლომ ზოგ შემთხვევაში, რომელიც შეეხებოდა სასამართლოდან გათავისუფლებას, გაითვალისწინა მიზეზშედეგობრივი კავშირი გათავისუფლებასა და მომჩივნის გამოხატვის თავისუფლებით სარგებლობას შორის. კერძოდ, მან მთლიანობაში შეაფასა საქმის

გარემოებები და მოვლენათა ქრონოლოგია (*Baka v. Hungary* [GC], 2016, §§ 143- 152). მსგავსი მიდგომა სასამართლომ გამოიყენა საჯარო სამსახურში დასაქმებაზე წვდომის შემთხვევებშიც (*Cimperšek v. Slovenia*, 2020, §§ 56-59).

48. სასამართლომ განიხილა საქმეები, რომლებიც შეეხებოდა იძულებით შრომასა და ყმობას, კონვენციის მე-4 მუხლის საფუძველზე (*Siliadin v. France*, 2005, §§ 113-129; *C.N. and v. v. France*, 2012, §§ 70-79 და 88- 94). „იძულებითი ან სავალდებულო შრომის“ კონცეფცია, რომელსაც ითვალისწინებს მე-4 მუხლი, სასამართლომ განმარტა ILO-ს No. 29 კონვენციაზე მითითებით: კერძოდ, იძულებითი შრომის შესახებ კონვენციის 2§1 მუხლის თანახმად, ტერმინი *იძულებითი ან სავალდებულო შრომა* ნიშნავს „ყოველგვარ სამუშაოს ან სამსახურს, რომელიც რაიმე სასჯელის მუქარით მოეთხოვება პირს და რომელსაც ის ნებაყოფლობით არ ასრულებს“ (*Siliadin v. France*, 2005, §§ 115-116; *C.N. and v. v. France*, 2012, § 71; *S.M. v. Croatia* [GC], 2020, §§ 281-282).

49. სასამართლომ ხაზი გაუსვა, რომ „სასჯელის მუქარით“ სამუშაოს მოთხოვნის ყველა შემთხვევა არ არის „იძულებითი ან სავალდებულო შრომა“ და გასათვალისწინებელია სხვა ფაქტორებიც (მაგ: გაწეული სამუშაოს ტიპი და მოცულობა). ამრიგად, სასამართლო ერთმანეთისგან განარჩევს „იძულებით შრომას“ და იმ დახმარებას, რომლის მოლოდინიც არსებობს ოჯახის წევრის ან ერთად მცხოვრები ადამიანების მიმართ, გონივრულ ფარგლებში (*C.N. and v. v. France*, 2012, §§ 74-75). ყმობასთან დაკავშირებით, სასამართლომ დაადგინა, რომ ეს არის იძულებითი ან სავალდებულო შრომის მძიმე ფორმა, რომელსაც განასხვავებს დაზარალებულის განცდა, რომ მდგომარეობა სამუდამოა და სიტუაცია, სავარაუდოდ, არ შეიცვლება (*ibid.* §§ 91-92).

50. სასამართლომ პრეცედენტულ სამართალში აღნიშნა, რომ შრომითი ექსპლუატაცია არის ადამიანით ვაჭრობის (ტრეფიკინგის) განმარტებით მოცული ექსპლუატაციის ფორმა, რომელიც, სასამართლოს მიერ დადგენილი პრეცედენტული სამართლის თანახმად, ხვდება კონვენციის მე-4 მუხლის მოქმედების სფეროში (*Rantsev v. Cyprus and Russia*, 2010, (§§ 272-282; *Chowdury and Others v. Greece*, 2017, § 93). თუ დამსაქმებელი ბოროტად იყენებს საკუთარ ძალაუფლებას ან დასაქმებულთა მოწყვლადობას მათი ექსპლუატაციის მიზნებისთვის, დასაქმებულები არ მუშაობენ ნებაყოფლობით. მსხვერპლის მანამდე გამოხატული თანხმობა არ კმარა, რომ მისი მუშაობა არ შეფასდეს „იძულებით შრომად“. ეს უნდა დადგინდეს ფაქტების საფუძველზე, რომლებიც შეფასდება საქმის ყველა შესაბამისი გარემოების გათვალისწინებით (*ibid.* § 96). საქმეში *Chowdury and Others*, რომელიც შეეხებოდა არალეგალ მიგრანტ მუშაკთა დასაქმებას სეზონურ სამუშაოზე, სასამართლომ მიიჩნია, რომ მომჩივნები იყვნენ არალეგალი მიგრანტები, რომელთაც არ ჰქონდათ რესურსები და ემუქრებოდათ დაპატიმრების, დაკავებისა და ქვეყნიდან გაძევების საფრთხე, დამსაქმებლები კი ემუქრებოდნენ მათ, ძალადობდნენ ამ პირებზე და უარს ამბობდნენ ხელფასის გადახდაზე. შესაბამისად, იმ დაშვებითაც, რომ საკუთარი თავი ნებაყოფლობით შესთავაზეს აღნიშნულ სამუშაოზე, მათი დასაქმება ცალსახად იყო იძულებითი შრომა და ტრეფიკინგი (§§ 97-101).

B. სამუშაოზე წვდომა

1. მოთხოვნა ნასამართლობის არქონის შესახებ და მსგავსი ღონისძიებები

51. ზოგადად, მიიჩნევა, რომ სახელმწიფოებს აქვთ ლეგიტიმური ინტერესი - გარკვეული დანაშაულებისთვის მსჯავრდებული პირები გამორიცხონ კონკრეტული პროფესიებიდან (*Thlimmenos v. Greece* [GC], 2000, § 47). ამავდროულად, სასამართლო განარჩევს სხვადასხვა ტიპის ნასამართლობას. *Thlimmenos*-ს საქმეში მან მიიჩნია, რომ მძიმე დანაშაულებისგან განსხვავებით, მსჯავრდება, რომელიც უკავშირდება სამხედრო უნიფორმაზე უარის თქმას რელიგიური ან ფილოსოფიური მოტივებით, არ მიუთითებს არაკეთილსინდისიერებას ან ამორალურობაზე - მახასიათებლებზე, რომელთა გამოც მსჯავრდებული შეიძლება გამორიცხოს სერტიფიცირებული ბუღალტრის პროფესიიდან. აღნიშნული პროფესიიდან მომჩივნის გამორიცხვა შეუფერებლობის მოტივით გაუმართლებელია იმ ფაქტის გათვალისწინებითაც, რომ თავისი ქმედებებისთვის უკვე მოხდელი ჰქონდა სასჯელი ციხეში (§ 47). შესაბამისად, სასამართლომ დაადგინა მე-14 მუხლის დარღვევა, მე-9 მუხლთან ერთობლიობაში.

52. გარკვეულ პროფესიებთან მიმართებით, პირის დისკვალიფიკაცია გაკოტრების გამო შესაძლოა არღვევდეს კონვენციის მე-8 მუხლის მოთხოვნებს, დისკვალიფიკაციასთან დაკავშირებული მოდალობებისა და პირობების გათვალისწინებით (იხ. *Albanese v. Italy*, 2006, §§ 63-66, სადაც მომჩივნის დისკვალიფიკაცია არ მომდინარეობდა სასამართლო გადაწყვეტილებიდან: ეს იყო მომჩივნის გაკოტრებულთა რეესტრში შეყვანის ავტომატური შედეგი, რეესტრიდან ამოღება კი ეფუძნებოდა მტკიცებულებას, რომ პირი „ეფექტიანად, თანმიმდევრულად და კარგად იქცეოდა“ გადახდისუუნარობის საქმისწარმოების დაწყებიდან, სულ მცირე, 5 წლის განმავლობაში).

53. საქმეში *Gouarré Patte v. Andorra*, 2016 ექიმის პროფესიით საქმიანობის უვადო აკრძალვა არღვევდა მე-7 მუხლს, რადგან ახალი და უფრო ღმობიერი სისხლის სამართლის კოდექსი ადგენდა, რომ დამატებითი სასჯელის ვადა არ უნდა აჭარბებდეს ყველაზე მკაცრი ძირითადი სასჯელის ვადას (პატიმრობას, რომელიც ამ შემთხვევაში არ გამოყენებულა). სასამართლო ცალსახად აღიარებდა ახალი კოდექსის რეტროსპექტიულ გამოყენებას. მეორე მხრივ, მან არ დაადგინა მე-8 მუხლის დარღვევა ადვოკატის პროფესიაზე წვდომის შეზღუდვასთან მიმართებით, როცა მომჩივანი, პოლიციის ყოფილი გამომძიებელი, მსჯავრდებული გახლდათ თანამდებობის ბოროტად გამოყენებისათვის. სასამართლომ აღნიშნა, რომ ადვოკატის პროფესიაზე ვრცელდება მაღალი მორალური მოთხოვნები, რომლებიც უკავშირდება მართლმსაჯულების სისტემაში მუშაობას. ეს მოიცავს ღირსებას, პატიოსნებასა და მართლმსაჯულების სამართლიანად განხორციელებას (*Jankauskas v. Lithuania (no. 2)*, 2017, §§ 77-83).

2. დასაქმების ისტორია

54. არსებითად, სახელმწიფოებს აქვთ ლეგიტიმური ინტერესი, დაარეგულირონ დასაქმების პირობები საჯარო სამსახურში. დემოკრატიულ სახელმწიფოს უფლება აქვს, საჯარო მოსამსახურეებს მოსთხოვოს იმ კონსტიტუციური პრინციპებისადმი ერთგულება, რომლებსაც ეფუძნება სახელმწიფო (*Naidin v. Romania*, 2014, § 49). საჯარო სამსახურში დასაქმებაზე დაწესებულ შეზღუდვას შესაძლოა ჰქონდეს ეროვნული უშიშროების, საზოგადოებრივი უსაფრთხოებისა და სხვათა უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვის ლეგიტიმური მიზანი (*ibid.* § 51). შესაბამისად, საჯარო სფეროში კარიერული პერსპექტივის შემზღუდველი ზომები სასამართლომ პროპორციულად მიიჩნია, გაითვალისწინა რა, რომ ამგვარი თანამდებობები და დასაქმების პერსპექტივები პასუხისმგებლობის მაღალ ხარისხს უკავშირდება (იხ. *Naidin v. Romania*, 2014, §§ 54-55, რომელიც შეეხება საიდუმლო პოლიციის ყოფილი თანამშრომლისთვის საჯარო სამსახურში დასაქმების აკრძალვას).

55. მეორე მხრივ, სასამართლოს აზრით, ასეთი მოთხოვნები თანაბრად არ უნდა გავრცელდეს კერძო სექტორში დასაქმებაზე. საქმეში *Sidabras and Džiautas v. Lithuania*, 2004, სასამართლომ დაადგინა, რომ სუკ-ის ყოფილი თანამშრომლისთვის შეზღუდვების დაწესება კერძო სექტორის სხვადასხვა სფეროში დასაქმებაზე, იმ მოტივით, რომ არ იყო ერთგული სახელმწიფოს მიმართ, ვერ გამართლდებოდა კონვენციის მე-14 მუხლით, მე-8 მუხლთან ერთობლიობაში, მიუხედავად კერძო კომპანიის მნიშვნელობისა სახელმწიფოს ეკონომიკური, პოლიტიკური ან უსაფრთხოების ინტერესებისათვის (§§ 57-58; ასევე, იხ. *Rainys and Gasparavičius v. Lithuania*, 2005, § 36; *Zičkus v. Lithuania*, 2009, §§ 31-32).

3. ეროვნული უშიშროება

56. როგორც წესი, სახელმწიფოები თავისუფალი შეფასების ფართო ფარგლებით სარგებლობენ პერსონალური ინფორმაციის დამუშავებისას, როდესაც აფასებენ კანდიდატის დასაქმებას ეროვნული უშიშროებისთვის მნიშვნელოვან თანამდებობებზე (*Leander v. Sweden*, 1987, § 59). პერსონალის კონტროლის სისტემა, რომელიც ემსახურება ეროვნული უშიშროების ინტერესებს, შეესაბამება კონვენციის მე-8 მუხლს, თუკი ითვალისწინებს სისტემის დაცვას ბოროტად გამოყენებისგან (*ibid.* § 67).

57. მსგავსი დასკვნა მიიღო სასამართლომ საქმეში *Regner v. the Czech Republic* [GC], 2017. იგი შეეხებოდა გასაიდუმლოებულ ინფორმაციაზე წვდომის შეზღუდვას სასამართლო კონტროლის პროცესში, რომლის საფუძველზეც მომჩივანს გაუუქმდა წვდომა კლასიფიცირებულ ინფორმაციაზე და უარი ეთქვა თავდაცვის მინისტრის მოადგილედ დანიშვნაზე. უფლების არსებობასა და, შესაბამისად, 6§1 მუხლის გავრცელებასთან დაკავშირებით, სასამართლომ აღნიშნა, რომ მომჩივნის შესაძლებლობა, შეესრულებინა თავისი მოვალეობები და საჯარო სამსახურში დაეკავებინა ახალი თანამდებობა, დამოკიდებული იყო კლასიფიცირებულ ინფორმაციაზე წვდომის ნებართვაზე. კავშირი ამ ინფორმაციაზე დამკვიდრების გაუქმებასა და თანამდებობიდან გათავისუფლებას შორის არ იყო

სუსტი ან შორეული, რაც მას უფლებას აძლევდა, სასამართლოში გაესაჩივრებინა კლასიფიცირებულ ინფორმაციაზე დაშვების გაუქმების კანონიერება.

58. რაც შეეხება მომჩივნის უფლებებს შეჯიბრებითი სამართალწარმოებისა და მხარეთა თანასწორობის პრინციპების შესაბამისად (კონვენციის 6§1 მუხლის საფუძველზე), სასამართლომ განაცხადა, რომ ეროვნულმა სასამართლოებმა სათანადოდ ისარგებლეს მათთვის მინიჭებული უფლებამოსილებით და გამოიკვლიეს როგორც კლასიფიცირებულ დოკუმენტთა კონფიდენციალობის დაცვა, ისე იმ გადაწყვეტილების დასაბუთება, რომელიც აუქმებდა მომჩივნის დაშვებას კლასიფიცირებულ ინფორმაციაზე (*Regner v. the Czech Republic* [GC], 2017, § 154). მათ მიიჩნიეს, რომ კლასიფიცირებული ინფორმაციის გამჟღავნება, სავარაუდოდ, გამოიწვევდა დაზვერვის სამსახურის სამუშაო მეთოდებისა და საინფორმაციო წყაროების გამჟღავნებას, რასაც მოჰყვებოდა შესაძლო მოწმეებზე ზემოქმედების მცდელობები. გარდა ამისა, ინფორმაცია შეიცავდა კონკრეტულ, ამომწურავ და დეტალურ მონაცემებს, რომლებიც ეროვნულმა სასამართლოებმა რელევანტურად მიიჩნიეს იმის დასადგენად, რამდენად უქმნიდა მომჩივანი საფრთხეს ეროვნულ უშიშროებას (*ibid.* §§ 155- 156). ამრიგად, სამართალწარმოების მთლიანი პროცესის, დავის ტიპისა და სახელმწიფოსთვის მინიჭებული თავისუფალი შეფასების ფარგლების გათვალისწინებით, სასამართლომ მიიჩნია, რომ მომჩივნის უფლებებზე დაწესებული შეზღუდვები არ არღვევდა მხარეთა შორის სამართლიან ბალანსს ისე, რომ მომჩივნისთვის შეეზღუდა სამართლიანი სასამართლო განხილვის უფლება (§ 161).

4. პოლიტიკური შეხედულებები/რელიგიური რწმენა

59. მე-10 მუხლით გარანტირებულ უფლებებს არ ეწინააღმდეგება ადამიანის პოლიტიკური შეხედულებებისა და საქმიანობის გათვალისწინება, როცა განისაზღვრება, რამდენად აკმაყოფილებს იგი საჯარო სამსახურზე წვდომის მოთხოვნებს (*Kosiek v. Germany*, 1986, § 39). ამავდროულად, მისი შეხედულებების საჯარო სამსახურთან შეუთავსებლობაზე მიღებული გადაწყვეტილება უნდა დასაბუთდეს (*Lombardi Vallauri v. Italy*, 2009, §§ 47-49).

60. საქმეში *Lombardi Vallauri v. Italy*, 2009, სასამართლომ დაადგინა: მომჩივნისთვის უარის თქმა მასწავლებლად დანიშვნაზე სავარაუდო ერეტიკული შეხედულებების გამო, ისე, რომ არ განუმარტავთ ამ შეხედულებათა რეალური შინაარსი და გავლენა თანამდებობაზე, ამასთან, არ განხორციელებულა ეფექტიანი და ადეკვატური სასამართლო ზედამხედველობა მე-10 მუხლით დაცულ გამოხატვის თავისუფლებაზე, ეწინააღმდეგებოდა აღნიშნულ დებულებას (§§ 54-56). ამ უკანასკნელ პროცედურულ ასპექტს სასამართლო განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს მე-10 მუხლთან დაკავშირებულ საქმეებში. *Cimperšek v. Slovenia*, 2020, რომელიც შეეხებოდა სასამართლო ექსპერტის წოდების მინიჭებაზე უარს იმის გამო, რომ მომჩივანმა თავის ბლოგზე და წერილებში გააკრიტიკა ხელისუფლება, სასამართლომ დაადგინა მე-10 მუხლის დარღვევა,

რადგან არ შეფასებულა სამართლიანი ბალანსი მომჩივნის გამოხატვის თავისუფლებასა და იმ საზოგადოებრივ ინტერესს შორის, რომლის დაცვასაც, სავარაუდოდ, ემსახურებოდა სადავო გადაწყვეტილება (§§ 67-70).

61. ამას გარდა, მე-8 მუხლით დაცულ უფლებასთან მიმართებით, სასამართლომ კონვენციის დარღვევა დაადგინა საქმეში *Yilmaz v. Turkey*, 2019, სადაც მომჩივანს უარი ეთქვა მასწავლებლად დანიშვნაზე იმ მოტივით, რომ მისი მეუღლე სამსახურს გარეთ ატარებდა ჩადრს და წყვილის სახლში იკვეთებოდა გენდერული სეგრეგაცია. სასამართლო დაეთანხმა, რომ შესაძლოა, საჭირო გახდეს გამოძიების ჩატარება იმის დასადგენად, აკმაყოფილებს თუ არა პირი საჯარო სამსახურში დანიშვნის სპეციფიკურ მოთხოვნებს, თუმცა მან ვერ დაინახა კავშირი, ერთი მხრივ, მომჩივნის ცოლის მიერ ჩადრის ტარებასა და შინ ქცევას, მეორე მხრივ კი - საზოგადოებრივ ინტერესებსა და სასწავლო-საგანმანათლებლო დაწესებულებათა საჭიროებებს შორის (§ 47). ამავდროულად, სასამართლოს არ დაუდგენია მე-8 მუხლის დარღვევა საქმეში *Fernández Martínez v. Spain* [GC], 2014, რომელიც შეეხებოდა კათოლიკური რელიგიისა და მორალის მიმდევარი მასწავლებლისთვის უარის თქმას ხელშეკრულების განახლებაზე, მას შემდეგ, რაც საჯაროდ განაცხადა, რომ იყო „დაქორწინებული მღვდელი“. კერძოდ, სასამართლომ ყურადღება გაამახვილა ეკლესიის მიმართ ლოიალობის ვალდებულებაზე, რომელიც ეკისრებოდა მომჩივანს და რომელსაც ის გაცნობიერებულად და ნებაყოფლობით დათანხმდა, დასაქმებიდან გამომდინარე. შეუსაბამობა მასწავლებლის პირად რწმენასა და იმ იდეებს შორის, რომლებიც უნდა ესწავლებინა, წყვეტდა მას და ეკლესიას შორის ნდობაზე დაფუძნებულ კავშირს (§§ 123-153).

62. მე-9 მუხლით დაცულ უფლებებთან მიმართებით, სასამართლომ განსაკუთრებული მნიშვნელობა მიანიჭა საჯარო სამსახურში სეკულარიზმისა და ნეიტრალურობის პრინციპს, რაც წევრ სახელმწიფოებს თავისუფალი შეფასების ფართო ფარგლებს ანიჭებს. სახელმწიფო სამედიცინო დაწესებულებაში დასაქმებისას, სახელმწიფოს უფლება აქვს, დასაქმებულებს მოსთხოვოს, რომ თავიანთი მოვალეობების განხორციელებისას თავი შეიკავონ რელიგიური რწმენის გამოხატვისგან. ამის მიზანია, გარანტირებული იყოს პაციენტთა თანასწორი მოპყრობა და გამოირიცხოს ექვები სამედიცინო პერსონალის მიუკერძოებლობისადმი (*Ebrahimian v. France*, 2015, §§ 64- 65). *Ebrahimian*-ის საქმეში, სადაც სახელმწიფო სამედიცინო დაწესებულებაში დასაქმებულ სოციალურ მუშაკს უარი ეთქვა ხელშეკრულების განახლებაზე თავსაბურავის ტარების გამო, სასამართლომ დაადგინა, რომ მოპასუხე სახელმწიფოს არ გადაუჭარბებია თავისუფალი შეფასების ფარგლებისთვის: კერძოდ, შეუძლებელი იყო მომჩივნის რელიგიური რწმენისა და ამ რწმენის არგამოხატვის მოვალეობის დაბალანსება, რის გამოც, საბოლოოდ, სახელმწიფომ უპირატესობა მიანიჭა ნეიტრალიტეტისა და მიუკერძოებლობის მოთხოვნას. ამრიგად, მომჩივნის მე-9 მუხლით დაცულ უფლებაში ჩარევა იყო დასახული მიზნის პროპორციული (*ibid.* §§ 65-72). განსხვავებულ გარემოებაში, რომელიც შეეხებოდა ავიაკომპანიის თანამშრომლის გათავისუფლებას სამსახურში ჯვრის ტარების გამო, რითაც არღვევდა კომპანიის

ჩაცმულობის კოდექსს, სასამართლომ დაადგინა: შეპირისპირებულ უფლებათა დაბალანსებისას, ეროვნულმა სასამართლოებმა ვერ შეძლეს მომჩივნის მე-9 მუხლით გათვალისწინებული უფლების დაცვა და გადაჭარბებული მნიშვნელობა მიანიჭეს დამსაქმებლის სურვილს, დაეცვა გარკვეული კორპორაციული იმიჯი. სასამართლომ განსაკუთრებულად გაუსვა ხაზი პლურალიზმისა და მრავალფეროვნების პრინციპებს რელიგიის თავისუფლების კონტექსტში, ასევე, ამ რელიგიური სიმბოლოს არათვალშისაცემ ბუნებასა და მინიმალურ გავლენას (*Eweida and Others v. the United Kingdom*, 2013, §§ 93-95).

63. სასამართლომ ასევე დაადგინა, რომ რელიგიური რწმენისა ან ურწმუნობის დეკლარირება ისეთ გარემოებებში, სადაც პირს ამის გაკეთება ევალება სამსახურებრივი ფიცის დადებისას, არღვევს კონვენციის მე-9 მუხლს (*Alexandridis v. Greece*, 2008, § 38).

C. სამსახურიდან გათავისუფლება

64. დასაქმებულთა გათავისუფლების საქმეები სასამართლომ განიხილა სახელმწიფოს ნეგატიურ (საჯარო სექტორში დასაქმებულთა გათავისუფლება) და პოზიტიურ (კერძო სექტორში დასაქმებულთა გათავისუფლება) ვალდებულებათა პერსპექტივიდან.

1. რელიგიური რწმენა

65. ისეთი სისტემის შექმნით, სადაც არსებობს შრომითი დავების განმხილველი სასამართლოები და მათ გადაწყვეტილებებს აკონტროლებს საკონსტიტუციო სასამართლო, სახელმწიფო არსებითად ასრულებს მოქალაქეთა წინაშე ნაკისრ პოზიტიურ ვალდებულებებს შრომითი სამართლის სფეროში. ეს ის სფეროა, სადაც დავებმა შეიძლება გავლენა მოახდინოს კონვენციის მე-9 მუხლით დაცულ უფლებებზე (*Siebenhaar v. Germany*, 2011, §42). *Siebenhaar-ის* საქმეში, რომელიც შეეხება მომჩივნის პროტესტანტული ბაღიდან გათავისუფლებას სხვა რელიგიურ თემში საქმიანობის გამო, სასამართლომ დაადგინა, რომ ეროვნულმა სასამართლოებმა სათანადოდ დააბალანსეს შეპირისპირებული ინტერესები. მათი მიგნება, რომ გათავისუფლება აუცილებელი იყო ეკლესიის სანდოობის დასაცავად, ხოლო მომჩივანს უნდა სცოდნოდა, რომ მისი საქმიანობა არ შეესაბამებოდა ამ თანამდებობას, სასამართლომ გონივრულად მიიჩნია (§§ 43-47).

66. საქმეში *Eweida and Others v. the United Kingdom*, 2013, მუნიციპალურ ორგანოში მომუშავე ქრისტიანი დასაქმებული გაათავისუფლეს იმის გამო, რომ უარი თქვა ერთი და იმავე სქესის პირთა სამოქალაქო პარტნიორობის რეგისტრირებაზე, ქორწინების შესახებ საკუთარი რელიგიური შეხედულებების გამო. სასამართლომ მიუთითა, რომ სახელმწიფოებს თავისუფალი შეფასების ფართო ფარგლები ენიჭებათ კონვენციით გათვალისწინებულ შეპირისპირებულ უფლებათა დასაბალანსებლად და დაადგინა, რომ ადგილობრივი ორგანოს პოლიტიკა მიზნად ისახავდა სხვა ადამიანთა უფლებების დაცვას, რომლებსაც ასევე იცავს კონვენცია. შესაბამისად, მიღებული ზომები იყო პროპორციული და არ არღვევდა კონვენციის მე-14 მუხლს, მე-9 მუხლთან ერთობლიობაში (§ 106).

67. სასამართლომ მსგავსი საკითხები განიხილა კონვენციის მე-8 მუხლის კონტექსტშიც:
- a. *Obst v. Germany*, 2010, §§ 43-53 - ამ საქმეში მომჩივნის გათავისუფლება მორმონული ეკლესიის მაღალი თანამდებობიდან მეუღლის ღალატის გამო, გონივრულად ჩაითვალა, რადგან მომჩივანს ეკისრებოდა ერთგულების მოვალეობა, ეკლესიის რეპუტაციის დასაცავად (ასევე, იხ. *Schüth v. Germany*, 2010, §§ 71-75, სადაც დადგა განსხვავებული შედეგი, მე-8 მუხლთან მიმართებით. საქმე შეეხებოდა ორღანისტიკისა და ლოტბარის გათავისუფლებას კათოლიკური ეკლესიიდან).
 - b. *Travaš v. Croatia*, 2016, §§ 87-115 - საქმე შეეხებოდა რელიგიური საგანმანათლებლო დაწესებულების მასწავლებლის გათავისუფლებას განქორწინებისა და ხელახლა დაქორწინების შემდეგ (სასამართლომ, იმავე პრინციპებზე დაყრდნობით, რომლებიც გამოყენებულია საქმეში *Fernández Martínez v. Spain* [GC], 2014, §§ 123-153, არ დაადგინა მე-8 მუხლის დარღვევა. იხ. ზემოთ: *სამუშაო ადგილზე წვდომა*).

2. პოლიტიკური კუთვნილება

68. სასამართლომ მიიჩნია, რომ სასამართლო გარანტიების არარსებობის პირობებში, სამართლებრივი სისტემა, რომელიც უშვებს დამსაქმებლის გათავისუფლებას მხოლოდ და მხოლოდ პოლიტიკური პარტიის წევრობის გამო, შეიცავს მისი ბოროტად გამოყენების რისკებს (*Redfearn v. the United Kingdom*, 2012, § 55). ადგილობრივ სასამართლოებს კონკრეტულ გარემოებებზე დაყრდნობით უნდა შეეძლოთ დადგენა, რამდენად აღემატებოდა დამსაქმებლის ინტერესები დასაქმებულისთვის კონვენციის მე-11 მუხლით დაცულ უფლებებს (*ibid.* § 56).

69. საქმეში *Redfearn v. the United Kingdom*, 2012, მომჩივანი, ავტობუსის მძღოლი, სამსახურიდან გაათავისუფლეს პოლიტიკური პარტიის წევრობის გამო. მან ვერ შეძლო ამ გადაწყვეტილების გასაჩივრება მოქმედი სამართლებრივი დებულების გამო, რომელიც კრძალავს გათავისუფლებაზე მიღებული გადაწყვეტილების გასაჩივრებას, თუ დასაქმებული სადავო პოზიციაზე მუშაობდა წელიწადზე ნაკლებ ხანს. სასამართლომ გაითვალისწინა ის სოციალური და ეკონომიკური მიზეზები, რომლებიც საფუძვლად უდევს ამგვარი მოთხოვნის დაწესებას და აღნიშნა, რომ გათავისუფლების წესთან მიმართებით მოქმედებს რამდენიმე გამონაკლისი (გათავისუფლება რასის, სქესისა და რელიგიის ნიშნით), თუმცა არ არსებობს დამატებითი დაცვის მექანიზმები პოლიტიკური შეხედულების ან კუთვნილების გამო გათავისუფლებულთათვის (§§ 53-54). სასამართლომ დაადგინა, რომ მოპასუხე სახელმწიფომ ვერ შეასრულა მე-11 მუხლით გათვალისწინებული პოზიტიური მოვალეობა - ვერ გაატარა გონივრული და სათანადო ღონისძიებები დასაქმებულთა (მათ შორის, რომლებიც წელიწადზე ნაკლებ ხანს მუშაობდნენ მოცემულ პოზიციაზე) დასაცავად პოლიტიკური შეხედულების ან კუთვნილების ნიშნით გათავისუფლებისგან, კანონში დამატებითი გამონაკლისის გათვალისწინებით, ან

ინდივიდუალური სარჩელების განხილვით პოლიტიკური მოსაზრებისა თუ კუთვნილების ნიშნით დისკრიმინაციის შესახებ (§ 57; ასევე, იხ. *Vogt v. Germany* [GC], 1995, §§ 57-61, რომელიც შეეხება სკოლის მასწავლებლის გათავისუფლებას გერმანიის კომუნისტური პარტიის აქტიური წევრობის გამო).

3. სექსუალური ორიენტაცია

70. სასამართლომ რამდენიმე საქმეში დაადგინა, რომ სამხედრო მოსამსახურის გათავისუფლება სექსუალური ორიენტაციის გამო არ შეესაბამება კონვენციას. მან განსაკუთრებულად გაუსვა ხაზი, რომ არ არსებობდა დამაჯერებელი და წონიანი მიზეზები, რომლებიც გაამართლებდა ამგვარ ჩარევას მომჩივნის პირადი ცხოვრების პატივისცემის უფლებაში (*Smith and Grady v. the United Kingdom*, 1999, §§ 94-105; *Lustig-Prean and Beckett v. the United Kingdom*, 1999, §§ 87-98; *Perkins and R. v. the United Kingdom*, 2002, § 38).

4. ჯანმრთელობა

71. საქმეში *I.B. v. Greece*, 2013, აივ დადებითი დასაქმებული სამსახურიდან გათავისუფლდა კოლეგების ზეწოლის შედეგად: კერძოდ, მათ ეზინოდათ, რომ მომჩივანი დაავადებას გადასდებდა. სასამართლომ დაადგინა, რომ მომჩივანმა განიცადა დისკრიმინაცია ჯანმრთელობის მდგომარეობის გამო. მისი მითითებით, ადგილობრივმა სასამართლომ ვერ შეძლო მომჩივნისა და დამსაქმებლის შეპირისპირებული ინტერესების ადეკვატურად შეფასება, განსაკუთრებით იმის გათვალისწინებით, რომ არ არსებობდა მეცნიერულად დადასტურებული მიზეზი, რომლის საფუძველზეც სასამართლო დაადგენდა, რომ დასაქმებულის ჯანმრთელობის მდგომარეობა გავლენას მოახდენდა სხვა დასაქმებულებზე, ან შეაფერხებდა კომპანიის მუშაობას (§§ 86-88).

5. მხილება⁵

72. სასამართლომ დაადგინა, რომ სამსახურებრივ უფლება-მოვალეობათა განხორციელების პროცესში, საჯარო მოსამსახურე შეიძლება გაეცნოს საიდუმლო ინფორმაციას, რომლის გამჟღავნება-გამოქვეყნებაც საზოგადოებრივ ინტერესში შედის. ასეთ შემთხვევაში, საჯარო მოსამსახურის ან საჯარო სექტორში დასაქმებული პირის არალეგალური ან არასწორი ქმედება შესაძლოა სარგებლობდეს დაცვით (*Guja v. Moldova* [GC], 2008, § 72). *Guja-ს* საქმეში მომჩივანი, საჯარო მოსამსახურე, გაათავისუფლეს იმის გამო, რომ პრესაში გაჟონა მართლმსაჯულების სისტემის ადმინისტრირებაში მთავრობის ჩარევის მტკიცებულებამ. სასამართლომ, მას შემდეგ, რაც შეაფასა სხვადასხვა შესაბამისი ინტერესი (მათ შორის, მომჩივნის მოქმედება კეთილსინდისიერების ფარგლებში, საჯარო

⁵ ასევე, იხ. ქვეთავი „მამხილებელთა დაცვა“ [ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის გზამკვლევი მე-10 მუხლის შესახებ](#).

ინტერესის არსებობა ამ ინფორმაციის გამჟღავნების მიმართ და დაკისრებული სანქციის სიმძიმე), დაადგინა: ჩარევა მომჩივნის გამოხატვის თავისუფლებაში, კერძოდ, ინფორმაციის გაცემის უფლებაში, არ იყო „აუცილებელი დემოკრატიულ საზოგადოებაში“ და, შესაბამისად, არღვევდა კონვენციის მე-10 მუხლს (§§ 80-97).

სასამართლომ მსგავსი საკითხები განიხილა სხვა ფაქტობრივ გარემოებებშიც:

- *Kudeshkina v. Russia*, 2009, §§ 85-102 - საქმე შეეხებოდა მოსამართლის თანამდებობიდან გათავისუფლებას რუსეთის სასამართლო ხელისუფლების გაკრიტიკების გამო;
- *Matúz v. Hungary*, 2014, §§ 36-51 - შეეხებოდა ჟურნალისტის გათავისუფლებას წიგნის გამოქვეყნების შემდეგ, რომელშიც აკრიტიკებდა თავის დამსაქმებელს, საზოგადოებრივ მაუწყებელს;
- *Gawlik v. Liechtenstein*, 2021, §§ 73-87 - შეეხებოდა ექიმის გათავისუფლებას სახელმწიფო სამედიცინო დაწესებულებიდან მას შემდეგ, რაც აღძრა სისხლის სამართლის საჩივარი კოლეგის მიმართ და ბრალი დასდო აქტიურ ევთანაზიაში, ისე, რომ არ გადაამოწმა გამჟღავნებული ინფორმაციის სანდოობა.

73. სასამართლომ დაადასტურა, რომ ლოიალობის ვალდებულება შესაძლოა უფრო მეტად ეხებოდეს საჯარო მოსამსახურეებსა და საჯარო სექტორში დასაქმებულ პირებს, თუმცა ამავდროულად მიუთითა, რომ საქმეში *Guja v. Moldova* [GC], 2008 დადგენილი პრინციპები და კრიტერიუმები ვრცელდება კერძო სექტორში დასაქმებულ პირებზეც (*Heinisch v. Germany*, 2011, § 64). *Heinisch*-ის საქმეში, რომელიც შეეხება მედლის გათავისუფლებას იმის გამო, რომ სისხლის სამართლის საჩივარი აღძრა კერძო დამსაქმებლის წინააღმდეგ, სასამართლომ შეაფასა, ერთი მხრივ, დასაქმებულის უფლება, გამჟღავნოს ინფორმაცია დამსაქმებლის უკანონო ან არასწორი ქმედების შესახებ და, მეორე მხრივ, დამსაქმებლის უფლება, დაიცვას საკუთარი რეპუტაცია და კომერციული ინტერესები. შედეგად, მან დაადგინა, რომ მომჩივნის გათავისუფლება იყო არაპროპორციული და, ამრიგად, არღვევდა მე-10 მუხლს (§§ 71-95; ასევე, იხ. მსგავსი საქმე, *Herbai v. Hungary*, 2019, §§ 39-52, რომელიც შეეხება ბანკის თანამშრომლის გათავისუფლებას ვებსაიტზე სტატიების გამოქვეყნების შემდეგ).

6. შეურაცხმყოფელი მასალების გამოქვეყნება სამუშაო ადგილზე

74. საქმე *Palomo Sánchez and Others v. Spain*, 2011, შეეხებოდა მომჩივანთა გათავისუფლებას შეურაცხმყოფელი კარიკატურებისა და სტატიების გამოქვეყნების გამო, რომელთა სამიზნეებიც იყვნენ იმავე კომპანიის სხვა თანამშრომლები. სასამართლომ მიუთითა, რომ საქმის ფაქტობრივი გარემოებები მჭიდროდ უკავშირდება გამოხატვის თავისუფლებას, განსაკუთრებით, პირადი შეხედულებების დაცვას, რაც შეკრებისა და გაერთიანების თავისუფლების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ელემენტია. თუმცა მან მიიჩნია, რომ მიზანშეწონილი იყო საქმის განხილვა მე-10 მუხლის ფარგლებში, მე-11 მუხლის

ჭრილში, და აღნიშნა, რომ მომჩივანთა პრეტენზიები ძირითადად შეეხებოდა გათავისუფლებას გამოქვეყნებული მასალების გამო, ხოლო პროფკავშირის წევრობა ამ საკითხში გადაწყვეტ როლს არ ასრულებდა (§ 52).

75. სასამართლომ არ დაადგინა მე-10 მუხლის დარღვევა (განმარტებული მე-11 მუხლის ჭრილში). კერძოდ, ადგილობრივმა სასამართლოებმა დეტალურად შეისწავლეს საქმის გარემოებები და, შეპირისპირებული ინტერესების დაბალანსებისას, ხაზი გაუსვეს სხვათა რეპუტაციის დაცვისა და ორმხრივი ნდობის მნიშვნელობას შრომით ურთიერთობებში (§§ 74-79). ამ მხრივ, სასამართლომ მიიჩნია, რომ უაღრესად შეურაცხმყოფელი მასალების გავრცელება პროფესიულ გარემოში და ამ გზით თავდასხმა ადამიანთა ღირსებაზე, თავისი დესტრუქციული შედეგების გამო, იყო გადაცდომის განსაკუთრებით მძიმე ფორმა, რაც ამართლებდა მკაცრი სანქციების გამოყენებას (§ 76).

7. პროფკავშირის საქმიანობა

76. საქმეში *Straume v. Latvia*, 2022 სასამართლომ განიხილა პროფკავშირის წარმომადგენლის საჩივარი, რომელიც შეეხებოდა სამუშაო ადგილას დაკისრებულ სხვადასხვა შეზღუდვას, რომლებსაც, საბოლოო ჯამში, მოჰყვა მისი გათავისუფლება. ეს იყო პასუხი მომჩივნის ქმედებაზე, რომელმაც ხელი მოაწერა პროფკავშირის საჩივარს (მმართველი საბჭოს სხვა წევრებთან ერთად) მისი დამსაქმებლის წინააღმდეგ. სასამართლომ დაადგინა, რომ ადგილობრივმა სასამართლოებმა ვერ გამოიყენეს კონვენციით დადგენილი სტანდარტები საქმის გარემოებათა შეფასებისას: კერძოდ, არ გაითვალისწინეს, რომ საქმის კონტექსტი უკავშირდებოდა პროფკავშირს. კერძოდ, სასამართლომ მიიჩნია, რომ პროფკავშირების მიერ დამსაქმებლისთვის საჩივრის წერილის გაგზავნა იყო პროფკავშირის ლეგიტიმური საქმიანობა, რომელიც გარანტირებულია კონვენციის მე-11 მუხლით და მიზნად ისახავდა პროფკავშირის წევრთა შრომითი ინტერესების დაცვას. გარდა ამისა, სასამართლომ მიიჩნია, რომ ამ ყველაფერმა განსაკუთრებით უარყოფითი გავლენა იქონია მომჩივანზე და უდავოდ იმოქმედა მის პირად და პროფესიულ ცხოვრებაზე: იგი ინდივიდუალურად გახდა პასუხისმგებელი პროფკავშირის გადაწყვეტილებაზე, რომ დამსაქმებლისთვის წერილობით ეცნობებინა სხვა წევრთა უკმაყოფილების შესახებ. ამრიგად, სასამართლომ დაადგინა მე-11 მუხლის დარღვევა, მე-10 მუხლის ჭრილში (§§ 103-113).

77. ამისგან განსხვავებით, საქმეში *Barış and Others v. Turkey* (dec.), 2021, რომელიც შეეხებოდა დასაქმებულის გათავისუფლებას პროფკავშირის მიღმა ორგანიზებულ გაფიცვაში მონაწილეობისთვის, სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-11 მუხლით უზრუნველყოფილი დაცვა გაფიცვაზე ვრცელდება მხოლოდ მაშინ, როცა ორგანიზებულია პროფკავშირის ორგანოების მიერ და მისი საქმიანობის ნაწილია. ამრიგად, სასამართლომ კონვენციის დებულებებთან *ratione materiae* შეუთავსებლად გამოაცხადა მომჩივანთა პრეტენზიები, რომლებიც შეეხებოდა მათ გათავისუფლებას და ეფუძნებოდა მე-11 მუხლს (§§ 45-55).

8. მოსამართლეები

78. მე-6 მუხლთან დაკავშირებულ პრეცედენტულ სამართალში სასამართლო მიუთითებს, რომ ევროპის საბჭოს საერთაშორისო ინსტრუმენტები და საერთაშორისო სასამართლოთა პრეცედენტული სამართალი მზარდ მნიშვნელობას ანიჭებს პროცედურულ სამართლიანობას საქმეებში, რომლებიც შეეხება მოსამართლეთა გათავისუფლებას ან გადაყენებას (*Baka v. Hungary* [GC], 2016, § 121).

79. საქმეში *Oleksandr Volkov v. Ukraine*, 2013, რომელიც შეეხებოდა მოსამართლის გათავისუფლებას, სასამართლომ დაადგინა მე-6 მუხლის რამდენიმე დარღვევა, *inter alia*, იმის გამო, რომ სახელმწიფომ ვერ უზრუნველყო მომჩივნის საქმის განმხილველ ორგანოთა დამოუკიდებლობა და მიუკერძოებლობა (ასევე, იხ. *Denisov v. Ukraine* [GC], 2018, §§ 66-82); ასევე, დისციპლინური სანქციის დაკისრებაზე არ მოქმედებდა ხანდაზმულობის პერიოდი, გათავისუფლებაზე გადაწყვეტილების მიღების პროცესი არ შეესაბამებოდა სამართლებრივი განჭვრეტადობის პრინციპებს და არ შესრულებულა მოთხოვნა „კანონის საფუძველზე შექმნილი ტრიბუნალის“ შესახებ (§§ 103-156). ამას გარდა, სასამართლომ დაადგინა, რომ მომჩივნის გათავისუფლება იყო უხეში ჩარევა მე-8 მუხლით დაცულ პირადი ცხოვრების პატივისცემის უფლებაში, რადგან გამოყენებული ზომა არ შეესაბამებოდა შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობას და არ აკმაყოფილებდა მოთხოვნებს თვითნებობისგან სათანადო დაცვისა და განჭვრეტადობის შესახებ (*Oleksandr Volkov v. Ukraine*, 2013, §§ 171-187).

80. მეორე მხრივ, საქმეში *Khoxhaj v. Albania*, 2021, რომელიც შეეხებოდა მოსამართლის გათავისუფლებას ყოვლისმომცველი სასამართლო რეფორმის ფარგლებში ჩატარებული *ვეტინგის* შედეგად (თანამდებობისთვის შესაბამისობის შემოწმება), სასამართლომ არ დაადგინა მე-6 (§§ 280-353) და მე-8 (§§ 402-414) მუხლების დარღვევა და, *inter alia*, მიუთითა ქვეყანაში განხორციელებული სასამართლო რეფორმის განსაკუთრებულ და *sui generis* ბუნებაზე (§§ 297, 299, 404, 412).

9. სასამართლოსთვის მიმართვის უფლება/ეფექტიანი სასამართლო კონტროლი

81. საქმეში *Baka v. Hungary* [GC], 2016, სასამართლომ დაადგინა კონვენციის მე-6 მუხლის 1-ლი პუნქტით გარანტირებული უფლების (სასამართლოსთვის მიმართვა) დარღვევა, ვინაიდან მომჩივანმა ვერ შეძლო, რომ საერთო სასამართლოში ან სასამართლო უფლებამოსილების განმახორციელებელ სხვა ორგანოში გაესაჩივრებინა მისი, როგორც უზენაესი სასამართლოს პრეზიდენტის მანდატის შეწყვეტა ვადაზე ადრე (§§ 121-122). მომჩივნის გათავისუფლება საკონსტიტუციო დონეზე მიღებული კანონმდებლობის შედეგია, რომელიც გამორიცხავდა სასამართლო კონტროლის შესაძლებლობას. სასამართლომ მიიჩნია, რომ აღნიშნული, სავარაუდოდ, არ შეესაბამებოდა კანონის უზენაესობასაც (§§ 117 და 121; ასევე, იხ. *Grzęda v. Poland* [GC], 2022, §§ 345-346, რომელიც

ეხება იმავე პროცედურული გარანტიების გამოყენებას, მოსამართლის სასამართლო საბჭოდან გათავისუფლების კონტექსტში). ამავე საქმეში სასამართლომ დაადგინა კონვენციის მე-10 მუხლის დარღვევაც, *inter alia*, მომჩივნის გამოხატვის თავისუფლებაში ჩარევის კონტექსტში, ეფექტიანი და ადეკვატური გარანტიების არარსებობის გამო (§§ 174-176). სასამართლომ სხვა მსგავს საქმეებშიც მიუთითა, რომ დისციპლინური სანქციების (როგორცაა, გათავისუფლება) კონტექსტში პროცედურული გარანტიები მნიშვნელოვანია მე-10 მუხლით დადგენილი გამოხატვის თავისუფლების დასაცავად (იხ. *Kudeshkina v. Russia*, 2009, §§ 96-97, რომელიც შეეხება მოსამართლის გადაყენებას მას შემდეგ, რაც კრიტიკული განცხადებები გააკეთა სასამართლოს შესახებ).

82. ადგილობრივმა სასამართლოებმა ვერ შეძლეს, სიღრმისეულად და ამომწურავად შეეფასებინათ მომჩივნის არგუმენტები გათავისუფლებასთან დაკავშირებით და ვერ დაასაბუთეს უარი მოსამართლის პრეტენზიების დაკმაყოფილებაზე, რაც სასამართლომ მიიჩნია საქმის სამართლიანი განხილვის უფლების დარღვევად, კონვენციის 6§1 მუხლის ქრილში (*Pişkin v. Turkey*, 2020, § 151). *Pişkin-ის* საქმე შეეხებოდა საჯარო დაწესებულების თანამშრომლის გათავისუფლებას საგანგებო მდგომარეობის პირობებში მიღებული განკარგულების საფუძველზე, რომლის თანახმადაც მას კავშირი ჰქონდა ტერორისტულ ორგანიზაციასთან. თეორიულად, ეროვნულ სასამართლოებს ჰქონდათ იურისდიქცია მომჩივანსა და ხელისუფლებას შორის არსებული დავის შესაფასებლად, თუმცა არ განუხილავთ მათ წინაშე დასმული საკითხები კანონსა და ფაქტთან მიმართებით. ასეთი ხარვეზები მომჩივანთა საჩივრების განხილვასა და სასამართლო გადაწყვეტილებათა დასაბუთებაში არღვევდა კონვენციის 6§1 მუხლს (§§ 141-150).⁶

83. ამ საკითხთან დაკავშირებით, სასამართლოს ასევე დადგენილი აქვს, რომ ეფექტიან სასამართლო კონტროლს, როგორც კანონის უზენაესობის ფუნდამენტურ პრინციპს, უპირატესობა ენიჭება ისეთ საგამონაკლისო ვითარებაშიც, როგორცაა საგანგებო მდგომარეობა. ამრიგად, ეროვნულმა სასამართლოებმა ეფექტიანად უნდა აკონტროლონ შრომითი ხელშეკრულების შეწყვეტის გადაწყვეტილებები, საგანგებო მდგომარეობისას მიღებული განკარგულების ლეგიტიმურობის მიუხედავად, განსაკუთრებით, თუ შესაბამის აქტებში მკაფიო და ცალსახა ფორმულირებით არ გამოირიცხება სასამართლო კონტროლის შესაძლებლობა (*Pişkin v. Turkey*, 2020, §§ 152-153).

84. ამას გარდა, საქმეში *Pişkin v. Turkey*, 2020, გათავისუფლების გადაწყვეტილებაზე ეფექტიანი სასამართლო კონტროლის არარსებობის გამო, სასამართლომ დაადგინა კონვენციის მე-8 მუხლის დარღვევაც, ვინაიდან მომჩივანმა ვერ ისარგებლა თუნდაც მინიმალური დაცვით შესაბამის უფლებაში სახელმწიფოს უკანონო ჩარევისგან, რაც ეწინააღმდეგება ამ დებულებას. სასამართლომ კიდევ ერთხელ ხაზი გაუსვა, რომ მაშინაც კი, როდესაც სასწორზე დევს ეროვნული უშიშროება, ადამიანის ფუნდამენტურ უფლებებზე

⁶ სასამართლომ მიუთითა ევროპის სოციალური ქარტიის (შესწორებული ვერსია) 24-ე მუხლზე (დაცვის უფლება დასაქმების შეწყვეტის შემთხვევებში) (§ 53).

გავლენის მქონე ზომები უნდა განიხილებოდეს გარკვეული ფორმის შეჯიბრებითი პროცესით, იმ დამოუკიდებელი ორგანოს წინაშე, რომელსაც აქვს გადაწყვეტილების დასაბუთებისა და შესაბამისი მტკიცებულების განხილვის კომპეტენცია (§§ 223-229). მართლაც, ეროვნული სასამართლოების მიერ სასწორზე დადებული ინტერესების ამომწურავი და სიღრმისეული ანალიზი მნიშვნელოვან როლს ასრულებს, როდესაც ევროპული სასამართლო კონვენციის მე-8 მუხლის თანახმად აფასებს „დემოკრატიულ საზოგადოებაში აუცილებლობის“ კომპონენტს (*Fernández Martínez v. Spain* [GC], 2014, §§ 147-151; *Travaš v. Croatia*, 2016, §§ 108-113).

85. გარდა ამისა, სასამართლო თავის პრეცედენტულ სამართალში აღიარებს სახელმწიფო იმუნიტეტის მნიშვნელობას, საერთაშორისო სამართლის თანახმად; თუმცა, ასეთი იმუნიტეტი არ არის აბსოლუტური: იგი უნდა იყოს სასამართლოსთვის მიმართვის უფლების (კონვენციის 6§1 მუხლი) პროპორციული და არ აფერხებდეს ამ საშუალებას. საქმეში *Cudak v. Lithuania* [GC], 2010, სადაც ეროვნულმა სასამართლომ, სახელმწიფო იმუნიტეტის მოტივით, არ განიხილა საელჩოს თანამშრომლის საჩივარი სამსახურიდან გათავისუფლებაზე, ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა 6§1 მუხლის დარღვევა. კერძოდ, მან აღნიშნა, რომ მომჩივნის ძირითადი მოვალეობები (კომუტატორის ოპერატორი) არ უკავშირდებოდა სახელმწიფო ხელისუფლების განხორციელებას ან სახელმწიფოს სუვერენული ინტერესების დაცვას - ფუნქციებს, რომლებზეც ვრცელდება სახელმწიფო იმუნიტეტი (§§ 69-75; ასევე, იხ. *Sabeh El Leil v. France* [GC], 2011, §§ 55-68).

D. გენდერული თანასწორობა⁷

86. გენდერული თანასწორობის ხელშეწყობა ევროპის საბჭოს წევრ სახელმწიფოთა ერთ-ერთი ძირითადი მიზანია და განსხვავებული მოპყრობა მხოლოდ მაშინ მიიჩნევა კონვენციის შესაბამისად, თუ არსებობს ამის წონიანი მიზეზები (*Konstantin Markin v. Russia* [GC], 2012, § 127; *Jurčić v. Croatia*, 2021, § 65). სქესის ნიშნით განსხვავებული მოპყრობის საქმეებში სახელმწიფოებისათვის მინიჭებული თავისუფალი შეფასების ფარგლები ვიწროა, ხოლო პროპორციულობის პრინციპი მოითხოვს არა მხოლოდ არჩეული ზომის შესაბამისობას დასახულ მიზანთან, არამედ დადასტურებასაც, რომ ამ ზომის გამოყენება მოცემულ გარემოებაში აუცილებელი იყო (*Emel Boyraz v. Turkey*, 2014, § 51).

87. საქმეში *Schuler-Zraggen v. Switzerland*, 1993, ეროვნული სასამართლოს პოზიცია, რომ ყოველდღიურ გამოცდილებაზე დაყრდნობით, დაქორწინებული ქალი თავს ანებებს მუშაობას პირველი შვილის დაბადების შემდეგ, კონვენციის მე-14 მუხლის დარღვევად ჩაითვალა, 6§1 მუხლთან ერთობლიობაში (§§ 64-67). სასამართლომ დაადგინა, რომ ეროვნულმა სასამართლოებმა ასეთი დასკვნა ყოველგვარი გონივრული და ობიექტური გამართლების გარეშე მიიღეს და არ უცდიათ საწინააღმდეგო არგუმენტების განხილვა (§ 67).

⁷ ასევე, იხ. [პრეცედენტული სამართლის გზამკვლევი ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-14 მუხლის შესახებ](#).

საქმეში *García Mateos v. Spain*, 2013, რომელიც შეეხებოდა ვაჟიშვილზე მეურვე დედის სამუშაო საათების შემცირებას, სასამართლომ ასევე დაადგინა მე-14 მუხლის დარღვევა, 6§1 მუხლთან ერთობლიობაში, ვინაიდან ეროვნულმა სასამართლოებმა ვერ შეძლეს, აღესრულებინათ გადაწყვეტილება, რომელიც ადგენდა გენდერულ დისკრიმინაციას დასაქმებული დედის წინააღმდეგ, ან გაეცათ კომპენსაცია დისკრიმინაციით მიყენებული ზიანის ასანაზღაურებლად (§§ 45-49).

88. სასამართლო ეთანხმება, რომ შესაძლოა არსებობდეს ლეგიტიმური მოთხოვნები გარკვეულ პროფესიულ საქმიანობასთან მიმართებით, მათი ბუნებისა და კონტექსტის შესაბამისად (*Emel Boyraz v. Turkey*, 2014, § 54). თუმცა, დაცვის სამსახურის ქალი თანამშრომლის გათავისუფლება იმის გამო, რომ სამუშაო მოიცავდა ღამის ცვლაში მუშაობას სოფლად, ასევე, ცეცხლსასროლი იარაღის ან ფიზიკური ძალის გამოყენებას გარკვეულ ვითარებაში, არ ამართლებდა განსხვავებულ მოპყრობას ქალებისა და კაცების მიმართ (*ibid.*).

89. ორსულობასთან მიმართებით, სასამართლომ დაადგინა, რომ ამ საფუძველით განსხვავებულად მხოლოდ ქალებს ეპყრობიან, ამიტომაც, ასეთი ტიპის განსხვავებული მოპყრობა პირდაპირი დისკრიმინაციაა სქესის ნიშნით, თუ არ არის გამართლებული (*Napotnik v. Romania*, 2020, § 77). *Napotnik-ის* საქმეში, რომელიც შეეხება საზღვარგარეთ დიპლომატიურ სამსახურში მომუშავე პირის გათავისუფლებას მეორე ორსულობის გაცხადების შემდეგ, სასამართლომ დაადგინა: ამგვარი გადაწყვეტილება აუცილებელი იყო, რათა საელჩოს საკონსულო სექციას, სადაც მომჩივანი მუშაობდა, გაეგრძელებინა ფუნქციონირება და, საბოლოო ჯამში, დაცულიყო სხვათა უფლებები (მოქალაქეების, რომელთაც საკონსულო დახმარება სჭირდებათ). შესაბამისად, სასამართლოს არ დაუდგენია კონვენციის მე-12 დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევა (§§ 78-87).⁸

90. მეორე მხრივ, საქმეში *Jurčić v. Croatia*, 2021, სასამართლომ დაადგინა, რომ უარი დასაქმებულთა შეღავათების მინიჭებაზე ორსული ქალისთვის, რომელმაც სამსახურის დაწყებიდან მალევე ჩაიტარა *ინ ვიტრო* განაყოფიერება, პირდაპირი დისკრიმინაციაა სქესის ნიშნით, შესაბამისად, არღვევს მე-14 მუხლს, კონვენციის 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ელ მუხლთან ერთობლიობაში (§§ 76-85). კერძოდ, სასამართლომ ხაზი გაუსვა, რომ ქალის ორსულობა ვერ ჩაითვლება თაღლითურ ქცევად და სახელმწიფოს ფინანსური ვალდებულებები ფეხმძიმობის პერიოდში ვერ იქნება საკმარისი საფუძველი სქესის ნიშნით განსხვავებული მოპყრობის გასამართლებლად. ამ მხრივ, სასამართლომ მიუთითა ILO-ს შესაბამის სტანდარტებზე⁹ (§§ 73 და 84) და ხაზი გაუსვა, რომ დედობის დამცავი ზომების

⁸ სასამართლომ მიუთითა ევროპის სოციალური ქარტიის (შესწორებული ვერსია) მე-8 (დასაქმებულ ქალთა დედობის დაცვის უფლება), მე-20 (დასაქმებისა და პროფესიული საქმიანობის სფეროში თანაბარი შესაძლებლობებითა და თანასწორი მოპყრობით სარგებლობის უფლება, სქესობრივი დისკრიმინაციის გარეშე) და 27-ე (ოჯახური ვალდებულებების მქონე მუშაკთა თანაბარი შესაძლებლობებისა და თანასწორი მოპყრობის უფლება) მუხლებზე (§ 39).

⁹ შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის (ILO) დედობის დაცვის კონვენცია, 2000 (No. 183).

შემოღება აუცილებელი იყო დასაქმებაში ქალთა და კაცთა თანასწორი მოპყრობის პრინციპის დასაცავად. შესაბამისად, ორსულობისას ქალთა დაცვითი ზომების გატარება ვერ იქნება დამოკიდებული იმაზე, რამდენად აუცილებელი იყო დამსაქმებელი ორგანიზაციის სათანადო ფუნქციონირებისთვის ქალის სამსახურში ყოფნა ფეხმძიმობის პერიოდში, ვერც იმ ფაქტზე, რომ დროებით არ შეეძლო იმ სამუშაოს შესრულება, რომლისთვისაც აიყვანეს სამსახურში (გ 76). გარდა ამისა, ეროვნულ სასამართლოთა დასკვნები, თითქოს ორსულობის გამო მომჩივანი არ შეეფერებოდა სამსახურებრივ მოვალეობებს და, ზოგადად, ქალებმა არ უნდა იმუშაონ/არ უნდა ემეზონ სამსახური ამ პერიოდში, სასამართლომ მიიჩნია დამატებით მტკიცებულებად, რომ მომჩივნის მიმართ იკვეთებოდა სქესის ნიშნით დისკრიმინაცია და გენდერული სტერეოტიპირება (*ibid.* §§ 76-78 და 83).

E. საჯარო მოსამსახურის ანაზღაურების/პენსიების შემცირება მკაცრი ეკონომიკური ზომების გატარების შედეგად¹⁰

91. სასამართლო ხაზს უსვამს, რომ კონვენციის მხარე სახელმწიფოები თავისუფალი შეფასების საკმაოდ ფართო ფარგლებით სარგებლობენ თავიანთი სოციალური პოლიტიკის რეგულირებისას. ვინაიდან სახელმწიფოს ხარჯებისა და შემოსავლების რეგულირება, როგორც წესი, მოიცავს პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური საკითხების გათვალისწინებას, სასამართლო მიიჩნევს, რომ ქვეყნის ხელისუფლებას ყველაზე უკეთ შეუძლია შესაბამისი საშუალებების შერჩევა. ამიტომ, იგი პატივს სცემს ქვეყნების მსჯელობას ამ კუთხით, თუკი ის აშკარად არ არის მოკლებული გონივრულ საფუძველს. თავისუფალი შეფასების ფარგლები კიდევ უფრო ფართოა, როდესაც საქმე ეხება პრიორიტეტების შეფასებას სახელმწიფოს შეზღუდული რესურსების განაწილებისას. ამასთანავე, სასამართლო უნდა დარწმუნდეს, რომ „სამართლიანად დაბალანსდა“ საზოგადოებრივ ინტერესში შემავალი მოთხოვნები და პირის ფუნდამენტური უფლების დაცვა (*Koufaki and Adedy v. Greece* (dec.), 2013, §§ 31-32 და 42; *Da Silva Carvalho Rico v. Portugal* (dec.), 2015, §§ 37-38).

92. საქმეში *Koufaki and Adedy v. Greece* (dec.), 2013, რომელიც შეეხებოდა საჯარო მოსამსახურეთა ანაზღაურების, შეღავათების, ბონუსებისა და პენსიების შემცირებას ქვეყანაში არსებული ეკონომიკური და ფინანსური კრიზისის გამო, სასამართლომ მიიჩნია: სადავო ზომების მიღება გამართლებული გახლდათ განსაკუთრებული კრიზისის გამო და პროპორციული იყო, რადგან მომჩივანს არ უქმნიდა საარსებო სირთულეებს, რომლებიც ეწინააღმდეგება 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ელ მუხლს (§§ 37 და 44-46). მსგავსი პოზიცია დაიკავა სასამართლომ საქმეებში, რომლებიც შეეხებოდა პენსიის შემცირებას იმ მკაცრი

¹⁰ ასევე, იხ. ქვეთავი „მკაცრი ეკონომიკური ზომები“ [პრეცედენტული სამართლის გზამკვლევაში ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის შესახებ.](#)

ეკონომიკური ზომების შედეგად, რომლებიც გატარდა სახელმწიფო სახსრების დასაზოგავად და საშუალოვადიან პერსპექტივაში ეკონომიკური აღდგენისათვის (იხ. *Da Conceição Mateus and Santos Januário v. Portugal* (dec.), 2013, §§ 23-29; *Da Silva Carvalho Rico v. Portugal* (dec.), 2015, §§ 40-46).

F. შრომითი ექსპლუატაცია / ადამიანებით ვაჭრობა (ტრეფიკინგი)¹¹

93. შრომითი ექსპლუატაციისა და ადამიანით ვაჭრობს (ტრეფიკინგის) საქმეებს სასამართლო, ძირითადად, განიხილავს მე-4 მუხლით დადგენილი პოზიტიური მოვალეობების კონტექსტში, რომლებიც მოიცავს სამ ასპექტს: (1) საკანონმდებლო და ადმინისტრაციული ჩარჩოს შემოღება ადამიანით ვაჭრობის მსხვერპლთა უფლებების რეალურად და ეფექტიანად დასაცავად; (2) ოპერაციული ზომების მიღება მე-4 მუხლის საწინააღმდეგო მოპყრობის რეალურ ან პოტენციურ მსხვერპლთა დასაცავად; და (3) ტრეფიკინგის სავარაუდო დანაშაულების ეფექტიანად გამოძიება (*S.M. v. Croatia* [GC], 2020, § 306; *Chowdury and Others v. Greece*, 2017, §§ 86-89).

94. საქმეში *Chowdury and Others v. Greece*, 2017, სასამართლომ მიიჩნია, რომ მომჩივნის დასაქმება სეზონურ სასოფლო-სამეურნეო სამუშაოზე იყო იძულებითი შრომა და ტრეფიკინგი, გაითვალისწინა რა ის სახიფათო მდგომარეობა, რომელშიც იმყოფებოდნენ არალეგალური მიგრანტები (მუშაკები) და მათი მკაცრი სამუშაო პირობები: ხანგრძლივი სამუშაო საათები, მუდმივი მუქარა შეიარაღებულ დამსაქმებელთა მხრიდან, უარი ანაზღაურების გაცემაზე და ა.შ. (§§ 94-101). სასამართლომ დაადგინა, რომ მოპასუხე სახელმწიფომ შეასრულა პოზიტიური ვალდებულება და დანერგა ადამიანით ვაჭრობასთან ბრძოლის საკანონმდებლო ჩარჩო. თუმცა, მან ვერ შეძლო საკმარისი ოპერაციული ზომების მიღება, რათა აეცილებინა ადამიანით ვაჭრობის ეს შემთხვევა, მომჩივნები დაეცვა აღნიშნული მოპყრობისგან, ეფექტიანად გამოეძიებინა დანაშაული და დაესაჯა პასუხისმგებელი პირები, რაც არღვევდა კონვენციის 4§2 მუხლს (*ibid.* §§ 103-128).

95. საქმეში *Siliadin v. France*, 2005, რეზიდენტობის არმქონე უცხოელი არასრულწლოვანი მისი ნების საწინააღმდეგოდ მოხვდა ისეთ სიტუაციაში, რომელშიც აიძულებდნენ დასვენებისა და ანაზღაურების გარეშე მუშაობას. სასამართლოს შეფასებით, ეს იყო იძულებითი შრომა და ყმობა, კონვენციის მე-4 მუხლის მნიშვნელობის ფარგლებში (§§ 113-129). მან დაადგინა მე-4 მუხლის დარღვევა, რადგან ქვეყანაში არ არსებობდა სისხლისსამართლებრივი დაცვის ზომები, რასაც მოჰყვა იმ ქმედებების ჩამდენ პირთა დაუსჯელობა, რომლებსაც მომჩივანი დაექვემდებარა (*ibid.* §§ 145-149; see also *C.N. and v. v. France*, 2012, §§ 105-108).

¹¹ ასევე, იხ. [პრევენტიული სამართლის გზამკვლევი ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-4 მუხლის შესახებ](#).

96. საქმეში *S.M. v. Croatia* [GC], 2020, რომელიც შეეხებოდა პროსტიტუციის ექსპლუატაციას, სასამართლომ განმარტა, რომ „იძულებითი ან სავალდებულო შრომის“ ცნება, მე-4 მუხლის თანახმად, მიზნად ისახავს დაცვას ექსპლუატაციის მძიმე შემთხვევებისგან (მაგ: იძულებითი პროსტიტუცია), მიუხედავად იმისა, უკავშირდება თუ არა კონკრეტული საქმის ფაქტობრივი გარემოებები ადამიანით ვაჭრობას (§ 303). მან დაადგინა, რომ მოპასუხე სახელმწიფომ ვერ შეასრულა მე-4 მუხლით დადგენილი პროცედურული მოვალეობა, რადგან სათანადოდ არ უპასუხა საჩივარსა და *prima facie* მტკიცებულებას, რომელიც ადასტურებდა კონვენციის მე-4 მუხლის საწინააღმდეგო მოპყრობას მომჩივნის მიმართ, ადამიანით ვაჭრობას და/ან იძულებით პროსტიტუციას (§§ 333-347).

97. გარდა ამისა, სამართლებრივი დევნა ტრეფიკინგის მსხვერპლის ან სავარაუდო მსხვერპლის მიმართ ეწინააღმდეგება მე-4 მუხლით დადგენილ მოვალეობას - ოპერაციული ზომების მიღებას მათ დასაცავად, როცა სახელმწიფომ იცოდა ან უნდა სცოდნოდა იმ გარემოებათა შესახებ, რომლებიც წარმოშობს პირის მიმართ ტრეფიკინგის ექვს. ასეთ გარემოებებში, ხელისუფლებას ევალება, რომ მსხვერპლი ან პოტენციური მსხვერპლი სათანადოდ შეაფასონ მომზადებულმა და კვალიფიციურმა ადამიანებმა. ეს შეფასება უნდა დაეფუძნოს გაეროს *პალერმოს ოქმითა* და ევროპის საბჭოს ტრეფიკინგთან ბრძოლის კონვენციით დადგენილ კრიტერიუმებს (*V.C.L. and A.N. v. the United Kingdom*, 2021, §§ 159).¹²

98. საქმე *V.C.L. and A.N. v. the United Kingdom*, 2021, შეეხებოდა სამართლებრივ დევნას კანაფის ქარხნებში დასაქმებულ ვიეტნამელ არასრულწლოვანთა მიმართ. მიუხედავად მათი აღმოჩენისას არსებული მყარი ეჭვებისა, რომ ეს პირები შრომითი ექსპლუატაციისა და ტრეფიკინგის მსხვერპლნი შესაძლოა ყოფილიყვნენ, მათ მაინც წარედგინათ ბრალი, მას შემდეგაც კი, რაც მათ მიენიჭათ ტრეფიკინგით დაზარალებულთა სტატუსი. სასამართლომ მიიჩნია, რომ სახელმწიფომ ვერ შეძლო მე-4 მუხლით დადგენილი პოზიტიური მოვალეობის შესრულება, რადგან არ მიუღია ოპერაციული ზომები მომჩივანთა დასაცავად, არც თავდაპირველ ეტაპზე, როდესაც იყვნენ ტრეფიკინგის პოტენციური მსხვერპლნი, და არც შემდგომ, როდესაც მიენიჭათ დაზარალებულის სტატუსი (§§163-183). გარდა ამისა, ნარკოდანაშაულთან დაკავშირებით ბრალის წაყენებასა და მსჯავრდებამდე, სახელმწიფოს არ გამოუძიებია, იყვნენ თუ არა მომჩივნები ტრეფიკინგის მსხვერპლნი, რამაც, სასამართლოს აზრით, გავლენა მოახდინა მათ მიმართ აღძრული სისხლისსამართლებრივი პროცესის სამართლიანობაზე და დაარღვია კონვენციის 6§1 მუხლი (§§ 194-210).

99. ამას გარდა, საქმეში *Lacatus v. Switzerland*, 2021, რომელიც შეეხებოდა ღარიბი და მოწყვლადი ბოშა ქალის დაპატიმრებას ქუჩაში მოწყალეების თხოვნის გამო, სასამართლომ

¹² სასამართლომ მიუთითა შესაბამის საერთაშორისო სამართალსა და პრაქტიკაზეც (§§ 97-101), მათ შორის, ILO-ს სტანდარტებზე იძულებითი შრომის შესახებ, როგორცაა: კონვენცია იძულებითი შრომის შესახებ, 2014 წლის ოქმით, კონვენცია ბავშვთა შრომის უკიდურესი ფორმების აკრძალვის შესახებ და შესაბამისი რეკომენდაცია, 1999.

გაითვალისწინა ადამიანით ვაჭრობასა და ექსპლუატაციასთან ბრძოლის მნიშვნელობა და გამოხატა ექვები, იყო თუ არა ეფექტიანი ამ ქსელის მსხვერპლთა დასჯა მათხოვრობისთვის. მან მიუთითა ევროპის საბჭოს ადამიანით ვაჭრობის წინააღმდეგ ბრძოლის ექსპერტთა ჯგუფის ანგარიშზე შვეიცარიის შესახებ, რომლის თანახმადაც, მათხოვრობის კრიმინალიზაცია იძულებითი მათხოვრობის მსხვერპლს აყენებდა უაღრესად მოწყვლად სიტუაციაში (§§ 111-112). გაითვალისწინა რა ზემოაღნიშნული, *inter alia*, დაკისრებული სასჯელის სიმძიმე და მომჩივნის მოწყვლადი მდგომარეობა - კერძოდ, ფაქტი, რომ მათხოვრობა მისი ერთადერთი საარსებო წყარო გახლდათ - სასამართლომ დაადგინა, რომ დაკისრებული სასჯელი არაპროპორციული იყო და, შესაბამისად, არღვევდა კონვენციის მე-8 მუხლს (§§ 107-115).

G. საწარმოო ტრავმები/ჯანმრთელობა

100. სასამართლომ განიხილა საქმეები მომჩივანთა საწარმოო ტრავმების შესახებ, რომლებიც უკავშირდება მათი სამუშაო ადგილის თავისებურებებს. საქმეში *Burdov v. Russia*, 2002, მან მომჩივანს მიანიჭა კომპენსაცია ჯანმრთელობის ზიანისთვის, რომელიც რადიაციული დასახივებით მიიღო ჩერნობილის ბირთვული ქარხნის გადაუდებელ სამუშაოებში მონაწილეობისას. სასამართლომ დაადგინა კონვენციის 6§1 მუხლისა და No.1 ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევა, ვინაიდან გაჭიანურდა სასამართლო გადაწყვეტილებათა აღსრულება, რომლებიც შეეხებოდა მომჩივნისთვის კომპენსაციის მინიჭებას. სასამართლომ არ გაიზიარა არგუმენტი, რომ ეს უმოქმედობა განპირობებული იყო სახსრების ნაკლებობით (§§ 35-38 და 40-42).

101. მეტიც, ზოგ შემთხვევაში სასამართლომ დაადგინა კონვენციის 6§1 მუხლით დაცული უფლების (სასამართლოსთვის მიმართვა) დარღვევა, რადგან ჯანმრთელობის დაზიანებასთან დაკავშირებული სარჩელის წარდგენაზე ვრცელდებოდა ხანდაზმულობის ვადა, მაშინ, როცა მსხვერპლს შეიძლება არ სცოდნოდა დაზიანების/დაავადების არსებობის შესახებ ამ პერიოდის გამოანგარიშებისას:

- a. საქმეში *Eşim v. Turkey*, 2013, მომჩივნის სარჩელი დაუშვებლად ცნეს, რადგან ხუთწლიანი ხანდაზმულობის ვადა გასული იყო. კერძოდ, ჩაითვალა, რომ ამ ვადის ათვლა დაიწყო მაშინ, როდესაც მომჩივანმა (ახალწვეულმა) მიიღო დაზიანება ტერორისტთა დაჯგუფებასთან დაპირისპირებისას, თუმცა კი მთელი ამ ხნის განმავლობაში არაფერი იცოდა ამის შესახებ. სასამართლომ დაადგინა კონვენციის 6§1 მუხლის დარღვევა (§§ 22-27);
- b. საქმეში *Howald Moor and Others v. Switzerland*, 2014, რომელიც შეეხებოდა კომპენსაციის მოთხოვნის ვადებს აზბესტით გამოწვეული დაავადების შემთხვევაში, სასამართლომ მიიჩნია, რომ აღნიშნული შეზღუდვა მომჩივნებს

ართმევდა სასამართლოსთვის მიმართვის შესაძლებლობას, რადგან ასეთი დაავადებების დიაგნოზი ხშირად ისმება შესაბამისი მოვლენებიდან მრავალი წლის შემდეგ (§§ 74-80).

102. სასამართლომ დაადგინა, რომ გარკვეულ შემთხვევებში შესაძლოა წარმოიშვას კონვენციის მე-8 მუხლით გათვალისწინებული პოზიტიური ვალდებულება - სახელმწიფოს მიერ ეფექტიანი და მისაწვდომი პროცედურის უზრუნველყოფა ყველა იმ სათანადო და შესაბამის ინფორმაციაზე წვდომისთვის, რომელთა საფუძველზეც შეფასდება პირის ჯანმრთელობისთვის მიყენებული ზიანი დასაქმების პერიოდში (იხ. *Roche v. the United Kingdom* [GC], 2005, § 162). *Roche-ს* საქმეში მომჩივანი, რომელსაც ჰქონდა ჯანმრთელობის არაერთი პრობლემა - სავარაუდოდ, ბრიტანეთის არმიაში მსახურებისას ბუნებრივი აირის შემოწმების გამო, ითხოვდა შესაბამის ჩანაწერებზე წვდომას. სასამართლომ დაადგინა, რომ სახელმწიფომ ვერ უზრუნველყო მომჩივანი ეფექტიანი და მისაწვდომი პროცედურით ყველა სათანადო და შესაბამისი ინფორმაციის მისაღებად, რომლებიც საშუალებას მისცემდა, შეეფასებინა ამ შემოწმებაში მონაწილეობის რისკები. შედეგად, მოპასუხე სახელმწიფომ ვერ შეძლო მე-8 მუხლით გათვალისწინებული პოზიტიური მოვალეობის შესრულება (§§ 166-167).

103. კონკრეტული პროფესიების შემთხვევაში, ჯანმრთელობისა და უსაფრთხოების საკითხები შესაძლოა ეხებოდეს სახელმწიფოსთვის მე-2 და მე-8 მუხლებით დადგენილ პოზიტიურ მოვალეობასაც - უზრუნველყოს საჭირო ინფორმაცია, რომელიც შესაბამის პირებს მისცემს მათ ჯანმრთელობასა და ცხოვრებასთან დაკავშირებული რისკების შეფასების საშუალებას, პროფესიული რისკების ჩათვლით (*Vilnes and Others v. Norway*, 2013, § 235; *Brincat and Others v. Malta*, 2014, § 102). საქმეში *Vilnes and Others* ყოფილი მყვინთავეების შესახებ, რომელთაც დაუზიანდათ ჯანმრთელობა პროფესიული საქმიანობის გამო, სასამართლომ დაადგინა მე-8 მუხლის დარღვევა, ვინაიდან ხელისუფლებამ ვერ მიაწოდა საჭირო ინფორმაცია ყვინთვის ოპერაციებში გამოყენებულ დეკომპრესიის მაგიდებზე. ეს მათ მისცემდა შესაძლებლობას, შეეფასებინათ ჯანმრთელობასა და უსაფრთხოებასთან დაკავშირებული საფრთხეები. მიუთითა რა სახელმწიფოს როლზე ყვინთვის ოპერაციების ავტორიზაციასა და უსაფრთხოებაში, სასამართლომ გონივრულად მიიჩნია სიფრთხილის ზომების მიღება შესაბამის ორგანოთა მხრიდან, რათა ასეთ კომპანიებს სრულად დაეცვათ გამჭვირვალობა მათ მიერ გამოყენებულ დეკომპრესიის მაგიდებთან მიმართებით (§§ 236-244).

104. მსგავსი დასკვნა გამოიტანა სასამართლომ საქმეში *Brincat and Others v. Malta*, 2014, რომელიც შეეხებოდა ჯანმრთელობის დაზიანებასა და გარდაცვალებას დასაქმების პერიოდში აზბესტის ზემოქმედების გამო. სასამართლომ დაადგინა, რომ სახელმწიფომ ვერ შეძლო არა მხოლოდ ინფორმაციის მიწოდება შესაბამის რისკებზე, არამედ პოზიტიური ვალდებულების შესრულებაც - მიეღო კანონი ან პრაქტიკული ზომები კონვენციის მე-2 და მე-8 მუხლის შესაბამისად. ამრიგად, სასამართლომ მე-2 მუხლის დარღვევა დაადგინა ერთ-

ერთი მომჩივნის გარდაცვალებასთან მიმართებით და მე-8 მუხლის დარღვევა - დანარჩენი მომჩივნების შემთხვევაში (§§ 103-117).

III. პროფკავშირების უფლებები¹³

კონვენციის მე-9 მუხლი - აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლება

„1. ყველას აქვს აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლება. ეს უფლება მოიცავს რელიგიის ან რწმენის შეცვლის თავისუფლებას, აგრეთვე, თავისუფლებას იმისა, რომ ცალკე ან სხვებთან ერთად, საქვეყნოდ ან განკერძოებით, გაამჟღავნოს თავისი რელიგია თუ რწმენა აღმსარებლობით, ქადაგებით, წესებისა და რიტუალების აღსრულებით.

2. რელიგიის ან რწმენის გამჟღავნების თავისუფლება მხოლოდ იმ პირობით შეიზღუდება, თუ ასეთი შეზღუდვა გათვალისწინებულია კანონით და აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესებისათვის, საზოგადოებრივი წესრიგის, ჯანმრთელობისა ან მორალის, ანდა სხვათა უფლებებისა და თავისუფლებების დასაცავად.“

კონვენციის მე-11 მუხლი - შეკრებისა და გაერთიანების თავისუფლება

„1. ყველას აქვს მშვიდობიანი შეკრებისა და სხვებთან გაერთიანების თავისუფლება, მათ შორის, პროფესიული კავშირების შექმნისა და მათში გაერთიანების უფლება საკუთარი ინტერესების დასაცავად.

2. დაუშვებელია ამ უფლების განხორციელების შეზღუდვა, გარდა იმ შემთხვევისა, როცა ეს გათვალისწინებულია კანონით და აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში ეროვნული უშიშროების ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესებისათვის, უწესრიგობის ან დანაშაულის აღსაკვეთად, ჯანმრთელობისა თუ მორალის ან სხვათა უფლებებისა და თავისუფლებების დასაცავად. ეს მუხლი ვერ დააბრკოლებს სახელმწიფოს, ამ უფლების განხორციელებაზე დააწესოს კანონიერი შეზღუდვები შეიარაღებული ძალების, პოლიციის ან სახელმწიფო ადმინისტრაციის წარმომადგენლის მიმართ.“

კონვენციის მე-14 მუხლი - დისკრიმინაციის აკრძალვა

„ამ კონვენციით გაცხადებული უფლებებითა და თავისუფლებებით სარგებლობა უზრუნველყოფილია ყოველგვარი დისკრიმინაციის გარეშე, სქესის, რასის, კანის ფერის, ენის, რელიგიის, პოლიტიკური თუ სხვა შეხედულებების, ეროვნული თუ სოციალური წარმოშობის, ეროვნული უმცირესობისადმი კუთვნილების, ქონებრივი მდგომარეობის, დაბადებისა თუ სხვა ნიშნის განურჩევლად.“

¹³ ასევე, იხ. [პრევედენტული სამართლის გზამკვლევი ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-11 მუხლის შესახებ.](#)

კონვენციის No. 1 ოქმის 1-ლი მუხლი - საკუთრების დაცვა

„1. ყოველ ფიზიკურ ან იურიდიულ პირს აქვს თავისი საკუთრებით შეუფერხებელი სარგებლობის უფლება. მხოლოდ საზოგადოებრივი საჭიროებისათვის შეიძლება ჩამოერთვას საკუთრება ვინმეს კანონითა და საერთაშორისო სამართლის ზოგადი პრინციპებით გათვალისწინებულ პირობებში.

2. ამასთან, წინარე დებულებანი ვერ ხელყოფს სახელმწიფოს უფლებას, გამოიყენოს ისეთი კანონი, რომელსაც აუცილებლად მიიჩნევს საერთო ინტერესების შესაბამისად საკუთრებით სარგებლობის კონტროლისათვის, ან გადასახადებისა თუ სხვა მოსაკრებლის ანდა ჯარიმების გადახდის უზრუნველსაყოფად.“

A. მოქმედების სფერო

105. პროფკავშირის ფორმირებისა და მასში გაწევრიანების უფლება, როგორც მე-11 მუხლით დაცული გაერთიანების თავისუფლების განსაკუთრებული ასპექტი, დასაქმებულებსა და დამსაქმებლებს შორის სოციალური დიალოგის აუცილებელი ელემენტია. შესაბამისად, იგი მნიშვნელოვან როლს ასრულებს სოციალური მართლმსაჯულებისა და ჰარმონიის მიღწევაში (*Sindicatul “Păstorul cel Bun” v. Romania* [GC], 2013, §§ 130). გათვალისწინებულია რა იმ სოციალური და პოლიტიკური საკითხების ფაქიზი ბუნება, რომლებიც უკავშირდება სათანადო ბალანსის მიღწევას შრომისა და მართვის ინტერესებს შორის, ასევე, შიდასახელმწიფოებრივ სისტემათა მრავალფეროვნება ამ სფეროში, ხელშემკვრელი სახელმწიფოები თავისუფალი შეფასების ფართო ფარგლებით სარგებლობენ პროფკავშირების თავისუფლებასთან მიმართებით (*Sørensen and Rasmussen* [GC], 2006, § 58; *Manole and “Romanian Farmers Direct” v. Romania*, 2015, § 60).

106. პრეცედენტულ სამართალში სასამართლომ ჩამოაყალიბა ორგანიზების უფლების ელემენტთა არაამომწურავი ჩამონათვალი, მათ შორის უფლება პროფკავშირის ფორმირებას ან მასში გაწევრიანებაზე, საწარმოს მიერ სამსახურში მხოლოდ პროფკავშირის წევრთა აყვანის აკრძალვა (closed-shop agreements) და პროფკავშირის უფლება, სცადოს დამსაქმებლის დარწმუნება, რომ მოუსმინოს, რისი თქმა სურს თავისი წევრების სახელით (*Sindicatul “Păstorul cel Bun” v. Romania* [GC], 2013, § 135; *National Union of Belgian Police v. Belgium*, 1975, §§ 38-39¹⁴). დამსაქმებელთან კოლექტიური მოლაპარაკების უფლება (ძალზე სპეციფიკური შემთხვევების გარდა) მნიშვნელოვანი ელემენტია დასაქმებულთა უფლებისა, შექმნან პროფკავშირები და გაწევრიანდნენ მათში საკუთარი ინტერესების დასაცავად

¹⁴ სასამართლომ თავის დასკვნაში ასევე მიუთითა ევროპის სოციალური ქარტიის (1961) 6§1 მუხლზე.

(*Demir and Baykara v. Turkey* [GC], 2008, §§ 145 და 154;¹⁵ *Sindicatul “Păstorul cel Bun” v. Romania* [GC], 2013, § 135).

107. ეს ჩამონათვალი არ არის ამომწურავი და მუდმივად ფასდება შრომითი ურთიერთობების სფეროში კონკრეტული განვითარებების შესაბამისად. კონვენციასთან ერთად, სასამართლო ითვალისწინებს საერთაშორისო სამართლის ელემენტებს, მათ განმარტებას კომპეტენტური ორგანოების მხრიდან და ევროპულ სახელმწიფოთა პრაქტიკას, რომელიც ასახავს მათ საერთო ღირებულებებს (*Demir and Baykara v. Turkey* [GC], 2008, §§ 85 და 146; *Manole and “Romanian Farmers Direct” v. Romania*, 2015, § 67). ამ მეთოდის შესაბამისად, სასამართლო მე-11 მუხლის მიმართ იყენებს პროფკავშირის ფორმირებისა და მასში გაწევრიანების უფლების გაცილებით ვიწრო განმარტებას, ვიდრე გვხვდება საერთაშორისო სამართალში (*National Union of Rail, Maritime and Transport Workers v. the United Kingdom*, 2014, § 76).

108. ამავედროულად, სასამართლომ დაადგინა, რომ პროფკავშირის ფორმირებისა და მასში გაწევრიანების უფლება არ გულისხმობს წევრ სახელმწიფოთა განსაკუთრებულ მოპყრობას პროფკავშირების მიმართ (მაგ: ახალი კოლექტიური შეთანხმებით მიღებული შეღავათების რეტროაქტიულობის უფლებას) (*Schmidt and Dahlström v. Sweden*, 1976, § 34). სასამართლომ აღნიშნა, რომ ამ უფლებას არც ევროპის სოციალური ქარტია ითვალისწინებს.

B. პროფკავშირის რეგისტრაცია

109. მართალია, კონვენციის თანახმად, არ არის გარანტირებული კონკრეტული მოპყრობა რომელიმე სახელმწიფოს მხრიდან, თუმცა სასამართლომ დაადგინა, რომ ეროვნული კანონმდებლობის შესაბამისად, პროფკავშირებს უნდა შეეძლოთ სწრაფვა თავიანთი წევრების ინტერესთა დაცვისაკენ ისეთ პირობებში, რომლებიც არ ეწინააღმდეგება მე-11 მუხლს (*Sindicatul “Păstorul cel Bun” v. Romania* [GC], 2013, § 134; *National Union of Belgian Police v. Belgium*, 1975, §§ 38-39). სასამართლომ დაადგინა, რომ პროფკავშირის ფორმირების უფლებით სარგებლობა, დაცული კონვენციის მე-11 მუხლით, დამოკიდებულია პროფკავშირის წევრთა შრომით ურთიერთობაზე (*Sindicatul “Păstorul cel Bun” v. Romania* [GC], 2013, § 141). შრომითი ურთიერთობის შეფასებისას, სასამართლო ყურადღებას ამახვილებს დასაქმებულის რეალურ მოვალეობებზე, საქმიანობასა და ანაზღაურებაზე, მიუხედავად იმისა, როგორ ახასიათებს ამ ურთიერთობას მხარეთა შორის გაფორმებული შეთანხმება (*ibid.* § 142).

110. საქმე *Sindicatul “Păstorul cel Bun”* შეეხებოდა უარს რუმინული მართლმადიდებლური ეკლესიის წევრ სასულიერო პირთა პროფკავშირის

¹⁵ § 149-ე პუნქტში სასამართლომ მიუთითა ევროპის სოციალური ქარტიის (შესწორებული) 6§2 მუხლზე, რომლის თანახმადაც ყველა დასაქმებულსა და პროფესიულ კავშირს აქვს კოლექტიური მოლაპარაკების უფლება.

დარეგისტრირებაზე, იმის გამო, რომ არ შესრულებულა არქივისკოპოსის ნებართვის მიღების მოთხოვნა. სასამართლომ დაადგინა, რომ ეკლესიისა და სასულიერო პირთა ურთიერთობის სპეციალური, რელიგიური ბუნების მიუხედავად, მათი ყოველდღიური საქმიანობა და მოვალეობები მოიცავს შრომითი ურთიერთობის არაერთ მახასიათებელს და, ამგვარად, ხვდება კონვენციის მე-11 მუხლის მოქმედების სფეროში (§§ 143-148). თუმცა, სასამართლომ საქმეში არ დაადგინა მე-11 მუხლის დარღვევა, რადგან პროფკავშირის დარეგისტრირებაზე უარი ითქვა რელიგიურ თემთა ავტონომიის პრინციპზე დაყრდნობით: კერძოდ, ხელისუფლება არ ჩაერია რუმინული მართლმადიდებლური ეკლესიის ორგანიზებასა და საქმიანობაში, რითაც დაიცვა კონფესიური ნეიტრალიტეტის ვალდებულება, კონვენციის მე-9 მუხლის შესაბამისად (§§ 164-166).

111. მსგავსი დასკვნა გამოიტანა სასამართლომ საქმეში *Manole and “Romanian Farmers Direct” v. Romania*, 2015, რომელიც შეეხებოდა უარს თვითდასაქმებულ ფერმერთა ჯგუფის პროფკავშირის სახით დარეგისტრირებაზე. სასამართლომ არ დაადგინა მე-11 მუხლის დარღვევა და მიუთითა ფაქტზე, რომ ეროვნული კანონმდებლობა ითვალისწინებდა მომჩივანთა უფლებას პროფესიული ასოციაციის ფორმირებაზე თავიანთი წევრების ინტერესების დასაცავად, ან უკვე არსებულ პროფკავშირებში გაწევრიანებაზე, ამავე მიზნებით (§§ 69 and 72-75).¹⁶

112. პროფკავშირის ფორმირებასა და მასში გაწევრიანების უფლებასთან დაკავშირებულ საქმეთა უმრავლესობა, რომელთაც სასამართლო განიხილავს, შეეხება დასაქმებულებს და, უფრო ზოგადად, „შრომით ურთიერთობაში“ მყოფ პირებს. საქმეში *Yakut Republican Trade-Union Federation v. Russia*, 2021, მომჩივანს, პროფკავშირის ფედერაციას, დაევალა დასაქმებულ პატიმართა პროფკავშირის გარიცხვა იმ მოტივით, რომ კანონმდებლობა კრძალავდა პატიმართა გაერთიანებას. სასამართლოს უნდა განეხილა, უტოლდება თუ არა ციხეში შესრულებული სამუშაო „ჩვეულებრივ დასაქმებას“, პროფკავშირის საქმიანობის მიზნებისთვის. სასამართლომ ხაზი გაუსვა, რომ ციხეში შესრულებული სამუშაო განსხვავდება ჩვეულებრივი დასაქმებულების მიერ შესრულებული სამუშაოსგან, რადგან ძირითად მიზნად ისახავს რეაბილიტაციას, რესოციალიზაციასა და რეინტეგრაციას და სავალდებულოა (§§ 43-44). ამას გარდა, სასამართლომ დაადასტურა, რომ მე-11 მუხლის მოქმედების სფეროდან არ გამოირიცხება მუშაკთა არცერთი ჯგუფი, თუმცა მიუთითა, რომ ევროპის საბჭოს წევრ სახელმწიფოებს შორის არ არსებობს საკმარისი კონსენსუსი, რამდენად აქვთ პატიმრებს პროფკავშირების შექმნისა და მათში გაწევრიანების უფლება. სასამართლომ დაადგინა, რომ ამ საქმის ფაქტობრივი გარემოებების გათვალისწინებით, დასაქმებულ პატიმართა პროფკავშირის გარიცხვის ბრძანება არ გასცდენია ხელისუფლებისთვის მინიჭებული თავისუფალი შეფასების ფართო ფარგლებს.

¹⁶ სასამართლომ გაითვალისწინა რელევანტური საერთაშორისო ინსტრუმენტები, კერძოდ, ILO-ს კონვენციები (§§ 68 და 71).

შესაბამისად, იგი დემოკრატიულ საზოგადოებაში საჭირო ღონისძიებად ჩაითვალა, კონვენციის 11§2 მუხლის მნიშვნელობის ფარგლებში (§§ 45-48).

C. პროფკავშირში გაწევრიანება ან გაწევრიანებაზე უარის თქმა

113. კონვენციის მე-11 მუხლი მოიცავს გაერთიანების ნეგატიურ უფლებას, კერძოდ, პირის უფლებას, არ აიძულონ პროფკავშირში გაწევრიანება. კონკრეტულ პროფკავშირში გაწევრიანების მოვალეობა შესაძლოა ყოველთვის არ ეწინააღმდეგებოდეს კონვენციას, მაგრამ თუ მსგავსი მოვალეობა ეწინააღმდეგება მე-11 მუხლით დაცული გაერთიანების თავისუფლების არსს, ეს ჩარევაა აღნიშნულ თავისუფლებაში (იხ. *Sørensen and Rasmussen v. Denmark* [GC], 2006, § 54, და *Young, James and Webster v. the United Kingdom*, 1981, § 55, რომლებიც შეეხება დამსაქმებლის მიერ მხოლოდ პროფკავშირის წევრთა აყვანას სამსახურში, რის გამოც დასაქმება დამოკიდებული იყო პროფკავშირის წევრობაზე). *Sørensen and Rasmussen*-ის საქმეში სასამართლომ დაადგინა მე-11 მუხლის დარღვევა, რადგან მოპასუხე სახელმწიფომ ვერ დაიცვა მომჩივანთა ნეგატიური უფლება. კერძოდ, სასამართლო მიუთითა სოციალურ უფლებათა ევროპული კომიტეტის დასკვნებზე, რომ სამსახურში მხოლოდ პროფკავშირის წევრთა აყვანის პირობა არღვევდა 1961 წლის სოციალური ქარტიის მე-5 მუხლს („ორგანიზების უფლება“) (§§ 72 and 75-77).

114. მე-11 მუხლით გათვალისწინებული დაცვა არ ვრცელდება მხოლოდ იმ მდგომარეობაზე, როცა პროფკავშირში გაწევრიანების მოთხოვნა პირს ეკისრება რეკრუტირების ან ლიცენზირების შემდეგ. ნეგატიური უფლების დარღვევა არ დგინდება, თუ პირმა იცის, რომ პროფკავშირის წევრობა სამსახურში აყვანის წინაპირობაა და ეთანხმება დასაქმების შეთავაზებას, თუნდაც ეწინააღმდეგებოდეს დაწესებულ პირობას (*Sørensen and Rasmussen v. Denmark* [GC], 2006, § 56). პროფკავშირის წევრობაზე დათანხმება დასაქმების ერთ-ერთი წინაპირობის სახით, მნიშვნელოვნად არ ცვლის იძულების ელემენტს, რომელიც ახასიათებს პირის ნების საწინააღმდეგო გაწევრიანებას პროფკავშირში (*ibid.* § 59). პირის გათავისუფლება იმის გამო, რომ უარი თქვა მოთხოვნის შესრულებაზე და კონკრეტულ პროფკავშირში გაწევრიანებაზე, იძულების სერიოზული ფორმაა და ეწინააღმდეგება არჩევანის თავისუფლებას, კონვენციის მე-11 მუხლით დაცული გაერთიანების თავისუფლების ნეგატიური უფლების კონტექსტში (*ibid.* § 61).

115. ამას გარდა, მე-11 მუხლი მოიცავს პირის უფლებას, არ დაექვემდებაროს დისკრიმინაციას იმის გამო, რომ გადაწყვიტა პროფკავშირის დაცვის უფლებით სარგებლობა. შესაბამისად, კონვენციის მე-11 და მე-14 მუხლების თანახმად, სახელმწიფოები ვალდებული არიან, შექმნან ისეთი სასამართლო სისტემა, რომელიც რეალურად და ეფექტიანად დაიცავს ასეთი დისკრიმინაციისგან (იხ. *Danilenkov and Others v. Russia*, 2009, §§123-124, სადაც სასამართლომ უარი თქვა, განეხილა მომჩივნის საჩივრები პროფკავშირის წევრობის ნიშნით დისკრიმინაციაზე, იმ მოტივით, რომ ასეთი დისკრიმინაციის დადგენა

შესაძლებელია მხოლოდ სისხლისსამართლებრივი წარმოების ფარგლებში; ასევე, იხ. *Zakharova and Others v. Russia*, 2022, §§ 35 და 42).

116. საქმეში *Zakharova and Others v. Russia*, 2022, რომელიც შეეხება სამუშაო საათების შემცირებას და სამსახურიდან დათხოვნის არაერთ მცდელობას პროფკავშირის წევრობის გამო, სასამართლომ მიუთითა: მომჩივნები, როგორც პროფკავშირის წევრები და ლიდერები, დაცული ჯგუფის წევრები იყვნენ, რომლებიც დაექვემდებარნენ დამსაქმებელთა უარყოფით ქმედებებს. საქმის გარემოებებთან მიმართებით, სასამართლომ დაადგინა, რომ არსებობს *prima facie* საქმე მომჩივანთა მიმართ დისკრიმინაციის შესახებ, კერძოდ, პროფკავშირის წევრობისა და მასთან დაკავშირებული აქტივობების ნიშნით, რაზეც სათანადო რეაგირება ვერ მოახდინეს შესაბამისმა სახელმწიფო ორგანოებმა და მომჩივნები რეალურად და ეფექტიანად ვერ დაიცვეს ანტიპროფკავშირული ქმედებებისგან (§ 42). შესაბამისად, სასამართლომ დაადგინა კონვენციის მე-14 მუხლის დარღვევა, მე-11 მუხლთან ერთობლიობაში. ამასთანავე, მან განმარტა, რომ მსგავს გარემოებებში, როდესაც სახეზეა დისკრიმინაციის *prima facie* შემთხვევა, მტკიცების ტვირთი გადადის მოპასუხე სახელმწიფოსა და დამსაქმებელზე, რომლებმაც უნდა დაადასტურონ მომჩივანთა გათავისუფლების ლეგიტიმური საფუძვლის არსებობა (*ibid.* §§ 36 and 43).¹⁷

117. მეორე მხრივ, დაუშვებელია მე-11 მუხლის განმარტება იმგვარად, რომ გაერთიანებებს ან ორგანიზაციებს ეკისრებათ ყველა იმ ადამიანის გაწევრიანების ვალდებულება, რომლებსაც ამის სურვილი აქვთ. როდესაც ადამიანები საერთო მიზნებისთვის ერთიანდებიან კონკრეტული ღირებულებების ან იდეალების გარშემო, თუკი ვერ გააკონტროლებენ ამ გაერთიანების წევრობას, საფრთხე დაემუქრება მათ თავისუფლებას (*Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen (ASLEF) v. the United Kingdom*, 2007, § 39¹⁸). მაგალითად, საქმეში *Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen (ASLEF)* პროფკავშირის აკრძალა წევრის გარიცხვა იმ პოლიტიკურ პარტიის წევრობის გამო, რომელიც ადვოკატირებას უწევდა პროფკავშირის იდეების საწინააღმდეგო მოსაზრებებს. სასამართლომ დაადგინა, რომ ეს არღვევდა კონვენციის მე-11 მუხლს (§§ 47-53; ასევე, იხ. მსგავსი საქმე, *Vlahov v. Croatia*, 2022, §§ 66-74, რომელიც შეეხება პროფკავშირის წარმომადგენლისთვის სისხლისსამართლებრივი სასჯელის დაკისრებას იმის გამო, რომ წევრობის მსურველებს უარი უთხრა პროფკავშირში გაერთიანებაზე).

¹⁷ საკუთარ დასკვნაში სასამართლო დაეყრდნო სოციალურ უფლებათა ევროპული კომიტეტის პოზიციას, რომ დისკრიმინაციის საქმეებში საჭიროა მომჩივანზე დაკისრებული მტკიცების ტვირთის შემსუბუქება, ასევე, ILO-ს პოზიციას მტკიცების ტვირთის მოპასუხეზე გადატანის შესახებ.

¹⁸ 22-24 პუნქტებში სასამართლომ მიუთითა სოციალურ უფლებათა ევროპული კომიტეტის დასკვნებზე 1961 წლის სოციალური ქარტიის მე-5 მუხლთან მიმართებით.

D. კოლექტიური მოლაპარაკების უფლება

118. სასამართლომ დაადგინა, რომ კონვენციის მე-11 მუხლი იცავს პროფკავშირის უფლებას, დაიცვას წევრთა პროფესიული ინტერესები კოლექტიური ქმედებებით, რომელთა შემუშავება-განხორციელების შესაძლებლობას უნდა უზრუნველყოფდნენ ხელშემკვრელი სახელმწიფოები (*Demir and Baykara v. Turkey* [GC], 2008, § 140). კერძოდ, პროფკავშირის წევრებს უფლება აქვთ, მოითხოვონ თავიანთი მოსაზრებების მოსმენა და ინტერესების დაცვა, ხოლო ეროვნული კანონმდებლობა პროფკავშირს უნდა ანიჭებდეს თავიანთი წევრების დაცვისკენ სწრაფვის შესაძლებლობას, ისეთ პირობებში, რომლებიც არ ეწინააღმდეგება მე-11 მუხლს (*ibid.* § 141). *Demir and Baykara*-ს საქმეში სასამართლომ მიუთითა საკუთარ პრეცედენტულ სამართალზე, რომლის მიხედვითაც, კოლექტიური მოლაპარაკების უფლება და კოლექტიური შეთანხმების გაფორმების უფლება არ არის მე-11 მუხლის განუყოფელი ელემენტი და აუცილებელი წინაპირობა პროფკავშირის ფორმირებისა ან მასში გაწევრიანების უფლებით ეფექტიანად სარგებლობისათვის (§§ 140-146). თუმცა, *inter alia*, საერთაშორისო შრომით კანონმდებლობაში, მათ შორის, ILO-ს კონვენციებსა და ევროპის სოციალურ ქარტიაში¹⁹ შეტანილი ცვლილებების გათვალისწინებით, მან დაადგინა, რომ დამსაქმებელთან კოლექტიური მოლაპარაკების უფლება არსებითად გახდა ერთ-ერთი აუცილებელი ელემენტი „პირის ინტერესების დასაცავად პროფკავშირის შექმნის ან მასში გაწევრიანების უფლებისა“, რომელიც განსაზღვრულია კონვენციის მე-11 მუხლით. ამავდროულად, სახელმწიფოებს ენიჭებათ თავისუფლება საკუთარი სისტემის ორგანიზებაში, რათა, საჭიროების შემთხვევაში, პროფკავშირის წარმომადგენელს მიენიჭოს სპეციალური სტატუსი (§§ 147-154).

119. საქმეში *Demir and Baykara* სასამართლომ მიუთითა, რომ საერთაშორისო ინსტრუმენტები აღიარებს საჯარო მოსამსახურეთა კოლექტიური მოლაპარაკების უფლებას და დაადგინა, რომ მომჩივანთა პროფკავშირის მიერ გაფორმებული კოლექტიური ხელშეკრულების რეტროაქტიულად გაუქმება და მომჩივნებისთვის, როგორც საჯარო მოსამსახურეებისთვის, კოლექტიური მოლაპარაკების უფლებაზე უარის თქმა არ იყო გამართლებული და „აუცილებელი დემოკრატიულ საზოგადოებაში“, კონვენციის 11§2 მუხლის მნიშვნელობის ფარგლებში (§§ 164-170).

120. ამავდროულად, სასამართლომ აღნიშნა, რომ კოლექტიური მოლაპარაკების უფლება არ მოიცავს კოლექტიური შეთანხმების უფლებას (*National Union of Rail, Maritime and Transport Workers v. the United Kingdom*, 2014, § 85), ან პროფკავშირის უფლებას, კონკრეტულ

¹⁹ §§ 147-149 პუნქტებში სასამართლომ მიუთითა ისეთ ინსტრუმენტებზე, როგორცაა ILO-ს No. 98 კონვენცია ორგანიზებისა და კოლექტიური მოლაპარაკების უფლების შესახებ (1949), ILO-ს No. 151 კონვენცია ორგანიზების უფლების შესახებ (1978) და ევროპის სოციალური ქარტიის 6§2 მუხლი (რომელიც არ აქვს აღიარებული თურქეთს), სოციალურ უფლებათა ევროპული კომიტეტის მიერ ამ მუხლისთვის მინიჭებულ მნიშვნელობასთან ერთად.

საკითხზე კოლექტიური შეთანხმება შეინარჩუნოს განუსაზღვრელი ვადით (*Swedish Transport Workers Union v. Sweden* (dec.), 2004).

121. საქმეში *Association of Civil Servants and Union for Collective Bargaining and Others v. Germany*, 2022, სასამართლომ მიიჩნია, რომ ეროვნული კანონმდებლობა, რომლის თანახმადაც უმცირესობაში მყოფ დასაქმებულთა პროფკავშირის მიერ გაფორმებული წინააღმდეგობრივი კოლექტიური შეთანხმება ძალადაკარგული იყო, არ არღვევდა მე-11 მუხლს. დასკვნის გამოტანისას, მან გაითვალისწინა სახელმწიფოს თავისუფალი შეფასების ფარგლები ამ სფეროში, უფლებაზე დაწესებული შეზღუდვის ვიწრო მოქმედების სფერო და ის მნიშვნელოვანი მიზანი, რომ კოლექტიური მოლაპარაკების სისტემა სათანადოდ ფუნქციონირებდეს, როგორც დამსაქმებელთა, ისე დასაქმებულთა ინტერესების სასარგებლოდ (§§ 69-75).

122. ამას გარდა, პოზიტიური მოვალეობები, რომლებიც სახელმწიფოს ეკისრება მე-11 მუხლის თანახმად, არ ვრცელდება კოლექტიური მოლაპარაკების სავალდებულო საკანონმდებლო მექანიზმის უზრუნველყოფაზე (*Unite the Union v. the United Kingdom* (dec.), 2016, §§ 65-66). *Unite the Union*-ის საქმეში, რომელიც შეეხებოდა პროფკავშირისთვის კოლექტიური მოლაპარაკების სავარაუდო შეზღუდვას სოფლის მეურნეობის სექტორში, სასამართლომ აღნიშნა, რომ ამ სფეროში წევრ სახელმწიფოებს კონსენსუსისთვის არ მიუღწევიათ. შესაბამისად, მოპასუხე სახელმწიფოს აქვს თავისუფალი შეფასების ფართო ფარგლები. ევროპული და საერთაშორისო ინსტრუმენტები, მათ შორის, ევროპის სოციალური ქარტია, ასევე არ უჭერს მხარს მოსაზრებას, რომ მე-11 მუხლით გათვალისწინებული პოზიტიური მოვალეობები ვრცელდება კოლექტიური მოლაპარაკების სავალდებულო საკანონმდებლო მექანიზმის უზრუნველყოფაზეც (§§61-63).

123. კოლექტიური მოლაპარაკების უფლება სასამართლომ No. 1 დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის პერსპექტივიდან განიხილა, როდესაც კოლექტიური შეთანხმება ითვალისწინებდა საკუთრების უფლების მინიჭებას, როგორცაა პენსიის მიღების უფლებამოსილება (*Aizpurua Ortiz and Others v. Spain*, 2010, §§ 39-40). საქმე *Aizpurua Ortiz and Others* შეეხებოდა ცვლილებების შეტანას მანამდე გაფორმებული კოლექტიური შეთანხმებით მინიჭებული პენსიის მიღების უფლებაში, ახალი შეთანხმების საფუძველზე. ამ საქმეში სასამართლომ მიიჩნია, რომ ცვლილება, რომელიც ეფუძნებოდა ახალ შეთანხმებას და აღიარებული იყო ეროვნული სასამართლოების მიერ, ემსახურებოდა საზოგადოებრივ ინტერესს - კერძოდ, კომპანიის ფინანსებისა და სამუშაო ადგილების დაცვას და კოლექტიური მოლაპარაკების უფლების პატივისცემას. მან ასევე დაადგინა, რომ ჩარევა იყო პროპორციული და არ აუქმებდა მომჩივნისთვის პენსიის მიღების უფლებას - მან პერიოდული გადახდები ჩაანაცვლა ერთიანი თანხის გადახდით (§ 53).

E. გაფიცვის უფლება

124. სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის თანახმად, გაფიცვის უფლება არ არის პროფკავშირის შექმნისა და მასში გაწევრიანების უფლების აუცილებელი ელემენტი, თუმცა მას ცალსახად იცავს კონვენციის მე-11 მუხლი (*National Union of Rail, Maritime and Transport Workers v. the United Kingdom*, 2014, § 84, დამატებითი მითითებებით). სასამართლო გაფიცვის უფლებას განიხილავს, როგორც გაერთიანების თავისუფლების, პროფკავშირის შექმნის, პროფკავშირის მიერ აზრის გამოხატვისა და კოლექტიური მოლაპარაკების უფლების მნიშვნელოვან ასპექტს, რომელიც გამყარებულია შესაბამისი საერთაშორისო ინსტრუმენტებით, მათ შორის, ევროპის სოციალური ქარტიით (*Ognevenko v. Russia*, 2018, §70 - შეიცავს მითითებას ევროპის სოციალური ქარტიის (შესწორებული) 6§4 მუხლზე). ამავდროულად, სასამართლომ დაადგინა, რომ გაფიცვის უფლება არსებითად დაცულია კონვენციის მე-11 მუხლით, თუ ის ორგანიზებულია პროფკავშირული ორგანოების მიერ, და ეფექტიანად მიიჩნევა პროფკავშირის საქმიანობის ნაწილად. სასამართლო არ თვლის, რომ ეს დაცვა ვრცელდება პროფკავშირის წევრებსა ან არაწევრებზე (*Barış and Others v. Turkey* (dec.), 2021, §45²⁰).

125. შესაძლებელია შეზღუდვის დაწესება იმ დასაქმებულთა გაფიცვის უფლებაზე, რომლებიც მოსახლეობას აწვდიან აუცილებელ სერვისებს, თუმცა სრული აკრძალვა გამართლებულია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ეფუძნება მყარ მიზეზებს (*Ognevenko v. Russia*, 2018, §§ 72-73). *Ognevenko*-ის საქმე შეეხებოდა მატარებლის მძღოლის გათავისუფლებას გაფიცვაში მონაწილეობის შემდეგ, იმის გამო, რომ კანონი ბლანკეტურად კრძალავდა გაფიცვას რკინიგზის თანამშრომელთა გარკვეული კატეგორიებისთვის. ამ საქმეში სასამართლომ მიუთითა არსებულ საერთაშორისო მიდგომაზე²¹ და ჩათვალა, რომ ზოგადად ტრანსპორტი და, კერძოდ, რკინიგზა არ არის აუცილებელი სერვისი. ამას გარდა, სასამართლომ დაადგინა, რომ გაფიცვით გამოწვეული უარყოფითი ეკონომიკური შედეგები არ იყო საკმარისი მიზეზი გაფიცვის უფლების სრული აკრძალვის გასამართლებლად (*ibid.*). შესაბამისად, მომჩივნის სამსახურიდან გათავისუფლება იყო გაერთიანების თავისუფლების არაპროპორციული აკრძალვა, მე-11 მუხლის შესაბამისად (*ibid.* § 84).

126. პროფკავშირის საქმიანობის ნაწილია მეორეული გაფიცვაც (ანუ სხვა დამსაქმებლის წინააღმდეგ გაფიცვა, რომლის მიზანიც არის ირიბი წნეხი ინდუსტრიულ დავაში ჩართულ

²⁰ 46-ე პუნქტში სასამართლომ აღნიშნა, რომ სოციალურ უფლებათა ევროპული კომიტეტის პრეცედენტული სამართლის შესაბამისად, შეზღუდვის დაწესება პროფკავშირების მიერ გაფიცვის მოწოდების უფლებაზე ასევე შეესაბამებოდა ევროპის სოციალური ქარტიის (შესწორებული) 6§4 მუხლს, თუ პროფკავშირის შექმნა არ უკავშირდებოდა გადაჭარბებულ ფორმლობებს.

²¹ 72-ე პუნქტში სასამართლომ მიუთითა ILO-ს გაერთიანების თავისუფლების კომიტეტისა (გადაწყვეტილებებისა და პრინციპების დაიჯესტი, 587-ე სექცია) და სოციალურ უფლებათა ევროპული კომიტეტის მიგნებებზე (2008 წლის 1 სექტემბრის დაიჯესტი პრეცედენტული სამართლის შესახებ).

დამსაქმებელზე), ასეთი ქმედების საკანონმდებლო აკრძალვა კი არღვევს მე-11 მუხლით დაცულ უფლებებს (*National Union of Rail, Maritime and Transport Workers v. the United Kingdom*, 2014,²² §§ 76-78). საქმე *National Union of Rail, Maritime and Transport Workers* შეეხებოდა მეორეული გაფიცვის აკრძალვას იმ დამსაქმებლის წინააღმდეგ, რომელიც არ არის შრომითი დავის მხარე. სასამართლომ დაადგინა, რომ მომჩივნის გაერთიანების თავისუფლებაში ჩარევა არ იყო გაუმართლებელი. მან აღნიშნა, რომ მომჩივანს (პროფკავშირს) უკვე შეეძლო ამ უფლების არსებითი ელემენტების განხორციელება ძირითადი დამსაქმებლის მიმართ (კერძოდ: პროფკავშირის წევრთა წარმომადგენლობა, დამსაქმებელთან მოლაპარაკების გამართვა წევრების სახელით და წევრთა გაფიცვის ორგანიზება მათ სამუშაო ადგილზე). გაითვალისწინა რა აღნიშნული ფაქტორები, აგრეთვე, იმ საკანონმდებლო პოლიტიკის მგრძობიარე სფერო, რომელიც უკავშირდება მოპასუხე სახელმწიფოს სოციალურ და ეკონომიკურ პოლიტიკას, სასამართლომ დაადგინა: ეს უკანასკნელი სარგებლობდა თავისუფალი მოქმედების ფარგლებით, რომლებიც საკმარისად ფართო იყო, რომ მოეცვა მეორეული გაფიცვის საკანონმდებლო აკრძალვა, და ეს აკრძალვა, საქმის გარემოებების გათვალისწინებით, არაპროპორციულად არ ზღუდავდა მომჩივნისთვის კონვენციის მე-11 მუხლით დაცულ უფლებას (§§ 85-89 და 99-105).

127. აღსანიშნავია, რომ ამ საქმეში სასამართლომ მიუთითა ILO-სა და ევროპის სოციალური ქარტიის მონიტორინგის ორგანოს უარყოფით შეფასებებზე, რომლებიც შეეხება წევრ სახელმწიფოში მეორეულ გაფიცვაზე დაწესებულ სადავო აკრძალვას, და აღნიშნა, რომ ამ ორი ორგანოსგან განსხვავებით, მისი მოვალეობა იყო არა შესაბამისი ეროვნული კანონმდებლობის აბსტრაქტული შეფასება, არამედ დადგენა, თუ რა გავლენას ახდენდა ის მომჩივნისთვის კონვენციის მე-11 მუხლით დაცულ უფლებაზე. ამრიგად, სასამართლოს დადგენილებით, ILO-ს ექსპერტთა კომიტეტისა და სოციალურ უფლებათა ევროპული კომიტეტის უარყოფით შეფასებებს არ ჰქონდა საკმარისად დამაჯერებელი წონა, რომ მას განესაზღვრა, ექცეოდა თუ არა საკანონმდებლო აკრძალვა სახელმწიფოსთვის კონვენციის მე-11 მუხლით გახსნილი შესაძლებლობების ფარგლებში (*National Union of Rail, Maritime and Transport Workers v. the United Kingdom*, 2014, § 98).

F. პროფკავშირის უფლებები საჯარო სექტორში

128. მე-11 მუხლის მე-2 პუნქტის თანახმად, შესაძლებელია, კანონიერი შეზღუდვები დაწესდეს შეიარაღებული ძალების, პოლიციისა და სახელმწიფო ადმინისტრაციის წევრთა

²² 76-ე პუნქტში სასამართლომ აღნიშნა, რომ მეორეული გაფიცვა აღიარებულია და დაცულია, როგორც პროფკავშირის შექმნისა და მასში გაწევრიანების უფლების ნაწილი, ILO-ს No. 87 კონვენციის შესაბამისად. ამ პოზიციას ავითარებენ ILO-ს კომიტეტები, კონვენციის მე-3 და მე-10 მუხლებისა და ევროპის სოციალური ქარტიის (1961) 6§4 მუხლის საფუძველზე, სოციალურ უფლებათა ევროპული კომიტეტის განმარტების შესაბამისად.

პროფკავშირის შექმნისა და მასში გაწევრიანების უფლებაზე. ამავდროულად, სასამართლომ ხაზი გაუსვა, რომ მე-11 მუხლით დადგენილი გამონაკლისები ვიწროდ უნდა განიმარტოს: მხოლოდ დამაჯერებელი და საფუძვლიანი მიზეზები გაამართლებს შეზღუდვების დაწესებას ამ კატეგორიის დასაქმებულთა გაერთიანების თავისუფლებაზე (იხ. *Tüm Haber Sen and Çınar v. Turkey*, 2006, § 35).

129. საქმეში *Tüm Haber Sen and Çınar v. Turkey*, 2006, რომელიც შეეხებოდა საჯარო მოსამსახურეებისა და საჯარო სექტორში ხელშეკრულებით დასაქმებული პირების მიერ შექმნილი პროფკავშირის დაშლას, სასამართლომ დაადგინა, რომ დაწესებული ზომა ვერ აკმაყოფილებდა „მწვავე სოციალური საჭიროების“ მოთხოვნას, ვინაიდან ეფუძნებოდა მხოლოდ იმ ფაქტს, რომ „კანონმდებლობა ასეთ შესაძლებლობას არ უზრუნველყოფს“ (§ 36). საჯარო მოსამსახურის მიერ პროფკავშირის შექმნის უფლებაზე დაწესებული შეზღუდვის მკაცრ განმარტებასთან მიმართებით, სასამართლომ მიუთითა ორ მთავარ არგუმენტზე: პირველი, აღნიშნულ უფლებას ითვალისწინებს შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის no. 87 კონვენცია, რომელიც თურქეთს რატიფიცირებული აქვს, თუმცა ჯერ არ დაუწერგავს ეროვნულ კანონმდებლობაში; და მეორე, სოციალურ უფლებათა ევროპული კომიტეტის განმარტებით (ევროპის სოციალური ქარტიის მე-5 მუხლი), ყველა დასაქმებულს აქვს პროფკავშირის შექმნის უფლება და ეს საჯარო მოსამსახურეებზეც ვრცელდება (§§ 37-39). შესაბამისად, სასამართლომ დაადგინა, რომ მოპასუხე სახელმწიფომ ვერ შეასრულა კონვენციის მე-11 მუხლით დადგენილი უფლების უზრუნველყოფის ვალდებულება (§ 40).

130. სხვადასხვა საერთაშორისო ინსტრუმენტსა და პრაქტიკაზე მითითებით, სასამართლომ დაადასტურა, რომ საჯარო მოსამსახურეებს აქვთ უფლება, გაწევრიანდნენ პროფკავშირში, და „სახელმწიფო ადმინისტრაციის წევრები“ ვერ გამოირიცხებიან კონვენციის მე-11 მუხლის მოქმედების სფეროდან. მაქსიმუმ, ხელისუფლების ორგანოებს უფლება აქვთ, აღნიშნული კატეგორიის დასაქმებულებს „კანონიერი შეზღუდვები“ დაუწესონ კონვენციის 11§2 მუხლის შესაბამისად (*Demir and Baykara v. Turkey* [GC], 2008, §§ 96-108). ამას გარდა, სასამართლომ მიიჩნია, რომ მუნიციპალური საჯარო მოსამსახურეები, რომლებიც არ არიან სახელმწიფო ადმინისტრირებაში ჩართულნი, არსებითად ვერ განიხილებიან, როგორც „სახელმწიფო ადმინისტრაციის წევრები“ და, შესაბამისად, მათზე ვერ გავრცელდება პროფკავშირის შექმნისა ან ორგანიზების უფლებებზე დაწესებული შეზღუდვა. ამ საკითხს ეხებოდა საქმე *Demir and Baykara*, რომელშიც სასამართლომ დაადგინა, რომ მომჩივნებს აქვთ ლეგიტიმური შესაძლებლობა, დაეყრდნონ კონვენციის მე-11 მუხლს (*ibid*). საქმის გარემოებათა გათვალისწინებით (სახელმწიფომ არ აღიარა მომჩივნების, მუნიციპალური საჯარო მოსამსახურეების უფლება პროფესიული კავშირის შექმნაზე), სასამართლომ დაადგინა მე-11 მუხლის დარღვევა, რადგან ასეთი შეზღუდვა არ იყო „აუცილებელი დემოკრატიულ საზოგადოებაში“, 11§2 მუხლის მნიშვნელობის ფარგლებში. სასამართლომ მიუთითა, *inter alia*, შესაბამის უნივერსალურ და რეგიონულ ინსტრუმენტებზე (§§ 120-127).

131. ამავდროულად, სამხედრო მოსამსახურეთათვის პროფკავშირების შექმნისა ან მასში გაწევრიანების ბლანკეტური აკრძალვა ეწინააღმდეგება მათი გაერთიანების თავისუფლების არსს და აკრძალულია კონვენციით (*Matelly v. France*, 2014, §§ 71-75).

132. ამავდროულად, საჯარო მოსამსახურეთა გაფიცვის უფლებასთან დაკავშირებით, სასამართლომ დაადგინა, რომ ასეთი შეზღუდვები შეიძლება შეეხებოდეს საჯარო მოსამსახურეთა გარკვეულ კატეგორიებს, თუმცა არ უნდა ვრცელდებოდეს ყველა საჯარო მოხელეზე, ან სახელმწიფოს მიერ მართულ ყველა კომერციულ თუ ინდუსტრიულ საწარმოზე (*Enerji Yapı-Yol Sen v. Turkey*, 2009, §32). ამრიგად, *Enerji Yapı-Yol Sen*-ის საქმეში, რომელიც შეეხებოდა საჯარო მოსამსახურეებზე დისციპლინური სანქციების დაკისრებას გაფიცვაში მონაწილეობის გამო, სასამართლომ მიიჩნია: ზოგადად ფორმულირებული ცირკულარი, რომელიც ყველა საჯარო მოსამსახურეს სრულად ართმევდა გაფიცვის უფლებას, ვერ პასუხობდა „მწვავე სოციალურ საჭიროებას“ და, შესაბამისად, მომჩივანი პროფკავშირისთვის არაპროპორციული ჩარევა იყო კონვენციის მე-11 მუხლით დაცული უფლებებით ეფექტიანად სარგებლობაში (§§ 32-34). მსგავსი დასკვნა გამოიტანა სასამართლომ შემდეგ საქმეებში:

- a. *Dilek and Others v. Turkey*, 2007 - შეეხებოდა სამოქალაქო სამართლით დადგენილი სანქციების დაწესებას საჯარო სექტორში დასაქმებულებზე, რომლებიც მონაწილეობდნენ პროფკავშირის მიერ ორგანიზებულ გაფიცვაში (§§ 72-74);
- b. *Kaya and Seyhan v. Turkey*, 2009 - შეეხებოდა დისციპლინური სანქციების დაკისრებას მასწავლებლებზე, გაფიცვაში მონაწილეობის გამო.

133. საქმე *Junta Rectora Del Ertzainen Nazional Elkartasuna (ER.N.E.) v. Spain*, 2015, შეეხებოდა პოლიციელთათვის უარის თქმას გაფიცვის უფლების მინიჭებაზე, თუმცა სასამართლომ არ დაადგინა მე-11 მუხლის დარღვევა (§ 43). მან აღნიშნა, რომ კანონმდებლობა, რომელიც ზღუდავდა გაფიცვის უფლებას, ვრცელდებოდა არა ყველა საჯარო მოსამსახურეზე, არამედ მხოლოდ სახელმწიფო უშიშროების ძალების წევრებზე, რომლებიც საზოგადოებრივი უსაფრთხოების გარანტორები არიან (§ 37). სასამართლომ მიიჩნია, რომ უფრო მკაცრი მოთხოვნების დაწესება მათზე არ აჭარბებდა იმას, რაც აუცილებელი იყო დემოკრატიულ საზოგადოებაში, რადგან ამ მოთხოვნათა მიზანი გახლდათ სახელმწიფოს ზოგადი ინტერესების დაცვა, კერძოდ, ეროვნული უშიშროების, საზოგადოებრივი უსაფრთხოებისა და არეულობის პრევენცია²³, კონვენციის 11§2 მუხლით დადგენილი პრინციპების პატივისცემა (§38).

²³ მე-40 პუნქტში სასამართლო ასევე ეთანხმება მინისტრთა კომიტეტის დასკვნას, რომ გაფიცვის უფლების შეზღუდვა პოლიციელთა შემთხვევაში არ ეწინააღმდეგებოდა ევროპის სოციალურ ქარტიას.

IV. სოციალური შეღავათები და პენსიები²⁴

კონვენციის მე-8 მუხლი - პირადი და ოჯახური ცხოვრების დაცულობის უფლება

„1. ყველას აქვს უფლება, რომ დაცული იყოს მისი პირადი და ოჯახური ცხოვრება, საცხოვრისი და მიმოწერა.

2. დაუშვებელია ამ უფლების განხორციელებაში საჯარო ხელისუფლების ჩარევა, გარდა ისეთი შემთხვევისა, როდესაც ასეთი ჩარევა ხორციელდება კანონის შესაბამისად და აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში ეროვნული უშიშროების, საზოგადოებრივი უსაფრთხოების, ქვეყნის ეკონომიკური კეთილდღეობის ინტერესებისათვის, უწყესრიგობისა თუ დანაშაულის თავიდან ასაცილებლად, ჯანმრთელობისა ან მორალის, ანდა სხვათა უფლებებისა და თავისუფლებების დასაცავად.“

კონვენციის მე-14 მუხლი - დისკრიმინაციის აკრძალვა

„ამ კონვენციით გაცხადებული უფლებებითა და თავისუფლებებით სარგებლობა უზრუნველყოფილია ყოველგვარი დისკრიმინაციის გარეშე სქესის, რასის, კანის ფერის, ენის, რელიგიის, პოლიტიკური თუ სხვა შეხედულებების, ეროვნული თუ სოციალური წარმოშობის, ეროვნული უმცირესობისადმი კუთვნილების, ქონებრივი მდგომარეობის, დაბადებისა თუ სხვა ნიშნის განურჩევლად.“

კონვენციის 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლი - საკუთრების დაცვა

„1. ყოველ ფიზიკურ ან იურიდიულ პირს აქვს თავისი საკუთრებით შეუფერხებელი სარგებლობის უფლება. მხოლოდ საზოგადოებრივი საჭიროებისათვის შეიძლება ჩამოერთვას საკუთრება ვინმეს კანონითა და საერთაშორისო სამართლის ზოგადი პრინციპებით გათვალისწინებულ პირობებში.

2. ამასთან, წინარე დებულებანი ვერ ხელყოფს სახელმწიფოს უფლებას, გამოიყენოს ისეთი კანონი, რომელსაც ის აუცილებლად მიიჩნევს საერთო ინტერესების შესაბამისად საკუთრებით სარგებლობის კონტროლისათვის, ან გადასახადებისა თუ სხვა მოსაკრებლის ანდა ჯარიმების გადახდის უზრუნველსაყოფად.“

²⁴ ასევე, იხ. [პროცედენტული სამართლის გზამკვლევი ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის No. 1 დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის შესახებ, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-8 მუხლის შესახებ და ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-14 მუხლის შესახებ](#). სოციალურ უფლებებთან დაკავშირებულ საქმეებზე, იხ. თავები „საცხოვრებელი ადგილი“ და „კონკრეტული მოწყვლადი ჯგუფები“.

A. ზოგადი საკითხები

1. მოქმედების სფერო

134. პრინციპები, რომლებიც ვრცელდება No. 1 დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლით აღძრულ საჩივრებზე, თანაბრად რელევანტურია სოციალურ შეღავათების შემთხვევაში (*Andrejeva v. Latvia* [GC], 2009, § 77). სასამართლომ აღნიშნა, რომ არაერთი ადამიანი გარკვეულ ეტაპზე ან მთელი ცხოვრების განმავლობაში სრულად დამოკიდებულია სოციალურ შეღავათებსა და დახმარებაზე. თუ ადამიანს შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობით ენიჭება სოციალური შეღავათის მიღების უფლება, ამ ინტერესის მნიშვნელობა უნდა აისახოს No. 1 დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის გამოყენებითაც (*Stec and Others v. the United Kingdom* (dec.), 2005, § 51).

135. ამავდროულად, სასამართლომ ხაზი გაუსვა, რომ No. 1 დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლი არ წარმოშობს ქონების შეძენის უფლებას და წევრ სახელმწიფოს არ უზღუდავს უფლებას, თავად გადაწყვიტოს, დაწერგავს თუ არა სოციალური დახმარების სქემას, ან რა ოდენობით განსაზღვრავს სოციალურ შეღავათებს. ამავდროულად, თუ ხელშემკვრელ სახელმწიფოში მოქმედი კანონმდებლობა ითვალისწინებს გარკვეული თანხის გადახდას სოციალური შეღავათების ფარგლებში (რაც შესაძლოა დამოკიდებული იყოს/არ იყოს მანამდე განხორციელებულ შენატანებზე), ითვლება, რომ შესაბამისი პირებისთვის კანონმდებლობა წარმოშობს ქონებრივ ინტერესს, რომელიც ხვდება No. 1 ოქმის 1-ლი მუხლის მოქმედების სფეროში. ისეთ შემთხვევებში, სადაც მომჩივანს უარი ეთქვა შეღავათის მთლიანად ან ნაწილობრივ მიღებაზე, სასამართლომ შესაბამისი ტესტით შეაფასა, ექნებოდა თუ არა მომჩივანს შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობის საფუძველზე აღსრულებადი უფლება, მიეღო შესაბამისი შეღავათი. ამასთანავე, თუ სახელმწიფო გადაწყვეტს სოციალური შეღავათების სქემის შექმნას (თუმცა კი ასეთი ვალდებულება არ ეკისრებათ), ეს უნდა გააკეთოს მე-14 მუხლის შესაბამისად (*Stec and Others v. the United Kingdom* (dec.), 2005, §§ 54-55; *Andrejeva v. Latvia* [GC], 2009, § 77; *Stummer v. Austria* [GC], 2011, §§ 82-83; *Efev. Austria*, 2013, §§ 45-46).

136. ზოგადად, სასამართლო მიიჩნევს, რომ მშობლის შეღავათებსა და/ან სხვა სახის საოჯახო დახმარებასთან დაკავშირებული ზომები ხვდება კონვენციის მე-8 მუხლის მოქმედების ქვეშ (*Dhahbi v. Italy*, 2014, § 41 შეიცავს დამატებით მითითებებს). ამავდროულად, მე-8 მუხლი არ ითვალისწინებს არც მშობლის შეღავათის მიღების უფლებას და არც სახელმწიფოს პოზიტიურ მოვალეობას, გასცეს ამგვარი ფინანსური დახმარება. თუმცა სასამართლომ დაადგინა, რომ ზომები, რომლებიც ერთ-ერთ მშობელს აძლევს შინ დარჩენისა და შვილებზე ზრუნვის საშუალებას, ხელს უწყობს საოჯახო ცხოვრებას და გავლენას ახდენს ოჯახური ცხოვრების ორგანიზებაზე (იხ. *Petrovic v. Austria*, 1998, §§ 26-27; *Konstantin Markin v. Russia* [GC], 2012, § 130). ამ მხრივ, სასამართლომ დაადგინა, რომ დეკრეტული შვილებების სახით მშობლისთვის შეღავათის გაცემა წარმოაჩენს სახელმწიფოს პატივისცემას ოჯახური ცხოვრების მიმართ, კონვენციის მე-8 მუხლის

მნიშვნელობის ფარგლებში; შესაბამისად, ამგვარი ზომები ხვდება აღნიშნული დებულების მოქმედების სფეროში (*Petrovic v. Austria*, 1998, § 29). გარდა ამისა, თუ სახელმწიფო გადაწყვეტს სოციალური შეღავათების სქემის შექმნას მე-8 მუხლის საფუძველზე (თუმცა კი ასეთი ვალდებულება არ ეკისრებათ), ეს უნდა გააკეთოს კონვენციის მე-14 მუხლის შესაბამისად (*ibid.* §§ 26-29; *Konstantin Markin v. Russia* [GC], 2012, § 130). ზოგ შემთხვევაში, საოჯახო შეღავათებთან დაკავშირებული საჩივრები სასამართლომ განიხილა No. 1 დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის ჭრილშიც (*Zeibek v. Greece*, 2009, §§ 37-40; *Efe v. Austria*, 2013, § 46).

137. ამას გარდა, სასამართლო მიიჩნევს, რომ ჯანმრთელობისა და უბედური შემთხვევის დაზღვევის გაფართოება ისე, რომ მოიცვას დაზღვეულ პირთან თანამცხოვრები პარტნიორი, არის პირადი და ოჯახური მდგომარეობის გაუმჯობესებაზე მიმართული ღონისძიება და ხვდება მე-8 მუხლის მოქმედების სფეროში (*P.B. and J.S. v. Austria*, 2010, §§ 33-35, ერთი და იმავე სქესის პარტნიორთა შესახებ).

138. პენსიის მიღების უფლებასთან დაკავშირებულ საჩივრებს სასამართლო, ძირითადად, განიხილავს No. 1 დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის ჭრილში (ცალკე, ან მე-14 მუხლთან ერთობლიობაში) (*Carson and Others v. the United Kingdom* [GC], 2010, §§ 63-65; *Stummer v. Austria* [GC], 2011, §§ 81-86; *Fábián v. Hungary* [GC], 2017, §§ 60-64; *Moskal v. Poland*, 2009, §§ 41-46). ამავდროულად, სასამართლო არ გამორიცხავს, რომ სოციალურ პენსიებთან დაკავშირებული ღონისძიებები (მაგ: ობოლთა პენსია) შესაძლოა ხვდებოდეს მე-8 მუხლის მოქმედების სფეროში, თუ ხელს უწყობს არასრულწლოვნის ოჯახური და პირადი ცხოვრების ნორმალურ განვითარებას (*Domenech Pardo v. Spain* (dec.), 2001). საქმეში *Moskal v. Poland*, 2009, სასამართლომ დაადგინა, რომ საჩივარი ნაადრევად გაცემული პენსიის შეწყვეტის შესახებ ხვდებოდა მე-8 მუხლის მოქმედების სფეროში. მან აღნიშნა, რომ პენსია იყო სოციალური შეღავათი, რომელმაც მშობელს მისცა მუშაობის შეწყვეტის საშუალება მძიმედ დაავადებული შვილის მოსავლელად და ამ შემთხვევაში გახლდათ მომჩივნის საოჯახო ბიუჯეტის საფუძველი. შესაბამისად, პენსიის შეწყვეტას უაღრესად უარყოფითი გავლენა ექნებოდა მომჩივნის საოჯახო ცხოვრების ხარისხზე (§ 93).

139. ზოგ შემთხვევაში სასამართლომ მიიჩნია, რომ მარჩენლის დაკარგვის გამო შემწეობის მიღების უფლება ხვდებოდა კონვენციის მე-8 მუხლისა და No. 1 ოქმის 1-ლი მუხლის მოქმედების ფარგლებში (*Şerife Yiğit v. Turkey* [GC], 2010, §§ 55-59 და 93-98; *Aldeguer Tomás v. Spain*, 2016, §§ 72-77).

140. საქმეში *Budina v. Russia* (dec.), 2009, სადაც მომჩივანი აცხადებდა, რომ მისი პენსია არ კმაროდა თავის გასატანად, სასამართლომ არ გამორიცხა სახელმწიფოს პასუხისმგებლობის დადგომა მე-3 მუხლის თანახმად, თუკი მთლიანად სახელმწიფო დახმარებაზე დამოკიდებული მომჩივანი გულგრილობას აწყდებოდა შესაბამისი ორგანოების მხრიდან, მძიმე გაჭირვებასა და ადამიანის ღირსებასთან შეუთავსებელ მდგომარეობაში. თუმცა

სასამართლომ ჩათვალა, რომ ამ შემთხვევაში საკითხი არ შეესაბამებოდა მე-3 მუხლის *ratione materiae*-ს. მან მთლიანობაში შეაფასა მომჩივნის ეკონომიკური მდგომარეობა, მათ შორის, სახელმწიფოს მიერ გადახდილი პენსიის ოდენობა, რათა დაედგინა, ექცეოდა თუ არა მომჩივნის მდგომარეობა დამამცირებელი მოპყრობის აკრძალვის ქვეშ. სასამართლომ დაასკვნა, რომ ასე არ იყო.

2. თავისუფალი შეფასების ფარგლები

141. სასამართლო, ზოგადად, თავისუფალი შეფასების ფართო ფარგლებს ანიჭებს სახელმწიფოებს, როდესაც საქმე ეხება ეკონომიკურ ან სოციალურ სტრატეგიასთან დაკავშირებულ ზომებს (*Luczak v. Poland*, 2007, § 48; *Andrejeva v. Latvia* [GC], 2009, § 83). ვინაიდან სახელისუფლებო ორგანოები ყველაზე უკეთ არიან ინფორმირებულნი საზოგადოებასა და მის საჭიროებებზე, მათ საერთაშორისო მოსამართლეზე უკეთ შეუძლიათ საზოგადოების სოციალურ-ეკონომიკური ინტერესების შეფასება, ხოლო სასამართლო, როგორც წესი, პატივს სცემს საკანონმდებლო ორგანოს არჩევანს, თუ ის „შეკარად არ არის მოკლებული გონივრულ საფუძველს“ (*Stec and Others v. the United Kingdom* [GC], 2006, § 52; *Carson and Others v. the United Kingdom*, 2010, § 61). სასამართლოს თანახმად, სოციალური კეთილდღეობის სისტემის მუშაობისთვის, სახელმწიფომ ერთმანეთისგან უნდა განარჩიოს სხვადასხვა გაჭირვებული ჯგუფი და, ამ მიზნით, შემოიღოს ფართო კატეგორიზაციები (*Runkee and White v. the United Kingdom*, 2007, § 39).

142. საქმეში *Luczak v. Poland*, 2007, სასამართლომ დაადგინა, რომ ფერმერთა სოციალური უზრუნველყოფის სქემის შექმნა, რომელიც ძირითადად „საზოგადოების ჯიბიდან“ ფინანსდება და მასში ჩართული პირებისთვის უფრო სახარბიელო პირობებს აწესებს, სოციალური უზრუნველყოფის ზოგად სქემასთან შედარებით, შესაძლოა ჩაითვალოს ეკონომიკური ან სოციალური სტრატეგიის განსახორციელებელ ღონისძიებად, რომელიც სახელმწიფოს თავისუფალი შეფასების არეალის ფარგლებში ექცევა (§ 52).

143. ამავდროულად, სასამართლომ ხაზი გაუსვა, რომ სახელმწიფომ უნდა წარმოადგინოს ეროვნების ან სქესის ნიშნით განსხვავებული მოპყრობის მტკიცე დასაბუთება, რათა ასეთი ქმედება კონვენციის შესაბამისად ჩაითვალოს (*Gaygusuz v. Austria*, 1996, § 42; *Luczak v. Poland*, 2007, § 48; *Zeibek v. Greece*, 2009, § 46; *P.B. and J.S. v. Austria*, 2010, § 38). მან ასევე დაადგინა, რომ სოციალური უზრუნველყოფის სქემიდან გამორიცხვის მტკიცე დასაბუთების შემთხვევაშიც, პირს ბოლომდე არ უნდა ეთქვას უარი სოციალურ დაზღვევაზე ზოგადი ან სპეციფიკური სქემის ფარგლებში, და საფრთხე არ უნდა შეექმნას მის საარსებო წყაროს (*Luczak v. Poland*, 2007, § 52).

144. „უაღრესად საფუძვლიანი მიზეზებია“ საჭირო, რომ გამართლებულად ჩაითვალოს განსხვავებული მოპყრობა ეროვნების ნიშნით. ეს მიუთითებს, რომ სახელმწიფოთა თავისუფალი შეფასების ფარგლები ამ შემთხვევაში ვიწროა. სასამართლომ განმარტა აღნიშნული პრინციპის გამოყენება ისეთ სფეროებში, სადაც სახელმწიფოებს თავისუფალი

შეფასების ფართო ფარგლები უნდა მიენიჭოთ (და ენიჭებათ კიდევ) ზოგად ღონისძიებათა ფორმულირების კუთხით (განსაკუთრებით, ეკონომიკური და სოციალური პოლიტიკის სფეროში). კერძოდ, იმის შეფასებაც კი, თუ რა შეიძლება იყოს „უაღრესად საფუძვლიანი მიზეზი“ მე-14 მუხლის მიზნებისთვის, შესაძლოა განსხვავდებოდეს საქმის კონტექსტისა და გარემოებების მიხედვით (*Savickis and Others v. Latvia* [GC], 2022, § 206). *Savickis and Others*-ის საქმე, რომელიც შეეხებოდა ყოფილ სსრკ-ის სახელმწიფოებში დაგროვებული დასაქმების პერიოდების გამორიცხვას იმ ვადიდან, რომლის საფუძველზეც გამოანგარიშდება პენსია მუდმივი რეზიდენტობის მქონე არამოქალაქეებისთვის (ლატვიის მოქალაქეებისგან განსხვავებით), სასამართლომ შეაფასა თავისუფალი შეფასების ფართო ფარგლების ჭრილში და დაასკვნა, რომ ლატვიის ხელისუფლების მიერ წარმოდგენილი დასაბუთება შეიძლება ჩაითვალოს „უაღრესად საფუძვლიან მიზეზად“ (§§ 207-221).

B. მშობლობის/საოჯახო შეღავათები

145. საქმეში *Weller v. Hungary*, 2009, სასამართლომ დაადგინა, რომ დეკრეტული შვებულებით სარგებლობის შეზღუდვა ბიოლოგიური მამისთვის, მაშინ, როდესაც დედებს, მშვილებლებსა და მეურვეებს ენიჭებათ ეს უფლება, დისკრიმინაციაა მშობლის სტატუსის ნიშნით და არღვევს კონვენციის მე-14 მუხლს, მე-8 მუხლთან ერთობლიობაში. კერძოდ, სასამართლოს მითითებით, ამ უფლების მქონე პირთა ფართო სპექტრი ადასტურებს, რომ შეღავათის მიზანია ახალდაბადებული ბავშვებისა და მათი აღმზრდელი ოჯახების მხარდაჭერა, და არა მშობიარობის შედეგად განცდილი სირთულეების შემსუბუქება დედისთვის (§§ 30-35). მსგავსად, საქმეში *Topčić-Rosenberg v. Croatia*, 2013, რომელიც შეეხებოდა მშვილებელ დედათა განსხვავებულ მოპყრობას ბიოლოგიურ დედებთან შედარებით, კერძოდ, დეკრეტული შვებულების სარგებლობის კუთხით, სასამართლომ დაადგინა მე-14 მუხლის დარღვევა, მე-8 მუხლთან ერთობლიობაში. მისი მითითებით, შესაბამისმა ორგანოებმა ვერ გაითვალისწინეს ფაქტი, რომ ბიოლოგიური დედის მდგომარეობა დაბადების მომენტში შეესაბამება მშვილებელი დედის მდგომარეობას შვილად აყვანისას (§§ 46-47).

146. მე-14 მუხლზე დაყრდნობით, მე-8 მუხლთან ერთობლიობაში, სასამართლომ მსგავსი დასკვნა გამოიტანა საქმეებში, რომლებიც შეეხება ოჯახის კეთილდღეობის ან ბავშვის შეღავათებს:

- a. საქმე *Fawsie v. Greece*, 2010 - შეეხებოდა მრავალშვილიან ოჯახთა დახმარების მინიჭებაზე უარს ეროვნების ნიშნით (§§ 34-40; ასევე, იხ. *Saidoun v. Greece*, 2010, §§ 36-42);
- b. საქმე *Dhahbi v. Italy*, 2014 - შეეხებოდა მრავალშვილიან ოჯახთა დახმარების მინიჭებაზე უარს ეროვნების ნიშნით (§§ 51-54);

- c. საქმე *Okpizsz v. Germany*, 2005 - შეეხებოდა განსხვავებულ მოპყრობას მუდმივი რეზიდენტობის მქონე და არმქონე უცხოელთა მიმართ, კერძოდ, ბავშვის დახმარების მინიჭებასთან მიმართებით (§ 34; ასევე, იხ. *Niedzwiecki v. Germany*, 2005, § 33).

147. საქმე *Efe v. Austria*, 2013, შეეხებოდა სავარაუდო დისკრიმინაციას ოჯახის შემწეობის ან საგადასახადო შეღავათების უზრუნველყოფის კუთხით, მომჩივნის შვილის საზღვარგარეთ ცხოვრების გამო. სასამართლომ დაადგინა, რომ სახელმწიფომ, რომელმაც სოციალური დახმარებისა და შეღავათების სისტემის ფარგლებში შექმნა ოჯახის შემწეობის მიღების შესაძლებლობა, ნებაყოფლობით გადაწყვიტა, უზრუნველყო დამატებითი უფლება, რომელიც ხვდება No. 1 ოქმის 1-ლი მუხლის მოქმედების ფარგლებში (§ 47). სასამართლომ არ დაადგინა დისკრიმინაცია და აღნიშნა, რომ ოჯახის შემწეობა შექმნილი იყო ქვეყნის მოსახლეობის საჭიროებათა დასაკმაყოფილებლად და მიზნად ისახავდა ტვირთის გაზიარებას საკუთარ მოსახლეობაში არსებულ ოჯახებს შორის. ეს გახლდათ ინვესტიცია მომავალ თაობებში, „თაობათაშორისი კონტრაქტის“ კონტექსტში, რომელშიც, როგორც წესი, სამომავლოდ წვლილს ვერ შეიტანენ საზღვარგარეთ მცხოვრები ბავშვები (§§ 52-53; ასევე, იხ. *Santos Hansen v. Denmark* (dec.), 2010, რომელიც შეეხება უარს საზღვარგარეთ შვილად აყვანილი ბავშვისთვის სპეციალური სუბსიდიის მინიჭებაზე).

C. სოციალური უზრუნველყოფა და დასაქმებულთა შეღავათები

148. საქმე *Gaygusuz v. Austria*, 1996, შეეხებოდა უმუშევარი კაცისთვის საგანგებო დახმარების მინიჭებაზე უარს მისი ეროვნების გამო. სასამართლომ მიიჩნია, რომ საგანგებო დახმარება არის ფინანსური უფლება No. 1 ოქმის 1-ლი მუხლის მიზნებისთვის და დაადგინა ამ დებულების დარღვევა, მე-14 მუხლთან ერთობლიობაში, რადგან განსხვავებული მოპყრობა არ ეფუძნებოდა რაიმე „ობიექტურ და გონივრულ დასაბუთებას“ (§§ 41 და 50; ასევე, იხ. *Willis v. the United Kingdom*, 2002, §§ 36 და 41-43, და *Runkee and White v. the United Kingdom*, 2007, § 45, ორივე მათგანი შეეხება უარს ქვრივის შემწეობის მინიჭებაზე).

149. საქმე *Stec and Others v. the United Kingdom* [GC], 2006, შეეხებოდა განსხვავებულ მოპყრობას სოციალური უზრუნველყოფის მიღების კუთხით (დახმარება საწარმოო ტრავმით მიყენებული დაზიანების შემთხვევებში), იმის გამო, რომ ქალებისა და კაცებისთვის სახელმწიფოში განსხვავებული საპენსიო ასაკი მოქმედებდა. სასამართლომ დაადგინა, რომ სახელმწიფოს ქმედება, რომლის მიზანიც იყო ქალთა ეკონომიკურად არახელსაყრელი მდგომარეობის გამოსწორება, სანამ ეკონომიკური ცვლილებებით არ აღმოიფხვრებოდა ამგვარი განსხვავებული მოპყრობის საჭიროება, გამართლებული იყო გონივრულობისა და ობიექტურობის ფარგლებში. მსგავსად, გამართლებული გახლდათ ამ შეღავათების უფლების დაკავშირება საპენსიო სისტემასთან, რადგან მათი მიზანია, ანაზღაურდეს პირის შემცირებული უნარი შემოსავლის გამომუშავების კუთხით, სამუშაო ცხოვრების

განმავლობაში. შესაბამისად, სასამართლომ არ დაადგინა კონვენციის მე-14 მუხლის დარღვევა, No. 1 ოქმის 1-ელ მუხლთან ერთობლიობაში (§§ 54-66; შედარებისთვის, იხ. *Luczak v. Poland*, 2007, §§ 49-60, რომელიც შეეხება ფერმერთა სოციალური უზრუნველყოფის სქემაში ჩართვაზე უარს ეროვნების ნიშნით).

150. საქმეში *Čakarević v. Croatia*, 2018, სასამართლომ განიხილა საჩივარი, რომელიც შეეხებოდა მომჩივნისთვის შეცდომით მინიჭებული უმუშევრობის დახმარების რეტროსპექტიულად ანაზღაურებას. სასამართლომ დაადგინა, რომ No. 1 ოქმის 1-ლი მუხლის შესაბამისად, მომჩივანს ჰქონდა ლეგიტიმური მოლოდინი, რომ ეყრდნობოდა კანონიერად მინიჭებულ დახმარებას, რომლის მიზანიც იყო საბაზისო საჭიროებათა დაკმაყოფილება. მეტიც, დახმარების მიღებისას მომჩივანს შეიძლებოდა ჰქონოდა ლეგიტიმური მოლოდინი, რომ ამ სახსრების მიღება არ დადგებოდა ეჭვქვეშ, რეტროსპექტიულად (§§ 64-65). სასამართლომ დაასკვნა, რომ შეცდომით გადახდილი უმუშევრობის დახმარების ანაზღაურების ვალდებულება მომჩივანს გადაჭარბებულ ტვირთს აკისრებდა, ზოგადი ფინანსური თუ პირადი მდგომარეობის გათვალისწინებით. ეს დახმარება იყო მნიშვნელოვანი ოდენობის თანხა, რომელსაც მომჩივანი იღებდა შემოსავლის ერთადერთი წყაროს წართმევის შემდეგ და ხარჯავდა აუცილებელი საბაზისო ხარჯების დასაფარად. ამასთან, ფსიქიკური დაავადების გამო, მომჩივანს არ შეეძლო ხანგრძლივი პერიოდით მუშაობა. შესაბამისად, სასამართლომ დაადგინა კონვენციის No. 1 ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევა ((§§ 87-91; ასევე, იხ. მსგავსი საქმეები, *Romeva v. North Macedonia*, 2019, §§ 66-79).

151. საჩივრები სოციალური შეღავათების შესახებ სასამართლომ ასევე განიხილა კონვენციის მე-4 მუხლის ქრილში. საქმეში *Schuitemaker v. the Netherlands* (dec.), 2010, უმუშევრობის დახმარების მიღები მომჩივანი აცხადებდა, რომ ახალი კანონმდებლობის მოთხოვნით, მომჩივანი უნდა დათანხმებოდა „ზოგადად მიღებულ“ სამუშაოს, დახმარების მიღების გასაგრძელებლად. სასამართლომ განაცხადა, რომ სოციალური უზრუნველყოფის სისტემის შემოღებისას სახელმწიფოს სრული უფლება აქვს, დაადგინოს, თუ რომელ კრიტერიუმებს უნდა აკმაყოფილებდნენ ამ სისტემის ბენეფიციარები. კერძოდ, მოთხოვნა, რომ პირმა უნდა გაიღოს ძალისხმევა „ზოგადად მიღებული“ სამუშაოს საშოვნელად, ან დათანხმდეს ასეთ სამსახურს, ვერ ჩაითვლება არაგონივრულად, განსაკუთრებით, თუ გავითვალისწინებთ, რომ კანონმდებლობა დახმარების ბენეფიციარებისგან არ ითხოვდა ისეთი სამუშაოს შოვნას და დაწყებას, რომელიც არ იყო სოციალურად მიღებული, ან რომლის მიმართაც პროტესტი ჰქონდათ შინაგანი რწმენის საფუძველზე. შესაბამისად, აღნიშნული მდგომარეობა ვერ გაუტოლდება პირის დავალდებულებას, შეესრულებინა იძულებითი ან სავალდებულო სამუშაო, კონვენციის 4§2 მუხლის მნიშვნელობის ფარგლებში.

D. პენსიები

152. სასამართლომ არაერთი საქმე განიხილა სოციალური უზრუნველყოფის სისტემით გათვალისწინებული პენსიის შემცირების, შეჩერების ან შეწყვეტის შესახებ, No.1 ოქმის 1-ლი მუხლის საფუძველზე. მან აღნიშნა, რომ სოციალური უზრუნველყოფის სქემები გამოხატავს საზოგადოების ერთგულებას სოციალური სოლიდარობის პრინციპისადმი, რომელიც მიემართება მოწყვლად წევრებს. ზოგადად, პენსიების გაცემის მიზანია, ანაზღაურდეს ხანდაზმული პირის შემცირებული უნარი შემოსავლის გამომუშავების კუთხით. ამავდროულად, როდესაც ასაკობრივი პენსიის მიმღები პირი აგრძელებს ან განაახლებს მუშაობას, მისი სამუშაო ცხოვრება ვერ ჩაითვლება დასრულებულად და მიიჩნევა, რომ ჯერ კიდევ აქვს შემოსავლის გამომუშავების შესაძლებლობა (იხ. *Fábián v. Hungary* [GC], 2017, § 70).

153. ჩარევის პროპორციულობის განხილვისას, სასამართლომ განსაკუთრებული ყურადღება გაამახვილა ისეთ ფაქტორებზე, როგორცაა შეღავათის დაკარგვის ფარგლები, არჩევანის ელემენტი და საარსებო წყაროს დაკარგვის ფარგლები (*Fábián v. Hungary* [GC], 2017, § 73)²⁵

- საქმე *Moskal v. Poland*, 2009 - შეეხებოდა ნაადრევად გაცემული პენსიის შეწყვეტას მომჩივნისთვის, რომელსაც იგი ითხოვდა მძიმედ დაავადებული შვილის მოსავლელად (§§ 67-76, No. 1 ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევა);
- საქმე *Apostolakis v. Greece*, 2009 - შეეხებოდა პენსიის უფლების ავტომატურად ჩამორთმევას სისხლის სამართლის დანაშაულისთვის მსჯავრდების გამო (§§ 39-43, No. 1 ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევა; შედარებისთვის, იხ. *Philippou v. Cyprus*, 2016, §§ 66-75, სადაც სასამართლომ არ დაადგინა No. 1 ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევა);
- საქმე *Klein v. Austria*, 2011 - შეეხებოდა ადვოკატისთვის პენსიის მიღების უფლების სრულად ჩამორთმევას დისკვალიფიკაციის შემდგომ, იმის მიუხედავად, რომ მთლიანი კარიერის მანძილზე იხდიდა შენატანებს საპენსიო სქემაში, ინდივიდუალურად და კოლექტიურად (§§ 52-58, No. 1 ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევა);
- საქმე *Valkov and Others v. Bulgaria*, 2011 - შეეხებოდა მაქსიმალური ზღვრის დაწესებას პენსიის ოდენობაზე (§§ 94-101, არ დადგინდა No. 1 ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევა);
- საქმე *Stefanetti and Others v. Italy*, 2014 - შეეხებოდა პენსიის თითქმის 2/3-ის დაკარგვას საზღვარგარეთ მუშაობისას შედარებით მცირე ოდენობის საპენსიო შენატანების გამო (§§ 59-67, No. 1 ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევა²⁵);

²⁵ ამ დასკვნაში სასამართლომ მიუთითა მინიმალური პენსიის ოდენობაზე, სოციალურ უფლებათა ევროპული კომიტეტის თანახმად (§§ 62-64).

- საქმე *Fábián v. Hungary* [GC], 2017 - შეეხებოდა სახელმწიფო პენსიის შეწყვეტას საჯარო სამსახურში დასაქმებული პენსიონრისთვის (§§ 69-85, არ დადგინდა No. 1 ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევა);
- საქმე *Savickis and Others v. Latvia* [GC], 2022 - შეეხებოდა ყოფილი სსრკ-ის სახელმწიფოებში დაგროვებული დასაქმების პერიოდების გამორიცხვას იმ ვადიდან, რომლის საფუძველზეც გამოანგარიშდება პენსია მუდმივი რეზიდენტობის მქონე არამოქალაქეებისთვის (ლატვიის მოქალაქეებისგან განსხვავებით) (§§ 215-221, არ დადგინდა მე-14 მუხლის დარღვევა, კონვენციის No. 1 ოქმის 1-ელ მუხლთან ერთობლიობაში).

154. სასამართლომ ასევე განსაკუთრებული მნიშვნელობა მიანიჭა „კარგი მმართველობის“ პრინციპს, რომლის თანახმადაც, საჯარო ხელისუფლების წარმომადგენლებს ევალებათ მაქსიმალური სკრუპულოზურობის გამოჩენა, როდესაც საქმე ეხება პირისთვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვან საკითხებს (მაგ: სოციალური შეღავათები და საკუთრების სხვა უფლებები). სასამართლო მიიჩნევს, რომ ხელისუფლებას უნდა შეეძლოს საკუთარი შეცდომების გამოსწორება სოციალური მართლმსაჯულების მნიშვნელობის გათვალისწინებით, თუმცა ეს ინტერესი ვერ იქნება უპირატესი, როდესაც შესაბამის პირს გადაჭარბებული ტვირთი ეკისრება მისთვის შეღავათების გაუქმებით (*Moskal v. Poland*, 2009, §§ 72-73).

155. საჩივრებში, რომლებიც შეეხება სავარაუდო დისკრიმინაციას სოციალური კეთილდღეობის ან საპენსიო სისტემაში, სასამართლომ ხაზი გაუსვა, რომ ასეთ შემთხვევაში რელევანტურია სისტემის შესაბამისობა მე-14 მუხლთან, და არა ინდივიდუალური ფაქტები ან კონკრეტულ მომჩივანთა თუ იმ პირთა გარემოებები, რომლებზეც შესაძლოა გავლენა მოახდინოს კანონმდებლობამ (*Carson and Others v. the United Kingdom* [GC], 2010, § 62, შეიცავს დამატებით მითითებებს). სასამართლოს როლია, განსაზღვროს პრინციპის საკითხი, კერძოდ, იწვევს თუ არა კანონმდებლობა ანალოგიურ მდგომარეობაში მყოფ პირებს შორის დისკრიმინაციას (*ibid.*).

156. საქმეში *Carson and Others*, რომელიც შეეხებოდა საზღვარგარეთ მცხოვრებ პირთა პენსიის ოდენობის კორექტირებას ინფლაციის შესაბამისად, სასამართლომ დაადგინა, რომ მომჩივნები და გაერთიანებული სამეფოს მცხოვრებნი არ იმყოფებოდნენ ერთსა და იმავე მდგომარეობაში. მან მიიჩნია, *inter alia*, რომ საპენსიო სისტემა ძირითადად შექმნილი იყო ქვეყანაში მცხოვრებ პენსიონერთა საჭიროებების დასაკმაყოფილებლად და შეუძლებელი გახლდათ მათი შედარება სხვა ქვეყნებში მცხოვრებ პენსიონერებთან, იმ ეკონომიკური და სოციალური ცვლადების გამო, რომლებიც განსხვავდება ქვეყნების მიხედვით. სასამართლომ ასევე აღნიშნა, რომ მომჩივნებს, რომლებიც არ იყვნენ გაერთიანებული სამეფოს მცხოვრებნი, არ შეჰქონდათ წვლილი მოპასუხე სახელმწიფოს ეკონომიკაში: კერძოდ, ისინი არ იხდიდნენ გადასახადს პენსიის გაზრდასთან დაკავშირებული ხარჯების დასაბალანსებლად (§ 86;

შედარებისთვის, იხ. *Pichkur v. Ukraine*, 2013, §§ 50-51, რომელიც შეეხება პენსიის სრულად შეწყვეტას საზღვარგარეთ ცხოვრების გამო).

157. საქმეში *Andrle v. the Czech Republic*, 2011, სასამართლომ დაადგინა, რომ საპენსიო ასაკის შემცირება ქალებისთვის, რომელთაც გაზარდეს შვილები (რაც კაცების შემთხვევაში ასე არ იყო), ემსახურებოდა არსებული უთანასწორობის გამოსწორებას, ხოლო საპენსიო ასაკის გათანაბრებაზე მიმართული ზომების დროულობა და ფარგლები არ იყო ცალსახად დაუსაბუთებელი. შესაბამისად, სასამართლოს არ დაუდგენია No. 1 ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევა (§§ 54-61).

158. საქმეში *Stummer v. Austria* [GC], 2011, სასამართლომ განიხილა საჩივარი სავარაუდო დისკრიმინაციის შესახებ, რომელიც უკავშირდებოდა უარს ციხეში შესრულებული სამუშაოს გათვალისწინებაზე პენსიის გამოანგარიშებაში. სასამართლომ დაადგინა, რომ პენსიის განსაზღვრის მიზნებისთვის, დასაქმებული პატიმრები და ჩვეულებრივი დასაქმებულები მსგავს პოზიციაში იმყოფებიან. მან აღნიშნა, რომ საქმე ეხებოდა არა შესრულებული სამუშაოს ტიპსა და მიზანს, არამედ ხანდაზმული ადამიანის შემოსავლით უზრუნველყოფას და, შესაბამისად, ჩართვას ასაკობრივი პენსიის სისტემაში (§ 95). სასამართლომ დაადგინა, რომ განსხვავებული მოპყრობა იყო პროპორციული და აღნიშნა, რომ დასაქმებულ პატიმართა ჩართვა ასაკობრივი პენსიის სისტემაში მჭიდროდ უკავშირდებოდა სასჯელაღსრულებისა და სოციალურ პოლიტიკას იმ სფეროში, სადაც სახელმწიფო სარგებლობს თავისუფალი შეფასების ფართო ფარგლებით. კერძოდ, მოპასუხე სახელმწიფო ვერ გაიკიცხება იმის გამო, რომ, ნაცვლად ასაკობრივი პენსიისა, პრიორიტეტი მიანიჭა დაზღვევის სქემას, კერძოდ, უმუშევრობის დაზღვევას, როგორც პატიმართა რეინტეგრაციის ყველაზე რელევანტურ საშუალებას გათავისუფლების შემდგომ. შესაბამისად, სასამართლომ არ დაადგინა მე-14 მუხლის დარღვევა, No. 1 ოქმის 1-ელ მუხლთან ერთობლიობაში (§§ 101-111).

159. საქმეში *Muñoz Díaz v. Spain*, 2009 სასამართლომ განიხილა საჩივარი, რომელიც შეეხებოდა უარს ბოშათა ქორწინების იურიდიულად აღიარებაზე, მარჩენლის გარდაცვალების გამო პენსიის დასანიშნად. მან არაპროპორციულად ქმედებად მიიჩნია ის, რომ სახელმწიფომ, ერთი მხრივ, მომჩივანსა და მის ოჯახს მისცა ოჯახის ჩანაწერთა წიგნაკი, მიანიჭა მრავალშვილიანი ოჯახის სტატუსი, ექვს შვილთან ერთად უზრუნველყო ჯანმრთელობის დაზღვევით და ბოშა მეუღლისგან 19 წელი აგროვა სოციალური უზრუნველყოფის შენატანები (რითაც აღიარა მისი, როგორც მეუღლის სტატუსი), მეორე მხრივ კი უარი თქვა ბოშათა ქორწინების შედეგების აღიარებაზე, როდესაც მომჩივანმა მოითხოვა პენსიის დანიშვნა მარჩენლის გარდაცვალების გამო. მომჩივნის მდგომარეობა ავლენდა არაპროპორციულად განსხვავებულ მოპყრობას მსგავს სიტუაციაში მყოფ ადამიანებთან შედარებით, რომლებიც კეთილსინდისიერად თვლიდნენ, რომ იყვნენ დაქორწინებულები, მიუხედავად იმისა, რომ მათი ქორწინება არ იყო იურიდიულად აღიარებული. შესაბამისად, სასამართლომ დაადგინა კონვენციის მე-14 მუხლის დარღვევა, No.

1 ოქმის 1-ლ მუხლთან ერთობლიობაში (§§ 62-71; შედარებისთვის, იხ. *Serife Yiğit v. Turkey* [GC], 2010, §§ 83-88).

V. საცხოვრებელი ადგილი²⁶

კონვენციის მე-8 მუხლი - პირადი და ოჯახური ცხოვრების დაცულობის უფლება

„1. ყველას აქვს უფლება, რომ დაცული იყოს მისი პირადი და ოჯახური ცხოვრება, საცხოვრისი და მიმოწერა.

2. დაუშვებელია ამ უფლების განხორციელებაში საჯარო ხელისუფლების ჩარევა, გარდა ისეთი შემთხვევისა, როდესაც ასეთი ჩარევა ხორციელდება კანონის შესაბამისად და აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში ეროვნული უშიშროების, საზოგადოებრივი უსაფრთხოების, ქვეყნის ეკონომიკური კეთილდღეობის ინტერესებისათვის, უწყსრიგობისა თუ დანაშაულის თავიდან ასაცილებლად, ჯანმრთელობისა ან მორალის, ანდა სხვათა უფლებებისა და თავისუფლებების დასაცავად.“

კონვენციის მე-14 მუხლი - დისკრიმინაციის აკრძალვა

„ამ კონვენციით გაცხადებული უფლებებითა და თავისუფლებებით სარგებლობა უზრუნველყოფილია ყოველგვარი დისკრიმინაციის გარეშე, სქესის, რასის, კანის ფერის, ენის, რელიგიის, პოლიტიკური თუ სხვა შეხედულებების, ეროვნული თუ სოციალური წარმოშობის, ეროვნული უმცირესობისადმი კუთვნილების, ქონებრივი მდგომარეობის, დაბადებისა თუ სხვა ნიშნის განურჩევლად.“

კონვენციის 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლი - საკუთრების დაცვა

„1. ყოველ ფიზიკურ ან იურიდიულ პირს აქვს თავისი საკუთრებით შეუფერხებელი სარგებლობის უფლება. მხოლოდ საზოგადოებრივი საჭიროებისთვის შეიძლება ჩამოერთვას საკუთრება ვინმეს, კანონითა და საერთაშორისო სამართლის ზოგადი პრინციპებით გათვალისწინებულ პირობებში.

2. ამასთან, წინარე დებულებანი ვერ ხელყოფს სახელმწიფოს უფლებას, გამოიყენოს ისეთი კანონი, რომელსაც ის აუცილებლად მიიჩნევს საერთო ინტერესების შესაბამისად საკუთრებით სარგებლობის კონტროლისათვის, ან გადასახადებისა თუ სხვა მოსაკრებლის ანდა ჯარიმების გადახდის უზრუნველსაყოფად.“

კონვენციის მე-4 დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლი - მიმოსვლის თავისუფლება

²⁶ უფრო ამომწურავი შეფასებისთვის, იხ. [პრეცედენტული სამართლის გზამკვლევი ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-8 მუხლის შესახებ](#). ქვეთავები „საცხოვრებელი ადგილი“ და „საკუთრების გაქირავებისა და საცხოვრებელი ადგილის უფლებები“, ასევე, იხ. [პრეცედენტული სამართლის გზამკვლევი ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის No. 1 ოქმის 1-ლი მუხლის შესახებ](#), თავი „იჯარის ვადა და ქირის კონტროლი“.

„1. ყველას, ვინც კანონიერად იმყოფება სახელმწიფოს ტერიტორიაზე, აქვს ამ ტერიტორიაზე მიმოსვლისა და საცხოვრებელი ადგილის არჩევის თავისუფლება.

2. ყველა თავისუფალია, დატოვოს ნებისმიერი, მათ შორის, საკუთარი ქვეყანა.

3. დაუშვებელია ამ უფლების განხორციელებაზე შეზღუდვის დაწესება, გარდა იმისა, რომელიც გათვალისწინებულია კანონით და აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში ეროვნული უშიშროების, საზოგადოებრივი უსაფრთხოების, საზოგადოებრივი წესრიგის შენარჩუნების, დანაშაულის თავიდან აცილების, ჯანმრთელობის ან მორალის დაცვის ინტერესებისათვის ანდა სხვათა უფლებებისა და თავისუფლებების დასაცავად.

4. ზოგიერთ სივრცეში 1-ლი პუნქტით გათვალისწინებული უფლება ასევე შეიძლება დაექვემდებაროს შეზღუდვებს, რომლებიც შემოღებულია კანონის შესაბამისად და გამართლებულია დემოკრატიულ საზოგადოებაში საჯარო ინტერესებით.“

A. ზოგადი საკითხები

1. მოქმედების სფერო

160. კონვენციის მე-8 მუხლი არ ითვალისწინებს საცხოვრებლით უზრუნველყოფის უფლებას (*Chapman v. the United Kingdom* [GC], 2001, § 99; *Hudorovič and Others v. Slovenia*, 2020, § 114). უსახლკაროთა საცხოვრებელი ადგილით უზრუნველყოფის პოზიტიური მოვალეობის ფარგლები უნდა შეიზღუდოს (*O'Rourke v. UK* (dec.), 2001; *Hudorovič and Others v. Slovenia*, 2020, § 114). ამავდროულად, სასამართლო ეთანხმება, რომ განსაკუთრებით მოწყვლად პირთა თავშესაფრით უზრუნველყოფის ვალდებულება შესაძლოა გამონაკლის შემთხვევებში მომდინარეობდეს კონვენციის მე-8 მუხლიდან (*Yordanova and Others*, 2012, § 130). ამას გარდა, სასამართლომ სხვა სოციალურ შეღავათებთან მიმართებით დაადგინა (მაგ. იხ. *Stec and Others v. the United Kingdom* (dec.) [GC], 2005, § 55), რომ თუ ხელშემკვრელი სახელმწიფო გადაწყვეტს ამგვარი ბენეფიტების უზრუნველყოფას, ეს უნდა გააკეთოს კონვენციის მე-14 მუხლის შესაბამისად. სასამართლომ დაადგინა, რომ კანონმდებლობა, რომელიც გავლენას ახდენს დახმარების უფლების განსაზღვრაზე უსახლკარობის საფრთხის ქვეშ მყოფ პირთათვის საცხოვრებლის უზრუნველსაყოფად, ეს აისახება მათ ოჯახურ ცხოვრებაზე და, შესაბამისად, ხვდება მე-8 მუხლის მოქმედების სფეროში (*Bah v. the United Kingdom*, 2011, § 40).

161. კონვენციის მე-8 მუხლით უზრუნველყოფილი დაცვა შეიძლება ვრცელდებოდეს ქირავნობის უფლების მქონე პირთა პარტნიორებზეც (იხ. *Prokopovich v. Russia*, 2004, § 37). საქმეში *Karner v. Austria*, 2003, რომელიც შეეხებოდა ქირავნობის უფლებაზე უარს ბინაში მცხოვრები პირისთვის იმავე სქესის პარტნიორის გარდაცვალების შემდეგ, სასამართლომ დაადგინა მე-14 მუხლის დარღვევა, მე-8 მუხლთან ერთობლიობაში (§§ 41-43; ასევე, იხ. *Kozak v. Poland*, 2010, § 99).

162. გარდა ამისა, მე-8 მუხლი არ იძლევა კონკრეტულ ადგილას ცხოვრების უფლებას (იხ. *Codona v. United Kingdom* (dec.), 2006; *Garib v. the Netherlands* [GC], 2017, § 141), თუმცა საკუთარი საცხოვრებელი ადგილის არჩევის თავისუფლება No. 4 დამატებითი ოქმის 2§1 მუხლის ცენტრალური ნაწილია (გადაადგილების თავისუფლება)).

163. მიუხედავად იმისა, რომ კონვენცია არ იცავს უსაფრთხო სასმელ წყალზე წვდომას, ხანგრძლივი და მუდმივი მიუწვდომლობა წყალზე შესაძლოა უარყოფით გავლენას ახდენდეს ადამიანის ჯანმრთელობასა და ღირსებაზე და აზიანებდეს პირადი ცხოვრებისა და საცხოვრებელი სარგებლობის არსს. ეს ნიშნავს, რომ სახელმწიფოსთვის შეიძლება ამოქმედდეს კონვენციის მე-8 მუხლით დადგენილი პოზიტიური ვალდებულებები. მათი არსებობა და საბოლოო შინაარსი განისაზღვრება კონკრეტული პირის ინდივიდუალური გარემოებების მიხედვით და სახელმწიფოს სამართლებრივი ჩარჩოს ან სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის შესაბამისად (*Hudorovič and Others v. Slovenia*, 2020, § 116). ამავდროულად, საქმეში *Hudorovič and Others*, სადაც მომჩივნები დავობდნენ სახელმწიფოს მიერ მიღებულ არაეფექტიან ზომებზე არალეგალურ დასახლებებში მცხოვრები ბოშებისთვის უსაფრთხო სასმელი წყლისა და სანიტარიის უზრუნველსაყოფად, სასამართლომ დაადგინა: სახელმწიფოს ვერ დაეკისრება მომჩივანთა სახლებში გამდინარე წყლის უზრუნველყოფის მთლიანი ტვირთი, განსაკუთრებით, როდესაც მომჩივანთა მიერ საკუთარი საცხოვრებელი პირობების გაუმჯობესებას არ აფერხებს რაიმე ფინანსური ან სხვა სახის დაბრკოლებები. მიუთითა რა, რომ სახელმწიფომ მომჩივნები უზრუნველყო სასმელ წყალზე წვდომის შესაძლებლობით და ისინი იღებდნენ სოციალურ დახმარებასაც, სასამართლომ დაადგინა, რომ მოპასუხე სახელმწიფომ გაითვალისწინა მომჩივანთა მოწყვლადი მდგომარეობა და დააკმაყოფილა კონვენციის მე-8 მუხლის პირობები (§§ 149-159).

164. სასამართლომ ასევე დაადგინა, რომ თუ საბოლოო და აღსრულებადი გადაწყვეტილების პირობების თანახმად, პირს მიენიჭა საცხოვრებელი ადგილი და აქვს მისი ფლობის, გამოყენებისა და გარკვეული პირობებით შექმნის უფლება, შეიძლება ითქვას, რომ მას აქვს „საკუთრება“, No. 1 ოქმის 1-ლი მუხლის მნიშვნელობის ფარგლებში (*Teteriny v. Russia*, 2005, §§ 48-50). ამავდროულად, საქმეში *Tchokontio Happi v. France*, 2015, რომელიც შეეხება სასამართლო ბრძანების აღსრულებლობას მომჩივნის სასწრაფო წესით განსახლებაზე, სასამართლომ ერთმანეთისგან განარჩია მომავალში შექმნის უფლება და შესაძლებლობა. მან აღნიშნა, რომ სოციალური საცხოვრებლის იჯარის უფლების თანახმად, მომჩივანს ჰქონდა ბინით სარგებლობის უფლება და შექმნის შესაძლებლობა. ამგვარად, არ არსებობდა ქონების შექმნის ლეგიტიმური მოლოდინი და, შესაბამისად, მისი იჯარის უფლება არ მოიცავდა „საკუთრებას“, No. 1 ოქმის 1-ლი მუხლის მნიშვნელობის ფარგლებში. სასამართლომ მსგავსი მითითება გააკეთა უფლებამონაცვლე სახელმწიფოთა წინააღმდეგ შეტანილ საქმეებში, რომლებიც შეეხებოდა იჯარის განსაკუთრებულად დაცულ უფლებებს ყოფილი იუგოსლავიის დაშლის შემდგომ (*Mago and Others v. Bosniaand Herzegovina*, 2012, § 78).

2. თავისუფალი შეფასების ფარგლები

165. სასამართლო, როგორც წესი, თავისუფალი შეფასების ფართო ფარგლებს ანიჭებს სახელმწიფოს ისეთ სფეროებში, რომლებიც შეეხება სოციალური ან ეკონომიკური პოლიტიკის განხორციელებას, მათ შორის, საცხოვრებელ ადგილთან მიმართებით (*Connors v. the United Kingdom*, 2004, §82, *Yordanova and Others v. Bulgaria*, 2012, § 118; *Hudorovič and Others v. Slovenia*, 2020, § 141). ვინაიდან სახელისუფლებო ორგანოები ყველაზე უკეთ არიან ინფორმირებულნი საზოგადოებასა და მის საჭიროებებზე, მათ საერთაშორისო მოსამართლეზე უკეთ შეუძლიათ საზოგადოების სოციალურ-ეკონომიკური ინტერესების შეფასება, ხოლო სასამართლო, როგორც წესი, პატივს სცემს საკანონმდებლო ორგანოს არჩევანს, თუ იგი „აშკარად არ არის მოკლებული გონივრულ საფუძველს“ (*Stec and Others v. the United Kingdom* [GC], 2006, § 52; *Carson and Others v. the United Kingdom*, 2010, § 61). თავისუფალი შეფასების ფარგლები კიდევ უფრო ფართოა, როდესაც საქმე ეხება პრიორიტეტების შეფასებას სახელმწიფოს შეზღუდული რესურსების განაწილებისას (*Hudorovič and Others v. Slovenia*, 2020, § 141). სასამართლომ დაადგინა, რომ როცა საქმე ეხება მე-8 მუხლით გარანტირებულ უფლებებს, თავისუფალი შეფასების ფარგლები საცხოვრებლის საკითხებთან მიმართებით უფრო ვიწროა, ვიდრე კონვენციის No. 1 ოქმის 1-ლი მუხლით დადგენილ უფლებათა შემთხვევაში, რადგან მე-8 მუხლს ცენტრალური მნიშვნელობა აქვს პირის იდენტობის, თვითგამორკვევის, ფიზიკური თუ მორალური ხელშეუხებლობის, სხვებთან ურთიერთობების შენარჩუნებისა და საზოგადოებაში სტაბილური, დაცული ადგილის დამკვიდრებისთვის (*Andrey Medvedev v. Russia*, 2016, § 53; *Gladysheva v. Russia*, 2011, § 93).

166. სასამართლომ დაადგინა, რომ ლეგიტიმურია სახელმწიფოს მიერ კრიტერიუმების დანერგვა ისეთი დახმარების მისანიჭებლად, როგორცაა სოციალური საცხოვრებელი, როდესაც მარაგი არ კმარა არსებული მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად. ამასთან, აღნიშნული კრიტერიუმები არ უნდა იყოს თვითნებური ან დისკრიმინაციული. შესაძლოა, გამართლებულად ჩაითვალოს სახელმწიფოს მიერ იმიგრანტთა კატეგორიების გარჩევა და გარკვეული კატეგორიებისთვის წვდომის შეზღუდვა ისეთ საჯარო სერვისებზე, როგორცაა სოციალური საცხოვრებლით უზრუნველყოფა (*Bah v. the United Kingdom*, 2011, § 49). *Bah*-ის საქმე შეეხებოდა უარს, რომ სოციალური საცხოვრებლის მისაღებად პრიორიტეტულ ბენეფიციართა განსაზღვრისას გაეთვალისწინებინათ იმიგრაციის კონტროლს დაქვემდებარებული არასრულწლოვანი. სასამართლომ არ დაადგინა მე-14 მუხლის დარღვევა, მე-8 მუხლთან ერთობლიობაში. მან დაასკვნა, რომ განსხვავებული მოპყრობა მომჩივნის მიმართ იყო გონივრული და მართლდებოდა საჭიროებით, რომ გაერთიანებულ სამეფოში მაქსიმალურად სამართლიანად განაწილებულიყო შეზღუდული რაოდენობით ხელმისაწვდომი სოციალური საცხოვრებლები. სასამართლომ დაადგინა, რომ იმიგრაციის სტატუსის გათვალისწინება ამ რესურსების განაწილების პროცესში ლეგიტიმური იყო (§ 52; ასევე, იხ. *L.F. v. the United Kingdom* (dec.), 2022, §§ 46-48, რომელიც შეეხება

მართლმადიდებელი ებრაული თემის არაწევრ პირთა გამორიცხვას სოციალური საცხოვრებლიდან, რომელსაც ფლობდა ამ თემის დასახმარებლად მოქმედი საქველმოქმედო ორგანიზაცია).

167. თავისუფალი შეფასების ფარგლები, არსებითად, ფართოა, თუმცა სასამართლო ხაზს უსვამს, რომ ეკონომიკური და სოციალური პოლიტიკის ზომების მიღებისას სახელმწიფო არ უნდა არღვევდეს დისკრიმინაციის აკრძალვის პრინციპს და უნდა აკმაყოფილებდეს პროპორციულობის მოთხოვნებს. მე-14 მუხლის კონტექსტში, No. 1 ოქმის 1-ელ მუხლთან ერთობლიობაში, სასამართლომ დაადგინა, რომ საკანონმდებლო ორგანოს მიერ არჩეული პოლიტიკა არ იყო „აშკარად მოკლებული გონივრულ საფუძველს“, თუ განსხვავებულ მოპყრობას განაპირობებდა გარდამავალი ღონისძიება, რომელიც იყო უთანასწორობის აღმოსაფხვრელად დანერგილი სქემის ნაწილი. ამ კონტექსტს მიღმა, თუ სავარაუდო დისკრიმინაცია ხორციელდება შეზღუდული შესაძლებლობის ან გენდერის ნიშნით, სახელმწიფოს თავისუფალი შეფასების ფარგლები მნიშვნელოვნად მცირდება და „საკმაოდ წონიანი მიზეზებია“ საჭირო განსხვავებული მოპყრობის გასამართლებლად (*J.D. and A. v. the United Kingdom*, 2019, §§ 88-89, 97 და 104).

168. თავის პრეცედენტულ სამართალში სასამართლო ხაზს უსვამს, რომ აუცილებელია, სახელმწიფოებმა გაითვალისწინონ მოწყვლადი და დაუცველი ჯგუფები (მაგ: ბოშათა პოპულაცია), რომელთაც შესაძლოა დახმარება სჭირდებოდეთ იმავე უფლებებით ეფექტიანად სარგებლობისათვის, რომლებიც აქვს მოსახლეობის უმრავლესობას (*Hudorovič and Others v. Slovenia*, 2020, § 142). ასეთმა გარემოებებმა შეიძლება მე-8 მუხლის საფუძველზე წარმოშვას სახელმწიფოს პოზიტიური მოვალეობა, რომ ხელი შეუწყოს ბოშათა ცხოვრების სტილს (*Connors v. the United Kingdom*, 2004, §§ 84 და 94). ეს განსაკუთრებით ეხება შემთხვევებს, როდესაც მე-8 მუხლით დაცულ უფლებაში ჩარევა იმდენად მძიმეა, რომ შეიძლება გამოიწვიოს უსახლკარობა (*ibid.* §§ 85-86). ამას გარდა, პროპორციულობის შეფასებისას, რისი ვალდებულებაც ეკისრებათ ეროვნული ხელისუფლების ორგანოებს, სასამართლომ რელევანტურ ფაქტორებად გაითვალისწინა იმ საზოგადოებრივი ჯგუფის თავისებურებები და საჭიროებები, რომელსაც მომჩივნები წარმოადგენდნენ (იხ. *Yordanova and Others*, 2012, §§ 129 და 132-133; *Hudorovič and Others v. Slovenia*, §§ 142 და 147).

169. ამ სფეროში სახელმწიფოსათვის მინიჭებული თავისუფალი შეფასების ფარგლებისა და პროპორციულობის შეფასების ზოგადი პრინციპები მიმოხილულია საქმეში *Faulkner and McDonagh v. Ireland* (dec.), 2022, §§ 94-98.

B. გამოსახლება/საცხოვრებლის დაკარგვა

170. თავის პრეცედენტულ სამართალში სასამართლო ზოგადად ლეგიტიმურად მიიჩნევს სახელმწიფოს სურვილს, დაიბრუნოს მიწა ან საკუთრება პირებისგან, რომელთაც არ აქვთ მისი

დაკავების უფლება (*Connors v. the United Kingdom*, 2004, § 69; *McCann v. the United Kingdom*, 2008, § 48; *Yordanova and Others v. Bulgaria*, 2012, § 111).

171. ამავდროულად, გამოსახლებას უნდა ითვალისწინებდეს შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობა და ის უნდა იყოს დასახული ლეგიტიმური მიზნის პროპორციული, კონკრეტული საქმის გარემოებების გათვალისწინებით (*Orlić v. Croatia*, 2011, § 64; *Andrey Medvedev v. Russia*, 2016, § 54). ასეთი ღონისძიებებთან მიმართებით პროცედურული გარანტიების არსებობას სასამართლო განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს ჩარევის პროპორციულობის შეფასებისას (*Connors v. the United Kingdom*, 2004, §§ 83 და 92; *Faulkner and McDonagh v. Ireland* (dec.), 2022, §§ 101-102). კერძოდ, სასამართლომ უნდა შეაფასოს, რამდენად სამართლიანია ჩარევის ზომების გატარებაზე გადაწყვეტილების მიღების პროცესი და გათვალისწინებულია თუ არა კონვენციის მე-8 მუხლით დადგენილი ინტერესები (*ibid.*; *Brežec v. Croatia*, 2013, §§ 48-50). როდესაც მსჯელობს, შეფასდა თუ არა პროპორციულობა ეროვნულ დონეზე, სასამართლომ შეიძლება გაითვალისწინოს სამართალწარმოების პროცესის სამართლიანობა მთლიანობაში (მე-6 მუხლის ქრილში) (*Faulkner and McDonagh v. Ireland* (dec.), 2022, § 103, 2022, § 103, სადაც სასამართლომ დაადგინა, რომ მომჩივნების შემთხვევაში იურიდიული წარმომადგენლის არყოლის ხარვეზი დაუყოვნებლივ გადაიჭრა რამდენიმე დღის შემდეგ, როდესაც მათ გაეწიათ იურიდიული დახმარება).

172. სასამართლომ დაადგინა, რომ კონვენციის მე-8 მუხლის თანახმად, ნებისმიერ პირს, რომელიც დგას სახლის დაკარგვის რისკის ქვეშ, არსებითად უნდა შეეძლოს მიმართვა დამოუკიდებელი ტრიბუნალისთვის და მიღებული ზომის პროპორციულობის დადგენა, მაშინაც კი, თუ შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობით ამოწურულია ფლობის უფლების ვადა (*McCann v. the United Kingdom*, 2008, §§ 50 და 53). ეს პრინციპი განვითარებულია სახელმწიფოს ან სოციალურ საკუთრებაში არსებული საცხოვრებლის კონტექსტში (*F.J.M. v. the United Kingdom* (dec.), 2018, § 37, შეიცავს დამატებით მითითებებს). ამავდროულად, სასამართლო ერთმანეთისგან განარჩევს კერძო და საჯარო მესაკუთრეებს, რადგან ეს პრინციპი ავტომატურად არ ვრცელდება ყველა შემთხვევაზე, სადაც ქონების დაბრუნებას ითხოვს კერძო პირი ან მეწარმე. პირიქით, ამ საქმეებში კერძო მხარეთა (მესაკუთრე და მცხოვრები) შეპირისპირებულ ინტერესებს შორის ბალანსი შეიძლება მიღწეულად ჩაითვალოს იმ კანონმდებლობის საფუძველზე, რომლის მიზანიც არის კონვენციით გათვალისწინებული შესაბამისი უფლებების დაცვა (*ibid.* §§ 41-46).

173. საქმეებში, სადაც მომჩივნის გამოსახლებაზე გადაწყვეტილების მიღების ან ძალაში დატოვებისას ხელისუფლების ორგანოებმა ვერ წარმოადგინეს რაიმე განმარტება ან არგუმენტები ამ ზომის აუცილებლობის დასადასტურებლად, სასამართლომ შეიძლება დაასკვნას, რომ სახელმწიფოს მიერ თავისი საკუთრების განკარგვის ლეგიტიმურ ინტერესთან შედარებით, პრიორიტეტი უნდა მიენიჭოს მომჩივნის უფლებას, პატივი სცენ მის სახლს (*Bjedov v. Croatia*, 2012, §§ 70-71; *Yordanova and Others v. Bulgaria*, 2012, § 118). საქმე *Yordanova and Others* შეეხებოდა ბოშების გამოსახლებას დიდი ხნის წინ შექმნილი დასახლებებიდან ისე,

რომ ალტერნატიული საცხოვრებელი არ შეუთავაზებიათ. სასამართლომ დაადგინა, რომ გამოსახლება არღვევდა კონვენციის მე-8 მუხლს, რადგან ხელისუფლების ორგანოებმა არ გაითვალისწინეს მომჩივანთა მოწყვლადი სტატუსი და ვერ წარმოადგინეს მიზეზები, თუ რატომ იყო გამოსახლება აუცილებელი, განსაკუთრებით, ალტერნატიული თავშესაფრის არარსებობის პირობებში, რასაც მოჰყვებოდა მათი უსახლკარობა (§§ 122-134).

174. მე-8 მუხლის პრინციპები, დადგენილი ზემოთ განხილულ საქმეებში, რომლებიც შეეხებოდა მობინადრეთა და მოიჯარეთა გამოსახლებას საზოგადოებრივი საცხოვრებელიდან ან მიწიდან, სასამართლომ შეადარა საცხოვრებლის დაკარგვასთან დაკავშირებულ პრინციპებს და დაადასტურა საკუთარი პოზიცია, რომ ასეთ საქმეებში ჩარევის აუცილებლობის შეფასება მოიცავს არა მხოლოდ მატერიალურ, არამედ პროცედურულ საკითხებსაც: კერძოდ, სათანადოდ ითვალისწინებდა თუ არა გადაწყვეტილების მიღების პროცესი მე-8 მუხლით დაცულ პრინციპებს (*Ivanova and Cherkezov v. Bulgaria*, 2016, §§ 52-53). საქმეში *Ivanova and Cherkezov*, რომელიც შეეხება მომჩივნის სახლის დანგრევის ბრძანებას სამშენებლო რეგულაციების დარღვევის გამო, სასამართლომ დაადგინა, რომ ამგვარი ქმედება დაარღვევდა მე-8 მუხლს: კერძოდ, მომჩივანს ხელი არ მიუწვდებოდა პროცედურაზე, რომელიც მისცემდა შესაძლებლობას, მოეთხოვა ზომის პროპორციულობის შეფასება. შიდასახელმწიფოებრივ დონეზე მიმდინარე წარმოება ყურადღებას ამახვილებდა მხოლოდ შენობის არალეგალურად აშენების ფაქტზე და არ ითვალისწინებდა მომჩივნის პირად გარემოებებს, მაგალითად, იმას, რომ ეს ადგილი მომჩივნის ერთადერთი სახლი იყო და მას არ მიუწვდებოდა ხელი ალტერნატიულ საცხოვრებელზე (§§ 56-62).

175. საქმეები, რომლებიც შეეხება გამოსახლებას, შესაძლოა ასევე მოიცავდეს მოპასუხე სახელმწიფოს პოზიტიურ მოვალეობებს. საქმეში *Pibernik v. Croatia*, 2004, სასამართლომ დაადგინა, რომ შესაბამის ორგანოთა მიერ გამოსახლების ბრძანების აღუსრულებლობა ბინის მეპატრონის სასარგებლოდ, იყო კონვენციის მე-8 მუხლით გათვალისწინებული პოზიტიური მოვალეობების შეუსრულებლობა სახელმწიფოს მიერ (§§ 64 and 70; see also *Cvijetić v. Croatia*, 2004, §§ 51-53).

C. ქირის კონტროლი

176. სასამართლოს აზრით, საცხოვრებლის მსგავსი სფეროები, რომლებიც თანამედროვე საზოგადოებაში პირველად სოციალურ საჭიროებად მიიჩნევა და მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ხელშემკვრელი სახელმწიფოს კეთილდღეობისა და ეკონომიკის პოლიტიკაში, შესაძლოა, საჭიროებდეს გარკვეული ფორმის რეგულირებას სახელმწიფოს მხრიდან. გადაწყვეტილებები, ამ სფეროს თავისუფალი ბაზარი უნდა არეგულირებდეს, თუ სახელმწიფო აკონტროლებდეს, ასევე, იმ ზომების შერჩევა (განხორციელების ვადებთან ერთად), რომლებიც მიიღება თემის საცხოვრებელთან დაკავშირებულ საჭიროებათა დასაკმაყოფილებლად, უნდა ასახავდეს კომპლექსურ სოციალურ, ეკონომიკურ და პოლიტიკურ საკითხებს. სასამართლომ ბუნებრივად მიიჩნია, რომ თავისუფალი შეფასების

ფარგლები, რომლებიც საკანონმდებლო ორგანოსთვის ხელმისაწვდომია სოციალური და ეკონომიკური პოლიტიკის განსახორციელებლად, უნდა იყოს ფართო. მან არაერთხელ განაცხადა, რომ პატივს სცემს საკანონმდებლო ორგანოს გადაწყვეტილებას, თუ რას მიიჩნევს „საზოგადოებრივ“ ან „ზოგადი“ ინტერესის საკითხებად, გარდა იმ შემთხვევისა, როცა ეს გადაწყვეტილება აშკარად მოკლებულია გონივრულ დასაბუთებას (*Hutten- Czapska v. Poland* [GC], 2006, §§ 165-66).

177. საქმეში *Mellacher and Others v. Austria*, 1989, უძრავი ქონების მესაკუთრეები აპროტესტებდნენ ქირის შემცირებას საკანონმდებლო დონეზე, No. 1 ოქმის 1-ელ მუხლზე მითითებით. სასამართლოს თანახმად, ავსტრალიელმა კანონმდებლებმა გონივრულად დაასკვნეს, რომ სოციალური მართლმსაჯულების ფარგლებში საჭირო იყო ქირის შემცირება. მიუხედავად იმისა, რომ მიღებული კანონმდებლობა მნიშვნელოვნად ამცირებდა ქირას, ის არაპროპორციულ ტვირთს არ აკისრებდა უძრავი ქონების მესაკუთრეებს (§§ 53-57).

178. მეორე მხრივ, საქმეში *Hutten-Czapska v. Poland* [GC], 2006, რომელიც შეეხებოდა უძრავი ქონების მესაკუთრის პრეტენზიას, რომ ქირის კონტროლის შემზღუდავი სისტემა, შემოღებული პოლონეთში კომუნისტური რეჟიმის დაშლის შემდგომ, უარყოფით გავლენას ახდენდა მასზე, სასამართლომ დაადგინა კონვენციის No. 1 ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევა. ეს სქემა, გარდა იმისა, რომ ადგენდა ქირის დასაშვებ ოდენობებს, სხვადასხვა შეზღუდვას ითვალისწინებდა უძრავი ქონების მესაკუთრეებისთვის საიჯარო ხელშეკრულებაზე მოლაპარაკებისა თუ მისი გაფორმებისას და განსაზღვრავდა იჯარის შეწყვეტის პირობებს. სასამართლო დაეთანხმა, რომ ქირის კონტროლის სადავო სქემას ჰქონდა ლეგიტიმური მიზანი - მოიჯარეთა სოციალური დაცვა და ეტაპობრივი გადასვლა სახელმწიფოს მიერ კონტროლირებული საიჯარო სისტემიდან მთლიანად მოლაპარაკებაზე დაფუძნებულ სისტემაზე. მან გაითვალისწინა ის რთული და სოციალურად მგრძობიარე საკითხები, რომლებიც უკავშირდებოდა უძრავი ქონების მეპატრონეთა და მოიჯარეთა შეპირისპირებულ უფლებათა დაბალანსებას და დაადგინა, რომ მოპასუხე სახელმწიფომ ვერ დაამყარა საჭირო ბალანსი ამ ორ მხარეს შორის და არაპროპორციული და გადაჭარბებული ტვირთი დააკისრა მომჩივანს (§§ 178 და 223-225).

179. სასამართლომ ქირის კონტროლთან დაკავშირებული მსგავსი საკითხები განიხილა სხვა საქმეებშიც, რომლებიც მომჩივნებმა წევრ სახელმწიფოთა წინააღმდეგ შეიტანეს წინა რეჟიმის დაშლის შემდეგ, და დაადგინა No. 1 ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევა (*Statileo v. Croatia*, 2014, §§ 140-145; *Bittó and Others v. Slovakia*, 2014, §§ 105-119). საქმეში *Kasmi v. Albania*, 2020, მომჩივანი დავობდა, რომ ალბანეთში კომუნისტური რეჟიმის დაშლისა და პრივატიზაციის რეფორმების შემდეგ, მან ვერ შეძლო უძრავი ქონების დაბრუნება, რომელიც დადასტურებულად ეკუთვნოდა მის ოჯახს. კერძოდ, მომჩივნის საკუთრებას იკავებდნენ მოწყვლადი სტატუსის მობინადრეები (პენსიონრები), რომლებიც იდგნენ უსახლკარობის რისკის წინაშე და, შესაბამისად, სარგებლობდნენ სპეციალური დაცვით. სასამართლო დაეთანხმა, რომ კანონმდებლობას ჰქონდა ლეგიტიმური მიზანი - საზოგადოების მოწყვლადი

წარმომადგენლებისთვის საცხოვრებლის უზრუნველყოფა გონივრულ და ხელმისაწვდომ ფასად, ისეთ ქვეყანაში, სადაც საცხოვრებელთა რაოდენობა მოთხოვნას ვერ აკმაყოფილებდა. მიუხედავად ამისა, მან დაადგინა No. 1 დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევა, რადგან: კანონი აწესებდა კონკრეტულ პირობებს საიჯარო ხელშეკრულებისთვის და არ არსებობდა ადეკვატური დაცვის გარანტიები, რომლებითაც მომჩივანი შეძლებდა, მოეთხოვა იჯარის ხელშეკრულების შეწყვეტა; კანონი ადგენდა იჯარის დაბალ ოდენობას და არ იძლეოდა მისი კორექტირების საშუალებას ინფლაციის შესაბამისად; მომჩივანი ხანგრძლივად იმყოფებოდა გაურკვეველობაში (§§ 76 და 79-85).

180. მსგავსი დასკვნა გამოიტანა სასამართლომ საქმეში *Berger-Krall and Others v. Slovenia*, 2014, თუმცა მოიჯარეთა უფლებების პერსპექტივიდან არ დაადგინა No. 1 დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევა. საქმე შეეხებოდა მოიჯარეთა პრეტენზიებს, რომლებიც მანამდე მოქმედი რეჟიმის პირობებში ცხოვრობდნენ სოციალურ მფლობელობაში არსებულ ბინებში და მათი უფლებები განსაკუთრებული პირობებით იყო დაცული. საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის შემდეგ, ქვეყანაში გაიზარდა ქირა და შემცირდა მოიჯარეთა დაცულობა. სასამართლომ აღიარა მოიჯარეთა სამართლებრივი დაცვის ზოგადი გაუარესება რეფორმების შედეგად, თუმცა აღნიშნა, რომ ეს მოვლენები, გარკვეულწილად, იყო გარდაუვალი შედეგი საკანონმდებლო ორგანოს არჩევანისა, რომელიც გაკეთდა დენაციონალიზაციისა და საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლისათვის. ამ პირობებში კი სახელმწიფოს ადეკვატურად უნდა დაეხალანსებინა უძრავი ქონების მეპატრონეთა და მოიჯარეთა უფლებები. სასამართლო ასევე მიიჩნევდა, რომ მომჩივნები კვლავ სარგებლობდნენ სპეციალური დაცვით, განსაკუთრებით, უვადო ხელშეკრულებების გამო, გაზრდილი ქირა კი ჩამორჩებოდა თავისუფალი ბაზრის ფასს. ნებისმიერ შემთხვევაში, იგი არ იყო გადაჭარბებული, მათი შემოსავლის გათვალისწინებით. შესაბამისად, სასამართლომ დაადგინა, რომ მოპასუხე სახელმწიფომ, დაპირისპირებული ინტერესების დაბალანსებისას, შეძლო სოციალური და ფინანსური ტვირთის თანაბრად განაწილება (§§ 205-212).

181. ამას გარდა, საქმეში *Edwards v. Malta*, 2006, რომელიც შეეხებოდა საკუთარი, იჯარით გაქირავებული შენობისა და მომიჯნავე ფართის დათმობას მომჩივნის მიერ, რათა მთავრობას უსახლკარო ადამიანები უზრუნველყო საცხოვრებლით, სასამართლომ დაადგინა No. 1 ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევა, მომჩივნის საკუთრების უფლების შეზღუდვის გამო. სასამართლო დაეთანხმა პოზიციას, რომ გასაჩივრებულ რეკვიზიციასა და ქირის კონტროლს ჰქონდა ლეგიტიმური მიზანი, კერძოდ, საცხოვრებელი რესურსების სამართლიანი განაწილება და გამოყენება, მოიჯარეთა უფლებების დაცვა, უსახლკარობის პრევენცია და ღარიბ მოიჯარეთა ღირსების დაცვა (§ 67). ამავდროულად, როდესაც აფასებდა სამართლიან ბალანსს თემის ინტერესსა და მომჩივნის მიერ საკუთარი ქონებით დაუბრკოლებელ სარგებლობას შორის, სასამართლომ აღნიშნა, რომ მფლობელი ვეღარ განკარგავდა საკუთრებას, რომელსაც თითქმის 30 წელი ფლობდა; აღებული ქირა საკომპენსაციოდ უაღრესად დაბალი იყო, საბაზრო ფასთან შედარებით; და მას არ შეეძლო, თავად შეერჩია მოიჯარეები ან განესაზღვრა იჯარის

ხელშეკრულების ფუნდამენტური პირობები. შესაბამისად, სასამართლომ დაადგინა, რომ სახელმწიფომ შენობის მეპატრონეს დააკისრა გადაჭარბებული ტვირთი: კერძოდ, მომჩივანი იძულებული იყო, თავად აენაზღაურებინა დიდი ნაწილი ფინანსური ხარჯების, რომლებიც უკავშირდებოდა სხვა ადამიანთა საცხოვრებლით უზრუნველყოფას (§§ 73-79).

182. საქმეში *Lindheim and Others v. Norway*, 2012, იმ მიწების მოიჯარეებს, რომლებიც მუდმივი ან საზაფხულო საცხოვრებლებისთვის გამოიყენებოდა, საკანონმდებლო ცვლილებები ანიჭებდა იჯარის გახანგრძლივების უფლებას, უვადოდ და იმავე პირობებით, რომლებსაც ითვალისწინებდა წინა საიჯარო ხელშეკრულება. სასამართლომ საქმეში დაადგინა No. 1 ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევა: მან მიიჩნია, რომ კანონმდებლობის სოციალური მიზანი, კერძოდ, იმ მოიჯარეთა დაცვა, რომლებიც ფინანსების ნაკლებობას განიცდიან, იყო ლეგიტიმური, რადგან ქირის კონტროლის გაუქმებამ 2022 წელს მნიშვნელოვნად დააზარალა მოუმზადებელი მოიჯარეები მათი ქირის რადიკალური ზრდის გამო (§§ 97-100). ამავდროულად, სასამართლომ დაადგინა, რომ საკანონმდებლო ცვლილებები არაპროპორციულ ტვირთს აკისრებდა მომჩივნებს, მათ შორის, იმის გამო, რომ ქირა მნიშვნელოვნად მცირდებოდა, მოიჯარეების იჯარის უვადოდ გაგრძელება შეეძლოთ, ხოლო ქირის გაზრდა შესაძლებელი იყო მხოლოდ მომხმარებელთა საფასო ინდექსის და არა მიწის ღირებულების შესაბამისად. ამასთან, მხოლოდ მოიჯარეს შეეძლო იჯარის ხელშეკრულების შეწყვეტა (§§ 126-136).

183. თუ რა მიზნით იყენებს მოიჯარე ქონებას, შესაძლოა მნიშვნელოვან როლს ასრულებდეს სასამართლოს მიერ ქირის კონტროლისთვის გამოყენებული ზომის შეფასებაში. საქმეში *Bradshaw and Others v. Malta*, 2018, სადაც იჯარის ობიექტი იყო კლუბის მიერ გამოყენებული საკუთრება, სასამართლომ აღნიშნა: საკუთრების გამოყენება სოციალური და კომერციული აქტივობებისთვის (ე.ი. კომერციული მიზნებისთვის), ნაცვლად, მაგალითად, სოციალური საცხოვრებლის მიზნებისა, რომლებიც უკავშირდებოდა ნაკლებმნიშვნელოვან საზოგადოებრივ ინტერესს, არ ამართლებდა ქირის არსებითად შემცირებას, საბაზრო ღირებულებასთან შედარებით (§§ 58 და 63-66).

D. სახელმწიფო კონტროლის სხვა ღონისძიებები

184. საქმე *Garib v. the Netherlands* [GC], 2017 სასამართლომ განიხილა კონვენციის No. 4 ოქმის მე-2 მუხლის საფუძველზე. კერძოდ, მომჩივნები აპროტესტებდნენ ქალაქის დაგეგმარებაზე მიღებულ კანონებს, რომელთა თანახმადაც, გარკვეულ უბნებში ცხოვრება შეეძლებოდათ მხოლოდ იმ მოქალაქეებს, რომლებიც ამ უბანში ბინადრობდნენ ბოლო ექვსი წლის განმავლობაში, ან რომლებსაც ჰქონდათ შემოსავალი სამსახურიდან. კანონის მიზანი იყო, როტერდამში შეეჩერებინა გარკვეული გაღარიბებული უბნების წახდენა და სტიგმატიზაცია. შესაბამისად, ის ხელს უწყობდა ისეთი პირების დასახლებას, რომლებიც არ იყვნენ დამოკიდებულნი სოციალურ დახმარებაზე. სასამართლომ აღნიშნა, რომ საქმის სოციალურ-ეკონომიკური კონტექსტის გათვალისწინებით, საკანონმდებლო ორგანოსთვის

მინიჭებული თავისუფალი შეფასების ფარგლები ვრცელდებოდა როგორც მოცემულ ტერიტორიაზე ინტერვენციის განხორციელებაზე, ისე დეტალური წესების დადგენაზე ინტერვენციის შემდგომ, საჯარო და კერძო ინტერესების დასაბალანსებლად. უფრო კონკრეტულად, სასამართლომ გაიმეორა, რომ ისეთ კომპლექსურ და რთული სფეროში, როგორცაა დიდი ქალაქების განვითარება, სახელმწიფოები თავისუფალი შეფასების ფართო ფარგლებით სარგებლობდნენ ქალაქგეგმარების პოლიტიკის განხორციელებისას (§§ 138-139).

185. იყო თუ არა გამართლებული მომჩივნის უფლებებში ჩარევა (მას უარი ეთქვა საბინაო ნებართვის მიღებაზე, რადგან ვერ აკმაყოფილებდა ვერცერთ მოთხოვნას), სასამართლომ განსაზღვრა საკანონმდებლო ჩარჩოსა და მომჩივნის ინდივიდუალური გარემოებების შეფასებით. მისი დასკვნით, არ არსებობდა მტკიცებულება, რომ სახელმწიფოს მიერ არჩეული პოლიტიკა მოცემულ დროს ცალსახად არასწორი იყო, ან არაპროპორციულად უარყოფით გავლენას ახდენდა შესაბამის პირზე. პირიქით, არსებული მტკიცებულება მიუთითებდა, რომ შესაბამისი ოლქების სოციალურ-ეკონომიკურ შემადგენლობაში აღინიშნა ცვლილებები - კერძოდ, უფრო მეტი მცხოვრები ჩაერთო დასაქმებაში, ვიდრე მანამდე იყო (§§ 147-148). ამას გარდა, სასამართლომ დიდი მნიშვნელობა მიანიჭა გარანტიების არსებობას, რომლებიც მიუთითებდა, რომ მომჩივნის მსგავს პირთა უფლებები და ინტერესები, ადეკვატურად იყო გათვალისწინებული: კერძოდ, საკმარისი ალტერნატიული საცხოვრებელი უნდა ყოფილიყო ხელმისაწვდომი ადგილობრივ დონეზე მათთვის, ვინც ვერ აკმაყოფილებდა პირობებს ნებართვის მისაღებად; ოლქების განსაზღვრის გადაწყვეტილება ოთხ წელიწადში ერთხელ უნდა გადახედულიყო, ხოლო შესაბამისი მინისტრი ყოველ ხუთ წელიწადში ერთხელ წარუდგენდა პარლამენტს ანგარიშს კანონმდებლობის ეფექტიანობასა და პრაქტიკაში მიღწეულ შედეგებზე. ასევე გათვალისწინებული იქნა დებულება სირთულეების შესახებ. სასამართლო კონტროლის ხელმისაწვდომობა (იურისდიქციის ორ სხვადასხვა დონეზე, მე-6 მუხლთან შესაბამისობაში) უზრუნველყოფდა დამატებით დაცვას. შედეგად, სასამართლომ დაადგინა, რომ მოპასუხე სახელმწიფოს არ გადაუჭარბებია მინიჭებული თავისუფალი შეფასების ფარგლებისთვის (§§ 150-157).

186. მომჩივნის ინტერესების საზოგადოებრივ ინტერესთან დაბალანსებისას, სასამართლომ დაადგინა, რომ მომჩივნის პირადი მდგომარეობა, განპირობებული საბინაო ნებართვაზე უარით, არ იყო განსაკუთრებით დამაჯერებელი. სასამართლოს მითითებით, *inter alia*, არ არსებობდა მტკიცებულება, რომ მომჩივანი წააწყდა რაიმე სირთულეს. მან უარი თქვა განმარტებაზე, თუ რატომ სურდა ამ უბანში ცხოვრება, და აღმოჩნდა, რომ ექვსწლიანი პერიოდის დასრულებამდე გადავიდა მთავრობის მიერ სუბსიდირებულ საცხოვრებელში, რომელიც სხვა მუნიციპალიტეტში მდებარეობდა. შესაბამისად, სასამართლოს დასკვნით, მომჩივნისთვის საბინაო ნებართვაზე უარის თქმა არ იყო ისეთი არაპროპორციული სირთულე, რომ მის ინტერესს გადაეწონა საზოგადოების ინტერესი, რომელსაც ემსახურებოდა სადავო ღონისძიების თანმიმდევრული გამოყენება (§§ 160-165). დაუსაბუთებელი მოთხოვნის დაკმაყოფილების შემთხვევაში, შესაბამისი ორგანოები და სასამართლო ვედარ შეძლებდნენ

საჯარო და კერძო ინტერესების შეპირისპირებას, დაიდლოდა საჯარო პოლიტიკის ფარგლებში მიღებული გადაწყვეტილება და, შედეგად, შემცირდებოდა სახელმწიფოს თავისუფალი შეფასების ფართო ფარგლები (§ 166).

E. საბინაო შეღავათები

187. სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი საბინაო შეღავათების შესახებ, ძირითადად, ხელმისაწვდომია კონვენციის მე-14 მუხლის ჭრილში, No. 1 ოქმის 1-ელ მუხლთან ერთობლიობაში. საქმე *Vrountou v. Cyprus*, 2015, შეეხებოდა უარს ლტოლვილის მოწმობის მინიჭებაზე, ერთადერთ საშუალებაზე საბინაო შეღავათის მისაღებად. კერძოდ, მომჩივანს მოწმობაზე უარი ეთქვა იმის გამო, რომ იყო იძულებით გადაადგილებული ქალის (და არა კაცის) შვილი. სასამართლომ დაადგინა, რომ არ არსებობდა განსხვავებული მოპყრობის რაიმე ობიექტური და გონივრული გამართლება და დაადგინა აღნიშნული დებულებების დარღვევა (§ 76). სხვა ფაქტორებთან ერთად, სასამართლომ გაითვალისწინა, რომ საბინაო შეღავათი ცალსახად ხვდებოდა No. 1 ოქმის 1-ლი მუხლის მოქმედების სფეროში, ვინაიდან, რომ არა ლტოლვილის მოწმობის აუცილებლობა, მომჩივანს ექნებოდა შიდასახელმწიფოებრივი კანონით აღსრულებადი უფლება საბინაო დახმარების მიღებაზე (§§ 64-66).

188. საქმეში *J.D. and A. v. the United Kingdom*, 2019, რომელიც შეეხებოდა საბინაო შეღავათების შემცირებისას გამონაკლისის დაშვებას მოწყვლად მდგომარეობაში მყოფ მომჩივანთა სასარგებლოდ, სასამართლომ საჩივრები განიხილა მე-14 მუხლით დადგენილ პოზიტიურ მოვალეობასთან მიმართებით. კერძოდ, ეს ეხებოდა სახელმწიფოს მოვალეობას, განსხვავებულად მოეპყროს არსებითად განსხვავებულ მდგომარეობაში მყოფ პირებს. მე-14 მუხლის საფუძველზე, No. 1 ოქმის 1-ელ მუხლთან ერთობლიობაში, სოციალური საცხოვრებლის მობინადრე ორი მომჩივანი აცხადებდა, რომ საბინაო შეღავათების შემცირება, რისი მიზანიც იყო საჯარო სახსრების დაზოგვა, მათ უფრო მეტ საფრთხეს უქმნიდა, ვიდრე სხვებს, პირადი გარემოებების გათვალისწინებით: კერძოდ, პირველი მომჩივანი მთელი დღის განმავლობაში უვლიდა შშმ შვილს, ხოლო მეორე სოციალურ საცხოვრისში ცხოვრობდა „თავშესაფრის სქემის“ ფარგლებში, რადგან განიცადა ოჯახში ძალადობის მძიმე ფორმა და კვლავაც ამ საფრთხის ქვეშ იყო.

189. სასამართლომ დაადგინა, რომ მომჩივნები, რომლებსაც ისევე მოეპყრნენ, როგორც საბინაო შეღავათების სხვა ბენეფიციარებს, არსებითად განსხვავებული მდგომარეობის მიუხედავად, განსაკუთრებით ზარალდებოდნენ სადავო ღონისძიებით. მან იმსჯელა, რამდენად ობიექტური და გონივრულად გამართლებული იყო ასეთი თანასწორი მოპყრობა და აღნიშნა, რომ მოცემული გარემოებებში, როცა სავარაუდო დისკრიმინაცია ხორციელდება შეზღუდული შესაძლებლობის ან სქესის ნიშნით, საჭიროა საკმაოდ წონიანი მიზეზები ასეთი მოპყრობის გასამართლებლად (§§ 96-97).

190. პირველ მომჩივნის მიმართ სასამართლომ დაადგინა, რომ მართალია, საცხოვრებელი ადგილის შეცვლა მის ცხოვრებას რადიკალურად შეცვლიდა (რაც ძალიან არ სურდა), მომჩივანს შეეძლო, საცხოვრებლად გადასულიყო უფრო მცირე ზომის და სათანადოდ ადაპტირებულ ადგილას. ამასთან, მისთვის ხელმისაწვდომი იყო დისკრეციული საბინაო შეღავათი. სასამართლომ ეს საკმარისად წონიან მიზეზად მიიჩნია დასკვნისთვის, რომ გამოყენებული საშუალებები იყო პროპორციული, განსხვავებული მოპყრობა კი - გამართლებული (§§ 101- 102). ამავდროულად, მეორე მომჩივანთან მიმართებით, სასამართლომ ჩათვალა, რომ ვინაიდან საბინაო შეღავათის შემცირების მიზანი (წახალისება, საცხოვრებლად გადასულიყო მცირე ზომის სახლში) ეწინააღმდეგებოდა „თავშესაფრის სქემის“ მიზანს (დარჩენილიყო შინ მისივე უსაფრთხოებისთვის), არ იყო წარმოდგენილი წონიანი მიზეზები, რომლებიც გამართლებდა პრიორიტეტის მინიჭებას ერთი ლეგიტიმური მიზნისთვის. შესაბამისად, საკანონმდებლო ცვლილებების გამოყენება მცირე ზომის, ადვილად იდენტიფიცირებადი ჯგუფის მიმართ იყო გაუმართლებელი და წარმოადგენდა დისკრიმინაციას (§§ 103-105).

VI. კონკრეტული მოწყვლადი ჯგუფები

კონვენციის მე-3 მუხლი

„ადამიანის წამება, არაადამიანური თუ დამამცირებელი დასჯა ან მასთან ასეთი მოპყრობა დაუშვებელია.“

კონვენციის მე-8 მუხლი - პირადი და ოჯახური ცხოვრების დაცულობის უფლება

„1. ყველას აქვს უფლება, რომ დაცული იყოს მისი პირადი და ოჯახური ცხოვრება, საცხოვრისი და მიმოწერა.

2. დაუშვებელია ამ უფლების განხორციელებაში საჯარო ხელისუფლების ჩარევა, გარდა ისეთი შემთხვევისა, როდესაც ასეთი ჩარევა ხორციელდება კანონის შესაბამისად და აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში ეროვნული უშიშროების, საზოგადოებრივი უსაფრთხოების, ქვეყნის ეკონომიკური კეთილდღეობის ინტერესებისათვის, უწყესრიგობისა თუ დანაშაულის თავიდან ასაცილებლად, ჯანმრთელობისა ან მორალის, ანდა სხვათა უფლებებისა და თავისუფლებების დასაცავად.“

კონვენციის მე-14 მუხლი - დისკრიმინაციის აკრძალვა

„ამ კონვენციით გაცხადებული უფლებებითა და თავისუფლებებით სარგებლობა უზრუნველყოფილია ყოველგვარი დისკრიმინაციის გარეშე, სქესის, რასის, კანის ფერის, ენის, რელიგიის, პოლიტიკური თუ სხვა შეხედულებების, ეროვნული თუ სოციალური წარმოშობის, ეროვნული უმცირესობისადმი კუთვნილების, ქონებრივი მდგომარეობის, დაბადებისა თუ სხვა ნიშნის განურჩევლად.“

კონვენციის 1-ლი დამატებითი ოქმის 1-ლი მუხლი - საკუთრების დაცვა

„1. ყოველ ფიზიკურ ან იურიდიულ პირს აქვს თავისი საკუთრებით შეუფერხებელი სარგებლობის უფლება. მხოლოდ საზოგადოებრივი საჭიროებისათვის შეიძლება ჩამოერთვას საკუთრება ვინმეს კანონითა და საერთაშორისო სამართლის ზოგადი პრინციპებით გათვალისწინებულ პირობებში.

2. ამასთან, წინარე დებულებანი ვერ ხელყოფს სახელმწიფოს უფლებას, გამოიყენოს ისეთი კანონი, რომელსაც ის აუცილებლად მიიჩნევს საერთო ინტერესების შესაბამისად საკუთრებით სარგებლობის კონტროლისათვის, ან გადასახადებისა თუ სხვა მოსაკრებლის ანდა ჯარიმების გადახდის უზრუნველსაყოფად.“

კონვენციის 1-ლი დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლი - განათლების უფლება

„არავის შეიძლება აღეკვეთოს განათლების უფლება. განათლებასა და სწავლებასთან დაკავშირებული მასზე დაკისრებული ფუნქციების განხორციელებისას, სახელმწიფო პატივს სცემს მშობლების უფლებას, უზრუნველყონ თავიანთი რელიგიური და ფილოსოფიური მრწამსის შესაბამისი განათლება და სწავლება.“

კონვენციის მე-4 დამატებითი ოქმის მე-4 მუხლი - უცხოელთა კოლექტიური გაძევების აკრძალვა

უცხოელთა კოლექტიური გაძევება აკრძალულია.

191. ამ თავში განხილულია სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის სოციალური განზომილება გარკვეულ მოწყვლად ჯგუფებთან მიმართებით, როგორებიც არიან მიგრანტები/თავშესაფრის მაძიებლები, შშმ პირები და ბოშები.

A. მიგრანტები/თავშესაფრის მაძიებლები²⁷

192. კონვენციით დაცულ უფლებათა შეფასებისას, სასამართლო განსაკუთრებულ ყურადღებას ამახვილებს მიგრანტთა/თავშესაფრის მაძიებელთა მოწყვლად სტატუსზე, მათი სახიფათო მდგომარეობისა და წარსული გამოცდილების გამო (*M.S.S. v. Belgium and Greece* [GC], 2011, §§ 232 და 251; *B.G. and Others v. France*, 2020, § 78). ეს განსაკუთრებულად ეხებათ ბავშვებს, რომლებიც, სასამართლოს თანახმად, „უკიდურესად მოწყვლად“ მდგომარეობაში იმყოფებიან, მიუხედავად იმისა, ახლავთ თუ არა ზრდასრული. ასეთ შემთხვევებში უპირატესი მნიშვნელობა ენიჭება ბავშვის ინტერესებს, არალეგალური მიგრანტის სტატუსთან

²⁷ ასევე, იხ. *ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გზამკვლევი იმიგრაციის შესახებ*.

შედარებით (*N.T.P. and Others v. France*, 2018, § 44; *Khan v. France*, 2019, §§ 73-74 and §§ 92-93; *B.G. and Others v. France*, 2020, § 79).

193. სასამართლომ არაერთხელ აღნიშნა, რომ მე-3 მუხლი სახელმწიფოებს არ ავალდებულებს საცხოვრებლის უზრუნველყოფას მათ იურისდიქციაში მყოფი ყველა პირისთვის, ან ფინანსური დახმარების გაწევას მიგრანტებისთვის, ცხოვრების გარკვეული სტანდარტის შესანარჩუნებლად. თუმცა, სახელმწიფოს შეიძლება მე-3 მუხლის თანახმად დაეკისროს პასუხისმგებლობა, როდესაც მთლიანად სახელმწიფოს მხარდაჭერაზე დამოკიდებული პირი გულგრილობას აწყდება სახელმწიფო ორგანოების მხრიდან, მძიმე გაჭირვებასა და ადამიანის ღირსებასთან შეუთავსებელ მდგომარეობაში (*M.S.S. v. Belgium and Greece* [GC], 2011, §§ 249 და 253; *Tarakhel v. Switzerland* [GC], 2014, §§ 95 და 98). საქმეში *M.S.S. v. Belgium and Greece* [GC], 2011, სასამართლომ მე-3 მუხლის საფუძველზე განიხილა თავშესაფრის მაძიებლის საჩივარი, რომელიც რამდენიმე თვე ცხოვრობდა ქუჩაში, უკიდურეს გაჭირვებაში, საარსებო საშუალების გარეშე (არ შეეძლო საბაზისო საჭიროებათა დაკმაყოფილებაც კი, როგორცაა საკვები და ჰიგიენა) და გამარცვისა თუ თავდასხმის მუდმივი შიშით. სასამართლომ დაადგინა მე-3 მუხლის დარღვევა, ვინაიდან მოპასუხე სახელმწიფომ სათანადოდ ვერ გაითვალისწინა მომჩივნის, როგორც თავშესაფრის მაძიებლის მოწყვლადობა და არაფერი მოიმოქმედა განსაკუთრებულად მძიმე სიტუაციაში, რომელშიც პირი თვეები იმყოფებოდა. სასამართლომ ჩათვალა, რომ მომჩივანი იყო დამამცირებელი მოპყრობის მსხვერპლი, რომელიც გამოხატავდა უპატივცემულობას მისი ღირსების მიმართ. შექმნილი მდგომარეობა მასში წარმოშობდა შიშს, ტანჯვასა და არასრულფასოვნების განცდას, რასაც შეეძლო, სასოწარკვეთამდე მიეყვანა. მისი საცხოვრებელი პირობები, ხანგრძლივ ბუნდოვანებაში ყოფნა და უპერსპექტივობა მდგომარეობის გამოსწორების კუთხით, აღწევდა სიმძიმის იმ ზღვარს, რომელიც იწვევს მე-3 მუხლის ამოქმედებას (§§ 263-264).

194. სასამართლომ მსგავსი დასკვნა გამოიტანა საქმეში *N.H. and Others v. France*, 2020. იგი შეეხებოდა თავშესაფრის მაძიებლებს, რომლებმაც, ადმინისტრაციული გაჭიანურების გამო, ვერ მიიღეს კანონით გათვალისწინებული მხარდაჭერა. ისინი იძულებულნი იყვნენ, რამდენიმე თვე ეცხოვრათ ქუჩაში, მძიმე პირობებში, სანიტარულ და საარსებო საშუალებებზე წვდომის გარეშე, გამარცვისა თუ თავდასხმის მუდმივი შიშით. სასამართლომ დაადგინა, რომ ხელისუფლებამ ვერ შეასრულა შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობით გათვალისწინებული მოვალეობები მომჩივანთა მიმართ და სათანადოდ ვერ უპასუხა მათ სახიფათო მდგომარეობას. შესაბამისად, მომჩივნები იყვნენ დამამცირებელი მოპყრობის მსხვერპლნი, რადგან ხელისუფლებამ უპატივცემულობა გამოიჩინა მათი ღირსების მიმართ, ასეთი მოპყრობა კი აღწევდა სიმძიმის იმ ზღვარს, რომელიც იწვევს კონვენციის მე-3 მუხლის ამოქმედებას (§§ 165-186). მეორე მხრივ, სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-3 მუხლის ასამოქმედებელი ზღვარი არ იყო მიღწეული იმ მომჩივნის შემთხვევაში, რომელიც თვეები ცხოვრობდა კარავში, თუმცა შედარებით მოკლე პერიოდში მიენიჭა თავშესაფრის მაძიებლის სტატუსის დამადასტურებელი დოკუმენტები და ფინანსური დახმარება (§ 187).

195. ამას გარდა, საქმეში *Tarakhel v. Switzerland* [GC], 2014, რომელიც შეეხებოდა ავღანელი წყვილის (თავშესაფრის მამიებლების) გამეგებას იტალიიდან, ექვს არასრულწლოვან შვილთან ერთად, სასამართლომ დაადგინა: გამეგება დაარღვევდა მე-3 მუხლს, თუ მოპასუხე სახელმწიფო არ მოიპოვებდა გარანტიას, რომ მიმღებ სახელმწიფოში ჩასვლის შემდეგ, მომჩივნებს გადაიყვანდნენ არასრულწლოვნებისთვის ადაპტირებულ ადგილას/პირობებში (ადეკვატური განთავსება, კვება, ჯანდაცვა და ა.შ.) და ოჯახის წევრები იქნებოდნენ ერთად (§§ 120-122).

196. სასამართლომ მსგავსი დასკვნა გამოიტანა ბავშვებთან დაკავშირებულ შემდეგ საქმეებში:

- a. საქმე *Mubilanzila Mayeka and Kaniki Mitunga v. Belgium*, 2006 - შეეხებოდა თანმხლების გარეშე მყოფი ხუთი წლის ბავშვის დაკავებას ცენტრში, რომელიც ზრდასრულებისთვის იყო განკუთვნილი და ვერ აკმაყოფილებდა ბავშვის საჭიროებებს, რის შემდეგაც განხორციელდა მისი დეპორტი, სიტუაციის შესაბამისი სიფრთხილის ზომების მიუღებლად (§§ 50-59 და 66-71);
- b. საქმე *Muskhadzhiyeva and Others v. Belgium*, 2010 - შეეხებოდა თავშესაფრის მამიებელი ოთხი არასრულწლოვნის დაკავებას, რომელთა ასაკიც იყო 7 თვე, 3.5 წელი, 5 წელი და 7 წელი. ისინი მშობლებთან ერთად განთავსეს ბავშვებისთვის შეუფერებელ დაწესებულებაში, რამაც უარყოფითი გავლენა იქონია მათ ფსიქოლოგიურ ჯანმრთელობაზე (§§ 59-63);
- c. საქმე *Popov v. France*, 2012 - შეეხებოდა მშობლებთან ერთად მყოფი არასრულწლოვნების 15 დღით დაკავებას ქვეყნიდან გამეგებამდე. ბავშვები იმყოფებოდნენ ზრდასრულთა გარემოში, რომელსაც პოლიცია მკაცრად აკონტროლებდა, და არ ეძლეოდათ რაიმე აქტივობის საშუალება. ამასთან, მშობლები სტრესულ მდგომარეობაში იყვნენ, ყოველივე ეს კი შეუფერებელი იყო ბავშვების ასაკისთვის (§§ 91-103);
- d. საქმე *A.B. and Others v. France*, 2016 - შეეხებოდა ოთხი წლის ბავშვის დაკავებას, რომელსაც ახლდნენ მშობლებიც. მან 18 დღე გაატარა დაკავების ცენტრში, *inter alia*, განსაკუთრებულ ხმაურში. ამასთან, სხვადასხვა სასამართლო თუ ადმინისტრაციულ სხდომაზე არასრულწლოვანი გადაჰყავდათ შეიარაღებულ პოლიციელებს, რომელთაც ეცვათ უნიფორმები. ვინაიდან არასრულწლოვნის მარტო დატოვება შეუძლებელი იყო, იგი ვალდებული იყო, დასწრებოდა სხდომებს (§§ 112-115);
- e. საქმე *Khan v. France*, 2019 - შეეხებოდა არასრულწლოვანს, რომელიც რამდენიმე თვე ცხოვრობდა ბარაკებში, ბავშვისთვის შეუფერებელ, სახიფათო პირობებში, ხოლო ხელისუფლებამ ვერ აღასრულა სასამართლო ბრძანება მოწყვლად

მდგომარეობაში მყოფი მომჩივნის განთავსებაზე, შესაბამისი ზრუნვისა და დაცვის მისაღებად (§§ 81-95);

- f. საქმე *Moustahi v. France*, 2020 - შეეხებოდა თანმხლების გარეშე მყოფი ბავშვების დაკავებას იმის გამო, რომ შესაბამისმა ორგანოებმა ჩათვალეს კონკრეტულ ადამიანთან დაკავშირებულ პირებად, რაც არ შეესაბამებოდა სიმართლეს. ამას მოჰყვა არასრულწლოვანთა დეპორტი მესამე სახელმწიფოში, სიფრთხილის ზომების მიუღებლად (§§ 58-70).

197. საქმეში *Moustahi v. France*, 2020, სასამართლომ ასევე დაადგინა კონვენციის No. 4 ოქმის მე-5 და მე-4 მუხლების დარღვევა თანხლების გარეშე მყოფ არასრულწლოვანთა დაკავებისა და გაძევების გამო. მან ხაზი გაუსვა, რომ ასაკის გამო (5 და 3 წლის) ბავშვები განსაკუთრებით მოწყვლადნი იყვნენ. ისინი უფროსის გარეშე დარჩნენ, განცალკევდნენ რა ოჯახის წევრებისგან, და არ ჰყავდათ ზრდასრული, რომელიც მათზე იზრუნებდა (§§ 91-94; §§ 103-104; და §§ 133-137). ამას გარდა, სასამართლომ დაადგინა მე-8 მუხლის დარღვევა, რადგან სახელმწიფომ მამას უარი უთხრა დაკავების ცენტრში მყოფ ბავშვებთან გაერთიანებასა და შეხვედრაზე. სასამართლოს თანახმად, ბავშვების დაკავება იყო არალეგალური და, რაც უფრო მნიშვნელოვანია, სახელმწიფომ ვერ დაიცვა მათი საუკეთესო ინტერესები, თვითნებურად დაუკავშირა რა არასრულწლოვნები ზრდასრულს, რომელთანაც კავშირი არ ჰქონდათ (§§ 113-115; ასევე, იხ. *Popov v. France*, 2012, §§ 140-148, მე-8 მუხლის თანახმად „ბავშვის საუკეთესო ინტერესებზე“, მიგრანტ არასრულწლოვანთა დაკავების კონტექსტში).

198. მეორე მხრივ, სასამართლომ არ დაადგინა მე-3 მუხლის დარღვევა შემდეგ საქმეებში:

- a. საქმე *N.T.P. and Others v. France*, 2018 - შეეხებოდა მომჩივანთა (დედა და სამი არასრულწლოვანი შვილი) განთავსებას კერძო თავშესაფარში, რომელსაც სახელმწიფო აფინანსებდა, და უზრუნველყოფას საკვებითა და სამედიცინო დახმარებით. ამასთან, ბავშვები სკოლაში დადიოდნენ (§§ 45-49);
- b. საქმე *B.G. and Others v. France*, 2020 - მომჩივნები (არასრულწლოვანთა ოჯახები) დროებით ცხოვრობდნენ მანქანების პარკში არსებულ კარავში. სახელმწიფომ მიიღო ზომები მათი მატერიალური საცხოვრებელი პირობების გასაუმჯობესებლად: კერძოდ, ბავშვებისთვის უზრუნველყო სამედიცინო დახმარება და სასკოლო განათლება, საბოლოოდ კი ბინაშიც განათავსა (§§ 87-89).

B. შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირები²⁸

199. შშმ პირებთან დაკავშირებული საქმეები სასამართლომ განიხილა კონვენციის სხვადასხვა მუხლის საფუძველზე. სასამართლომ ასეთი პირები მიაკუთვნა განსაკუთრებით

²⁸ ასევე, იხ. ქვეთავი „ჯანმრთელობა და შეზღუდული შესაძლებლობა“ [პრეცედენტული სამართლის გზამკვლევაში ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-14 მუხლის შესახებ](#); და ქვეთავი „შშმ

მოწყვლად ჯგუფებს, აღნიშნა რა, რომ ისტორიულად მათ მიმართ იკვეთება დისკრიმინაცია და ცრურწმენები, რაც იწვევს სოციალურ გარიყულობას. ასეთი ცრურწმენები შეიძლება მოიცავდეს საკანონმდებლო დონეზე არსებულ სტერეოტიპებს, რომლებიც კრძალავს მათი შესაძლებლობებისა და საჭიროებების ინდივიდუალიზებულ შეფასებას. შესაბამისად, სასამართლომ ხაზი გაუსვა, რომ საჭიროა შშმ პირთა დისკრიმინაციის პრევენცია, ასევე, საზოგადოებაში მათი სრული მონაწილეობისა და ინტეგრაციის ხელშეწყობა. სასამართლოს თანახმად, სახელმწიფოთა თავისუფალი შეფასების ფარგლები მნიშვნელოვნად ვიწროა ამ კონტექსტში და შშმ პირთა ფუნდამენტური უფლებების შეზღუდვას მხოლოდ უაღრესად წონიანი მიზეზები თუ გაამართლებს (*Glor v. Switzerland*, 2009, § 84; *Guberina v. Croatia*, 2016, § 73).

1. წვდომა კონკრეტულ ტერიტორიებზე, შენობებსა და სერვისებზე

200. სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-8 მუხლი არ გამოიყენება ყოველთვის, როცა პირს არ აქვს წვდომა საზოგადოებრივ დაწესებულებაზე ყოველდღიურ ცხოვრებაში. იგი გამოიყენება მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევებში, როდესაც საზოგადოებრივი შენობის მიუწვდომლობა იწვევს ჩარევას პიროვნული განვითარების უფლებაში, ასევე, სხვა ადამიანებსა და გარე სამყაროსთან ურთიერთობის დამყარება-განვითარებაში. ასეთ შემთხვევებში, სახელმწიფოს შეიძლება ეკისრებოდეს შენობაზე წვდომის უზრუნველყოფის პოზიტიური ვალდებულება (*Zehnalova and Zehnal v. the Czech Republic* (dec.), 2002; *Farcaș v. Romania* (dec.), 2010, § 68; *Arnar Helgi Lárusson v. Iceland*, 2022, §§ 44-46).

201. საქმეში, რომელიც შეეხებოდა შშმ პირთა წვდომას კერძო სანაპიროზე, სასამართლომ დაადგინა, რომ მოთხოვნილი უფლებები ეხებოდა იმდენად ფართო და განუსაზღვრელი მასშტაბის ინტერპერსონალურ ურთიერთობებს, რომ არ იკვეთებოდა დამაჯერებელი კავშირი მომჩივნის პირად ცხოვრებასა და იმ ღონისძიებას შორის, რომლის გატარებასაც ითხოვდა სახელმწიფოსგან კერძო საბანაო ობიექტის მიუწვდომლობის გამოსასწორებლად. შესაბამისად, საქმის მიმართ ვერ გამოიყენებოდა მე-8 მუხლი (*Botta v. Italy*, 1998, § 35).

202. საქმეებში, რომლებიც შეეხებოდა შშმ პირთა წვდომის შეზღუდვას გარკვეულ შენობებსა და სერვისებზე, სასამართლომ დაადგინა, რომ მე-8 მუხლი არ ვრცელდებოდა მათზე და უარყო საჩივარი, როგორც შეუთავსებელი *ratione materiae*. საქმეში *Zehnalova and Zehnal v. the Czech Republic* (dec.), 2002, რომელიც შეეხებოდა წვდომას საჯარო შენობებსა და საზოგადოებისთვის ღია სხვა ობიექტებზე, სასამართლომ დაადგინა, რომ არ არსებობდა განსაკუთრებული კავშირი შენობის მიუწვდომლობასა და მომჩივანთა პირადი ცხოვრების კონკრეტულ საჭიროებებს შორის. ის დაექვდა, ესაჭიროებოდათ თუ არა მომჩივნებს ყოველდღიურად ყველა ის შენობა, რომლებზე წვდომასაც ასაჩივრებდნენ, ასევე, არსებობდა

პირთა საკითხები“, [პრეცედენტული სამართლის გზამკვლევაში ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-8 მუხლის შესახებ](#).

თუ არა პირდაპირი და გარდაუვალი კავშირი მომჩივანთა პირად ცხოვრებასა და იმ ღონისძიებებს შორის, რომელთა გატარებასაც ითხოვდნენ მომჩივნები სახელმწიფოსგან.

203. სასამართლომ იმავე საფუძვლებზე მითითებით დაადგინა, რომ მე-8 მუხლი არ გამოიყენებოდა საქმეში *Farcaș v. Romania* (dec.), 2010. კერძოდ, მომჩივანი აცხადებდა, რომ სახელმწიფომ ვერ გაატარა პოზიტიური ღონისძიებები, რათა ხელი შეეწყო გარკვეულ საჯარო შენობებსა და საზოგადოებრივ ტრანსპორტზე წვდომისთვის. სასამართლომ ასევე აღნიშნა, რომ შესაბამისი ორგანოები არ იყვნენ უმოქმედოდ და თანდათან უმჯობესდებოდა მდგომარეობა იმ ქალაქში, სადაც ცხოვრობდა მომჩივანი. კერძოდ, სახელმწიფომ მიიღო ახალი კანონმდებლობა, რომელიც ხელს უწყობდა შშმ პირთა ინტეგრაციას სოციალურ, ეკონომიკურ და კულტურულ ცხოვრებაში; ამასთანავე, საზოგადოებრივ ცხოვრების სხვადასხვა მოთამაშეს აკისრებდა ვალდებულებას, რომ ხელი შეეწყოთ საჯარო შენობებზე შშმ პირთა წვდომისა და საზოგადოებაში ინტეგრაციისთვის (§§ 68-71).

204. საქმეში *Glaisen v. Switzerland* (dec.), 2019, სასამართლომ განიხილა საჩივარი, რომელიც შეეხებოდა კერძო კინოთეატრის მიუწვდომლობას პარაპლეგიით დაავადებული პირისთვის. კერძოდ, მას სურდა იმ ფილმის ნახვა, რომელსაც მისაწვდომ კინოთეატრებში არ აჩვენებდნენ. სასამართლომ გაითვალისწინა მომჩივნის სოციალური და ოჯახური მდგომარეობა და დაადასტურა, თუ რაოდენ მნიშვნელოვანია კინოთეატრში წასვლა არა მხოლოდ ფილმის სანახავად, არამედ სხვა ადამიანებთან ურთიერთობისთვისაც. მიუხედავად ამისა, მან დაადგინა, რომ მე-8 მუხლი არ უნდა განიმარტოს იმგვარად, თითქოს იძლევა კონკრეტულ კინოთეატრზე წვდომის უფლებას, კონკრეტული ფილმის საყურებლად. კერძოდ, სასამართლომ აღნიშნა, რომ იმავე უბანში არსებობდა სხვა კინოთეატრებიც, რომლებიც ადაპტირებული იყო მომჩივნის საჭიროებებზე (§§ 48-49). შესაბამისად, უარის თქმა კონკრეტულ კინოთეატრში შესვლაზე, კონკრეტული ფილმის სანახავად, არ ახდენდა მის ცხოვრებაზე იმგვარ გავლენას, რომ გამოეწვია ჩარევა პიროვნული განვითარების ანდა სხვა ადამიანებსა თუ გარე სამყაროსთან ურთიერთობის დამყარება-განვითარების უფლებაში (§ 50).

205. ამავდროულად, სასამართლომ ზემოაღნიშნული საქმეებისგან განარჩია საქმე *Arnar Helgi Lárusson v. Iceland*, 2022. ეს უკანასკნელი შეეხებოდა ეტლით მოსარგებლე მომჩივანს, რომელიც ამოდ ითხოვდა წვდომას ქალაქში არსებულ ორ საჯარო შენობაზე (სახელოვნებო და კულტურული ცენტრები). სასამართლომ დაადგინა, რომ ეტლით მოსარგებლე პირისთვის შენობაზე წვდომის შეზღუდვა ხდება მე-8 მუხლით გარანტირებული „პირადი ცხოვრების პატივისცემის უფლების“ სფეროში. სასამართლომ მიიჩნია, რომ მომჩივანმა მკაფიოდ განსაზღვრა ორი კონკრეტული შენობა, რომლებსაც ფლობდა და/ან მართავდა სახელმწიფო დაწესებულება და მნიშვნელოვანი როლი ჰქონდათ ადგილობრივ ცხოვრებაში. ფაქტი, რომ ეს შენობები არ იყო მისაწვდომი, მომჩივანს უზღუდავდა დასწრების შესაძლებლობას კულტურულ აქტივობებზე, სოციალურ ღონისძიებებსა და წვეულებათა მნიშვნელოვან ნაწილზე. სასამართლომ ხაზი გაუსვა, რომ ევროპული და საერთაშორისო სტანდარტების თანახმად, შშმ პირებს უნდა შეეძლოთ სრულად ინტეგრაცია საზოგადოებაში და თანასწორი

მონაწილეობა საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. სასამართლომ დაადგინა, რომ ეს სიტუაცია გავლენას ახდენდა მომჩივნის პიროვნულ განვითარებაზე, ასევე, გარე სამყაროსთან ურთიერთობების დამყარებასა და განვითარებაზე. შესაბამისად, ვითარება ხვდებოდა მე-8 მუხლის მოქმედების სფეროში (წგ 44-46). საქმის არსებით მხარესთან მიმართებით, სასამართლომ არ დაადგინა კონვენციის მე-8 მუხლის დარღვევა, რადგან შესაბამისმა ორგანოებმა გაიღეს მნიშვნელოვანი ძალისხმევა მუნიციპალიტეტში არსებულ საჯარო შენობებზე წვდომის გასაუმჯობესებლად და პრიორიტეტი მიანიჭეს საგანმანათლებლო და სპორტულ ობიექტებს, რაც სასამართლომ არ მიიჩნია თვითნებურად ან არაგონივრულად (წგ 63-65).

206. სხვა შემთხვევებში სასამართლომ მე-8 მუხლის გამოყენება გარკვეული საჩივრების მიმართ განიხილა ისე, რომ არ გამოუხატავს საბოლოო პოზიცია ამ საკითხზე. საქმე *Mółka v. Poland* (dec.), 2006, შეეხებოდა შშმ პირთა არასაკმარის მხარდაჭერას საარჩევნო უბანზე შესასვლელად და ხმის მისაცემად. სასამართლომ არ მიიჩნია საჭიროდ მე-8 მუხლის გამოყენების განხილვა, რადგან საჩივარი სხვა მიზეზის გამო იყო დაუშვებელი, თუმცა არ გამორიცხა საკმარისი კავშირის არსებობა ამ მუხლთან, გაითვალისწინა რა, რომ დაწესებული შეზღუდვა გავლენას ახდენდა მომჩივნის ჩართულობაზე ადგილობრივ საზოგადოებაში და სამოქალაქო ფუნქციების შესრულებაზე. შესაბამისად, საქმე ეხებოდა სხვებთან სოციალური კავშირების დამყარების შესაძლებლობას და მომჩივნის პიროვნულ განვითარებას.²⁹ მსგავსად, საქმეში *Farcaș v. Romania* (dec.), 2010, მომჩივანი აცხადებდა, რომ არ შეეძლო დამსაქმებლისა და სხვადასხვა ადმინისტრაციული ორგანოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილებების გასაჩივრება, რადგან არქიტექტორული დაბრკოლებები არ აძლევდა წვდომას შესაბამისი ორგანოებისა და სასამართლოების შენობებზე. სასამართლომ არ გამორიცხა მე-8 მუხლის გამოყენება იმ გავლენის გათვალისწინებით, რომელიც ექნებოდა გასაჩივრებულ გადაწყვეტილებებს მომჩივნის ყოველდღიურ ცხოვრებაზე (წგ 62-63). საქმეში *Bayrakci v. Turkey*, 2013, რომელიც შეეხებოდა შშმ პირებზე მორგებული ტულეტის არარსებობას სამუშაო ადგილას, სასამართლომ ეჭვგარეშე განაცხადა, თუ რა რეალური და სერიოზული გავლენა ექნებოდა ამას მომჩივნის ყოველდღიურ ცხოვრებაზე. მან მიიჩნია, რომ ასეთი ტულეტის არარსებობას შეიძლება გამოეწვია მომჩივნის დამცირება და ტანჯვა, რაც გავლენას ახდენდა მის პიროვნულ დამოუკიდებლობასა და, შესაბამისად, პირადი ცხოვრების ხარისხზე. ამრიგად, სასამართლომ არ გამორიცხა პირდაპირი და გარდაუვალი კავშირის არსებობა მომჩივნის პირად ცხოვრებასა და მის მიერ მოთხოვნილ ღონისძიებებს შორის და

²⁹ „შესაბამისი შიდა და საერთაშორისო კანონმდებლობის“ ქვეშ სასამართლომ მიუთითა ევროპის საბჭოს მიერ მიღებულ სხვადასხვა დოკუმენტზე, რომლებშიც ხაზგასმულია, თუ რა მნიშვნელობა აქვს შშმ პირთა სრულფასოვან მონაწილეობას საზოგადოებაში, კერძოდ, პოლიტიკურ და საჯარო ცხოვრებაში. ესენია: მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაციები No. R(92)6 და No. Rec(2006)5, საპარლამენტო ასამბლეის რეკომენდაცია 1185 (1992) და ევროპის სოციალური ქარტია (შესწორებული ვერსია), მე-15 მუხლი.

დაადგინა, რომ საქმის გარემოებების მიმართ შესაძლებელი იყო მე-8 მუხლის გამოყენება (§§ 26-27).

207. სასამართლომ ასევე განიხილა საქმე *Farcaș v. Romania* (dec.), 2010 (იხ. წინა პუნქტი), სადაც მომჩივანი აცხადებდა, რომ არ ჰქონდა წვდომა სასამართლოს შენობასა და სერვისებზე და მიუთითებდა კონვენციის 6§1 (სასამართლოსთვის მიმართვის უფლება) და 34 (ინდივიდუალური საჩივრის წარდგენის უფლება) მუხლებზე. სასამართლომ დაადგინა, რომ ამ საქმის განხილვა შესაძლებელი იყო 6§1 მუხლის ჭრილში, რადგან ფაქტს, რომ მომჩივანს არ შეეძლო საჩივრის წარდგენა, პირდაპირი გავლენა ჰქონდა მის სამოქალაქო უფლებებსა და მოვალეობებზე, 6§1 მუხლის მნიშვნელობის ფარგლებში (§§ 47-48). ამასთანავე, თუ გამოჩნდებოდა, რომ მომჩივანმა ვერ შეძლო შიდასახელმწიფოებრივი დაცვის საშუალებების ამოწურვა, ადვოკატთან კონსულტაციის გავლა ეროვნული სასამართლოების წინაშე წარსადგენი არგუმენტების მოსამზადებლად, ან თავისუფალი კომუნიკაცია სასამართლოსთან, შესაძლოა ამოქმედებულიყო 34-ე მუხლი. ამ კუთხით, სახელმწიფოს მიმართ არსებობს პოზიტიურ ღონისძიებათა გატარების მოლოდინი, 34-ე მუხლის შესაბამისად (§ 49). საქმის ფაქტობრივ გარემოებებთან დაკავშირებით, სასამართლომ დაასკვნა, რომ მომჩივნის სასამართლოსთვის მიმართვისა და ინდივიდუალური საჩივრის წარდგენის უფლებები არ შეფერხებულა ისეთი დაუძლეველი დაბრკოლებებით, რომლებიც მომჩივანს შეუზღუდავდა საქმისწარმოების დაწყების, საჩივრის შეტანის, ან სასამართლოსთან კომუნიკაციის შესაძლებლობას. კერძოდ, სასამართლომ აღნიშნა, რომ მომჩივანს შეეძლო, ესარგებლა ფოსტის მომსახურებით, ან შუამავლით (§§ 50-54).

2. შშმ პირთა დახმარება/საგადასახადო შეღავათები

208. სასამართლო ითვალისწინებს შშმ პირთა დახმარებისა და ამ დახმარების ბენეფიციართა მდგომარეობის სპეციფიკურობას, განსაკუთრებით, როდესაც ის პირის შემოსავლის ერთადერთი ან მნიშვნელოვანი წყაროა (*Bélané Nagy v. Hungary* [GC], 2016, § 123; *Kjartan Ásmundsson v. Iceland*, 2004, § 44).

209. საქმე *Bélané Nagy v. Hungary* [GC], 2016, შეეხებოდა მომჩივანს, რომელსაც ახალი კანონმდებლობით დადგენილი კრიტერიუმების საფუძველზე, შეუწყდა დახმარება. სასამართლო დაეთანხმა, რომ ჩარევა იყო კანონის შესაბამისი და ემსახურებოდა ლეგიტიმურ მიზანს (საჯარო ფინანსების დაცვა), თუმცა დაადგინა, რომ არ იყო დაცული გონივრული პროპორციულობა დასახული მიზანსა და გამოყენებულ საშუალებებს შორის, რადგან მომჩივანს სრულად წაერთვა დახმარების მიღების უფლება. კერძოდ, სასამართლომ ხაზი გაუსვა ფაქტს, რომ მომჩივანს არ ჰქონდა სხვა მნიშვნელოვანი შემოსავალი, რომლითაც თავს ირჩენდა; ნათელი იყო, რომ იგი გარკვეულ სირთულეებს აწყდებოდა დასაქმების კუთხით და მიეკუთვნებოდა შშმ პირთა მოწყვლად ჯგუფს. შესაბამისად, სასამართლომ დაადგინა No. 1 ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევა (§§ 123-126).

210. მსგავსად, საქმეში *Kjartan Ásmundsson v. Iceland*, 2004, რომელიც შეეხებოდა შშმ პირისთვის დახმარების სრულად შეწყვეტას საკანონმდებლო ცვლილებების შემდეგ, სასამართლომ აღნიშნა, რომ ეს ზომა მძიმე გავლენას ახდენდა მომჩივანზე, რადგან იგი ოცი წლის განმავლობაში რეგულარულად იღებდა დახმარებას, რომელიც შეადგენდა მისი ყოველთვიური შემოსავლის არანაკლებ მესამედს (§ 44). ამას გარდა, სასამართლოს დაკვირვებით, საპენსიო ფონდის ფინანსური სირთულეების გადაჭრის ლეგიტიმური სურვილი რთული დასაბალანსებელი ჩანდა იმ ფაქტთან, რომ 689 შშმ პენსიონერიდან უმრავლესობა დახმარებას იღებდა ახალ წესებამდე გათვალისწინებული ოდენობით, ხოლო 54 ადამიანს, მათ შორის, მომჩივანს, შეეხო ყველაზე რადიკალური ზომა - კერძოდ, სრულად ჩამოერთვა პენსიის მიღების უფლება. მომჩივანს, როგორც ინდივიდს, დაეკისრა გადაჭარბებული და არაპროპორციული ტვირთი, რამაც დაარღვია No. 1 ოქმის 1-ლი მუხლი (§§ 43-45).

211. საქმეში *Mocie v. France*, 2003, სასამართლომ განიხილა საჩივარი სამართალწარმოების არაგონივრულ ხანგრძლივობასთან მიმართებით, მას შემდეგ, რაც მომჩივანმა მოითხოვა სამხედრო ინვალიდობის პენსია. სასამართლომ დაადგინა კონვენციის 6§1 მუხლის დარღვევა და აღნიშნა, რომ ასეთი პენსია მომჩივნის შემოსავლის ძირითად ნაწილს შეადგენდა, ხოლო სამართალწარმოება, რომელიც არსებითად მიემართებოდა მისი პენსიის გაზრდას ჯანმრთელობის გაუარესების გათვალისწინებით, უაღრესად მნიშვნელოვანი იყო მომჩივნისთვის და განსაკუთრებულ გულისხმიერებას მოითხოვდა ხელისუფლებისგან (§ 22).

212. სასამართლომ შშმ პირთა დახმარებასთან დაკავშირებული სხვა საჩივრები განიხილა კონვენციის მე-14 მუხლის ჭრილში (დისკრიმინაციის აკრძალვა):

- a. საქმე *Koua Poirrez v. France*, 2003 - შეეხებოდა შშმ უცხოელისთვის დახმარების მინიჭებაზე უარს ეროვნების ნიშნით (§§ 47-50; მე-14 მუხლის დარღვევა, No. 1 ოქმის 1-ელ მუხლთან ერთობლიობაში);
- b. საქმე *Di Trizio v. Switzerland*, 2016 - შეეხებოდა უარს შშმ მომჩივნისთვის შემწეობის დანიშვნაზე, ვინაიდან ინვალიდობის დახმარების გამოანგარიშების მეთოდი არ იძლეოდა მისთვის შემწეობის დანიშვნის შესაძლებლობას იმის გამო, რომ მშობიარობის შემდეგ გადაწყვიტა ნახევარ განაკვეთზე დასაქმება (§§ 88-104; მე-14 მუხლის დარღვევა, მე-8 მუხლთან ერთობლიობაში);
- c. საქმე *Belli and Arquier-Martinez v. Switzerland*, 2018 - შეეხებოდა შშმ პირთათვის დახმარების შეწყვეტას იმ სქემის ფარგლებში, რომელიც არ ითვალისწინებდა შენატანებს, მომჩივანთა საზღვარგარეთ ცხოვრების გამო. პირველი მომჩივანი, რომელიც დაბადებიდან ყრუ იყო, მშობლიურ ენაზე ვერ საუბრობდა და უჭირდა ნათქვამის გააზრება, მწვავე შეზღუდვის გამო. იგი საჭიროებდა კომპლექსურ თერაპიულ მკურნალობას მთელი ცხოვრების განმავლობაში. მეორე მომჩივანი კი იყო პირველის დედა, რომელიც შვილს უწევდა საჭირო ზრუნვასა და

მეურვეობას (§§ 95-113; არ დადგინდა მე-14 მუხლის დარღვევა, მე-8 მუხლთან ერთობლიობაში);

- d. საქმე *Popović and Others v. Serbia*, 2020 - შეეხებოდა სავარაუდო დისკრიმინაციულ მოპყრობას შშმ პირთა დახმარების ბენეფიციარი სამოქალაქო პირების მიმართ, სამხედრო პირებთან შედარებით. კერძოდ, სამოქალაქო პირებისთვის განკუთვნილი დახმარების ოდენობა უფრო ნაკლები იყო, მიუხედავად იმისა, რომ ორივე ჯგუფს აღენიშნებოდა ერთი და იგივე შეზღუდული შესაძლებლობა - პარაპლეგია (§§ 74-80; არ დადგინდა მე-14 მუხლის დარღვევა, No. 1 ოქმის 1-ელ მუხლთან ერთობლიობაში).

213. შშმ პირებისთვის დაწესებული საგადასახადო შეღავათის კონტექსტში, საქმეში *Glor v. Switzerland*, 2009, სასამართლომ განიხილა საჩივარი სამხედრო სამსახურიდან გასათავისუფლებელი გადასახადის დაკისრებაზე პირისთვის, რომელიც დიაბეტის გამო შეუფერებლად გამოცხადდა სამხედრო სამსახურისთვის, ვინაიდან შესაბამისი საგადასახადო ორგანოები თვლიდნენ, რომ მას ჰქონდა მცირედ შეზღუდული შესაძლებლობა. რაც შეეხება მე-8 მუხლის გამოყენებას, სასამართლომ ჩათვალა, რომ სახელმწიფოს მიერ დაწესებული გადასახადი, რომელიც ეფუძნება პირის სამხედრო სამსახურიდან გათავისუფლებას ჯანმრთელობის მდგომარეობის გამო - ე.ი. პირის კონტროლს მიღმა ფაქტორს - ცალსახად ხვდება ამ მუხლის მოქმედების სფეროში. სასამართლომ დაადგინა, რომ შესაბამისმა ორგანოებმა სათანადოდ ვერ დააბალანსეს, ერთი მხრივ, საზოგადოებრივი ინტერესები და, მეორე მხრივ, მომჩივნისთვის კონვენციით მინიჭებული უფლებები და თავისუფლებები. კერძოდ, სასამართლომ გაითვალისწინა მომჩივნის მზაობა, გაეგლო სამხედრო სამსახური, გადასახდელი თანხის რაოდენობა მომჩივნის მოკრძალებული შემოსავლის გათვალისწინებით, და გადასახადის ალტერნატივების არარსებობა (მაგ: სამხედრო ძალებში ისეთ სამუშაოზე დასაქმება, რომელიც ნაკლებ ფიზიკურ ძალისხმევას მოითხოვს მსგავს სიტუაციაში მყოფი ადამიანებისგან). აღნიშნულზე დაყრდნობით, სასამართლომ დაადგინა კონვენციის მე-14 მუხლის დარღვევა, მე-8 მუხლთან ერთობლიობაში (§§ 90-98; ასევე, იხ. *Ryser v. Switzerland*, 2021, § 28 და §§ 55-63).

214. გარდა ამისა, საქმეში *Guberina v. Croatia*, 2016, რომელიც შეეხებოდა საგადასახადო შეღავათის მიღების უფლებას სათანადოდ ადაპტირებული ქონების შექმნასთან მიმართებით, სასამართლომ გაითვალისწინა შშმ შვილის საჭიროებები მომჩივნის მიმართ განსხვავებული მოპყრობის განხილვისას, კონვენციის მე-14 მუხლის შესაბამისად და No. 1 ოქმის 1-ელ მუხლთან ერთობლიობაში. სასამართლომ მიუთითა მომჩივნის ოჯახურ მდგომარეობაზე, რომელიც მნიშვნელოვნად შეცვალა შვილის დაბადებამ (კერძოდ, ბავშვს აღენიშნებოდა რამდენიმე სახის შეზღუდვა), ასევე, პირობებზე, რომლებშიც იძულებულნი იყვნენ, ეცხოვრათ (კერძოდ, მათ კორპუსში არ იყო ლიფტი) და დაადგინა: არსებული სიტუაცია მნიშვნელოვნად აფერხებდა ბავშვის მობილობას და, შესაბამისად, საფრთხეს უქმნიდა მის პიროვნულ განვითარებას, მაქსიმალური პოტენციალის რეალიზებასთან ერთად. შედეგად, ბავშვისთვის რთული იყო სრულფასოვნად ჩართვა საზოგადოებაში, ასევე, ბავშვებისთვის ხელმისაწვდომ

საგანმანათლებლო, კულტურულ და სოციალურ აქტივობებში (§§ 80-82). სასამართლოს დასკვნით, არ არსებობდა ობიექტური და გონივრული საფუძველი, რომელიც გაამართლებდა ასეთ განსხვავებულ მოპყრობას. მან ხაზი გაუსვა, რომ კომპეტენტურმა ორგანოებმა არ გაითვალისწინეს საქმის სპეციფიკურ ვითარებასთან დაკავშირებული პრინციპები - კერძოდ, გონივრული მისადაგება, მისაწვდომობა და შშმ პირთა დისკრიმინაციის აკრძალვა - სოციალური ცხოვრების ყველა ასპექტში სრული და თანასწორი მონაწილეობისათვის³⁰ (§§ 92-93).

3. განათლება³¹

215. სასამართლო მიუთითებს, რამხელა მნიშვნელობა აქვს საყოველთაობისა და დისკრიმინაციის აკრძალვის ფუნდამენტურ პრინციპებს განათლების უფლების განხორციელებისას. ინკლუზიური განათლება მიიჩნევა ამ პრინციპთა უზრუნველყოფის ყველაზე შესაფერის საშუალებად, რადგან ხელს უწყობს თანაბარი შესაძლებლობების შექმნას ყველასთვის, შშმ პირთა ჩათვლით. ცალსახაა, რომ ინკლუზიური განათლება სახელმწიფოთა მიერ საერთაშორისო დონეზე ნაკისრი ვალდებულებების ნაწილია (*Enver Şahin v. Turkey*, 2018, § 55; *G.L. v. Italy*, 2020, § 53).

216. შშმ პირთა დაცვა მოიცავს სახელმწიფოთა მოვალეობას, უზრუნველყონ „გონივრული მისადაგება“, რათა შშმ პირებს ჰქონდეთ თავიანთი უფლებების სრულად რეალიზების შესაძლებლობა, ამ მოვალეობის შეუსრულებლობა კი უტოლდება დისკრიმინაციას (*Çam v. Turkey*, 2016, §§ 65-67; *Enver Şahin v Turkey*, 2018, § 60; *G.L. v. Italy*, 2020, § 62).³² სასამართლო მიიჩნევს, რომ განათლების სფეროში „გონივრულ მისადაგება“ შეიძლება იყოს სხვადასხვა ფორმის - ფიზიკური ან არაფიზიკური, საგანმანათლებლო ან ორგანიზაციული - და მოიცავდეს სკოლის შენობათა არქიტექტურულ მისაწვდომობას, მასწავლებელთა ტრენინგს, სასწავლო პროგრამის ადაპტაციას, ან სხვა სათანადო საშუალებებს. ამავდროულად, სასამართლოს მოვალეობაში არ შედის განსაზღვრა, თუ რა უნდა გაკეთდეს შშმ ბავშვთა საგანმანათლებლო საჭიროებების დასაკმაყოფილებლად - ეს ეროვნული ორგანოების გადასაწყვეტია (იხ. *Çam v. Turkey*, 2016, § 66; *Enver Şahin v. Turkey*, 2018, § 61; *G.L. v. Italy*, 2020, § 63). ამავდროულად, სასამართლო ხაზს უსვამს, რომ ეროვნულმა ორგანოებმა განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიაქციონ მათი არჩევანის გავლენას, მით უფრო, მოწყვლად ჯგუფებზე, მაგალითად, აუტისტური სპექტრის აშლილობის მქონე ბავშვებზე (*Sanlısoy v. Turkey* (dec.), 2016, § 61).

³⁰ სასამართლო დაეყრდნო გაეროს კონვენციას შშმ პირთა უფლებების შესახებ, ასევე, შშმ პირთა უფლებების კომიტეტისა და ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების კომიტეტის პრაქტიკას (§§ 34-37).

³¹ იხ. ქვეთავი „შშმ პირები“ *პრეცედენტული სამართლის გზამკვლევაში ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის No. 1 ოქმის მე-2 მუხლის შესახებ*.

³² სასამართლომ მიუთითა, რომ მე-14 მუხლი უნდა განიმარტოს CRDP-ით დადგენილ მოთხოვნათა გათვალისწინებით.

217. საქმე *Cam v. Turkey*, 2016, შეეხებოდა მომჩივანს, რომელსაც სიბრძნის გამო უარი უთხრეს თურქეთის მუსიკალურ აკადემიაში ჩარიცხვაზე, რადგან არ არსებობდა სათანადო ინფრასტრუქტურა. სასამართლომ აღნიშნა, რომ შესაბამის ორგანოებს არცერთ ეტაპზე არ უცდიათ მომჩივნის საჭიროებათა იდენტიფიცირება და არ განუმარტავთ, თუ როგორ შეუშლიდა სიბრძნე ხელს მუსიკალური განათლების მიღებაში. მათ არც ფიზიკური ადაპტაციის შესაძლებლობა განუხილავთ, მომჩივნის სიბრძნით გამოწვეული სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროებების დასაკმაყოფილებლად. შედეგად, სასამართლომ მიიჩნია, რომ მომჩივანს ყოველგვარი გონივრული და ობიექტური დასაბუთების გარეშე ეთქვა უარი მუსიკალურ აკადემიაში სწავლაზე, მხოლოდ და მხოლოდ მხედველობის შეზღუდვის გამო, და დაადგინა კონვენციის მე-14 მუხლის დარღვევა, No. 1 ოქმის მე-2 მუხლთან ერთობლიობაში (§§ 68-69).

218. საქმე *Enver Şahin v. Turkey*, 2018, შეეხებოდა შშმ სტუდენტს, რომელსაც უნივერსიტეტმა უარი უთხრა საჭირო კორექტივების განხორციელებაზე, რათა მისაწვდომი გაეხდა უნივერსიტეტის ტერიტორია. სასამართლომ დაადგინა, რომ საგანმანათლებლო სისტემის მართვის ეროვნულმა ორგანოებმა, რომელთაც მომჩივანს ალტერნატივის სახით შესთავაზეს მხოლოდ ადამიანის დახმარება, დაფინანსების არარსებობის გამო, ვერ შეძლეს შშმ სტუდენტის საჭიროებათა ინდივიდუალურად შეფასება და ვერ გაითვალისწინეს, თუ რა გავლენა ექნებოდა ამ ტერიტორიის მიუწვდომლობას მის უსაფრთხოებაზე, ღირსებასა და ავტონომიაზე. სასამართლომ მიუთითა პირადი ავტონომიის ცნებაზე, მე-8 მუხლზე დაყრდნობით, და დაადგინა, რომ შემოთავაზებული დახმარების ზომა ვერ ჩაითვლებოდა გონივრულად, მე-8 მუხლის ფარგლებში, ვინაიდან უგულებელყოფდა მომჩივნის საჭიროებას, ეცხოვრა მაქსიმალურად დამოუკიდებლად და ავტონომიურად (§§ 62-65). სასამართლო პროცესმა ვერ განსაზღვრა მომჩივნის რეალური საჭიროებები და ვერ გამოავლინა შესაბამისი საშუალებები მათ დასაკმაყოფილებლად, ხელისუფლებისთვის გადაჭარბებული ან არაპროპორციული ტვირთის დაკისრების გარეშე (§§ 66-67). შესაბამისად, სასამართლოს დასკვნით, ეროვნულმა ორგანოებმა რეაგირებისას ვერ გამოიჩინეს სათანადო გულისხმიერება, რომ მომჩივანს სხვა სტუდენტთა თანასწორად შეძლებოდა განათლების უფლების განხორციელება, და სამართლიანად ვერ დააბალანსეს შეპირისპირებული ინტერესები, რაც არღვევდა კონვენციის მე-14 მუხლს, No. 1 ოქმის 1-ელ მუხლთან ერთობლიობაში (§ 68).

219. სასამართლომ მსგავსი დასკვნა გამოიტანა საქმეში *G.L. v. Italy*, 2020, §§ 70-72, რომელიც შეეხებოდა არავერბალური აუტისტური აშლილობის მქონე ბავშვს. ფინანსური რესურსების ნაკლებობის გამო, არასრულწლოვანი ვერ იღებდა სპეციალიზებულ დახმარებას, რომლის უფლებაც ჰქონდა კანონმდებლობის თანახმად. შედეგად, მომჩივანი ვეღარ აგრძელებდა სკოლაში სიარულს ისეთივე პირობებში, როგორითაც სარგებლობდნენ შეზღუდული შესაძლებლობის არმქონე მოსწავლეები. კერძოდ, სასამართლოს თქმით, შესაბამის ორგანოებს არასოდეს უმსჯელიათ საკითხზე, რომ რესურსების ნაკლებობა აენაზღაურებინათ არა გონივრულ მისადაგებაში შეტანილი ცვლილებებით, არამედ განათლების ზოგადი დონის

შემცირებით, რათა ის თანაბრად განაწილებულიყო შშმ და არა შშმ მოსწავლეებს შორის. სასამართლო მიიჩნევდა, რომ ამ მხრივ, ნებისმიერ საბიუჯეტო ზომას თანაბარი გავლენა უნდა ჰქონოდა შშმ და არა შშმ ბავშვებისთვის განათლების უზრუნველყოფაზე. მომჩივანს უნდა ჰქონოდა სპეციალიზებული დახმარებით სარგებლობის შესაძლებლობა, რათა ხელი შეეწყობოდა მის ავტონომიასა და პერსონალურ კომუნიკაციას, ასევე, გაუმჯობესებულიყო მისი სწავლება, სოციალური ცხოვრება და სკოლაში ინტეგრაცია, მარგინალიზაციის რისკების ასაცილებლად (§§ 68-69).³³ მეტიც, სასამართლომ მიიჩნია, რომ მომჩივნის მიერ განცდილი დისკრიმინაცია კიდევ უფრო მძიმე ფორმის იყო, რადგან ხდებოდა დაწყებით სკოლაში, რომელიც ბავშვს უყალიბებს ფუნდამენტს განათლებისა და სოციალური ინტეგრაციისთვის და აძლევს საზოგადოებაში ცხოვრების პირველ გამოცდილებას (§ 71).

C. ბოშები

220. როგორც გამოსახლებასთან დაკავშირებული საქმეებიდან გამოჩნდა (იხ. ზემოთ, თავი „საცხოვრებელი ადგილი“), სასამართლო მიიჩნევს, რომ სახელმწიფოებმა უნდა გაითვალისწინონ ბოშების მოწყვლადობა და არასახარბიელო მდგომარეობა მათი უფლებების დაცვის კუთხით, რაც გარკვეულ გარემოებებში წარმოშობს კონვენციით დადგენილ პოზიტიურ მოვალეობას. სასამართლო თვლის, რომ განსაკუთრებული დაცვის მოთხოვნა ვრცელდება განათლების სფეროზეც. კერძოდ, იგი ხაზს უსვამს, რომ ისტორიამ ბოშები აქცია განსაკუთრებით მოწყვლად ჯგუფად უმცირესობათა შორის (*D.H. and Others v. the Czech Republic* [GC], 2007, § 182; *Oršuš and Others v. Croatia* [GC], 2010, § 147). ბოშების სოციალური და საგანმანათლებლო ინტეგრაციისთვის ნაბიჯების გადადგმისას, სახელმწიფოებმა საკმარისი ყურადღება უნდა დაუთმონ ამ ჯგუფის წევრთა განსაკუთრებულ საჭიროებებს (*D.H. and Others v. the Czech Republic*, [GC], 2007, §§ 205-207; *Oršuš and Others v. Croatia* [GC], 2010, §§ 180-182).

221. არაერთ საქმეში, რომლებიც შეეხება ბოშა მოსწავლეთა განათლების უფლებას, სასამართლომ დაადგინა მე-14 მუხლის დარღვევა, No. 1 ოქმის მე-2 მუხლთან ერთობლიობაში. ამ საქმეებში განხილული იყო: ბოშა ბავშვების არაპროპორციული რაოდენობით განთავსება ფსიქიკური შეზღუდვის მქონე ბავშვთა სპეციალურ სკოლებში (*D.H. and Others v. the Czech Republic* [GC], 2007; *Horváth and Kiss v. Hungary*, 2013); მათთვის ცალკე გაკვეთილების ჩატარება (*Oršuš and Others v. Croatia* [GC], 2010) ან ცალკე სკოლების შექმნა (*Lavida and Others v. Greece*, 2013); და სკოლაზე წვდომის შეზღუდვა სპეციალურ საკლასო ოთახებში განთავსებამდე, ძირითადი შენობის დამატებით ფლიგელში (*Sampanis and Others v. Greece*, 2008). ამ საქმეთა

³³ დასკვნების გასამყარებლად, სასამართლომ მიუთითა: ევროპის სოციალური ქარტიის (შესწორებული ვერსია) მე-15 მუხლზე, რომლის თანახმადაც, სახელმწიფოები ვალდებული არიან, „ხელი შეუწყონ [შშმ პირთა] სრულ სოციალურ ინტეგრაციასა და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მონაწილეობას, კერძოდ, იმ საშუალებებით, რომლებიც შეიცავს ტექნიკურ დახმარებას და მიზნად ისახავს კომუნიკაციისა და გადაადგილების სფეროში არსებული ბარიერების აღმოფხვრას“; და CRPD-ის 24-ე მუხლზე.

უმრავლესობაში სასამართლომ დაადგინა, რომ ბოშა მოსწავლეთა განსხვავებული მოპყრობა იყო ირიბი დისკრიმინაცია.

222. სასამართლო ითვალისწინებს ბოშების სპეციალურ საჭიროებებს სხვა სფეროებში. მაგალითად, საქმე *Muñoz Díaz v. Spain*, 2009, შეეხებოდა უარს ბოშების ქორწინების აღიარებაზე, რის გამოც მომჩივანი ვერ იღებდა პენსიას მარჩენლის გარდაცვალების გამო. სასამართლოს დასკვნით, ბოშათა მოწყვლადი მდგომარეობა ნიშნავს, რომ განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს მათ საჭიროებებს და განსხვავებულ ცხოვრების სტილს, როგორც შესაბამის მარეგულირებელ კანონმდებლობაში, ისე კონკრეტულ საქმეებზე გადაწყვეტილების მიღებისას (§ 61).

ციტირებულ საქმეთა ჩამონათვალი

ამ სახელმძღვანელოში ციტირებული პრეცედენტული სამართალი მოიცავს სასამართლოს მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებებსა და განჩინებებს, ასევე, ადამიანის უფლებათა ევროპული კომისიის („კომისია“) გადაწყვეტილებებსა და ანგარიშებს.

თუ სხვაგვარად არ არის მითითებული, ყველა ბმული უკავშირდება სასამართლო პალატის საბოლოო გადაწყვეტილებებს. აბრევიატურა „(dec.)“ აღნიშნავს, რომ ციტატა მოყვანილია სასამართლოს გადაწყვეტილებიდან, ხოლო „[GC]“ გულისხმობს, რომ საქმე განიხილა დიდმა პალატამ.

პალატის განჩინებები, რომლებიც ამ განახლებული დოკუმენტის გამოქვეყნებისას არ იყო საბოლოო, ქვემოთ მოცემულ ჩამონათვალში აღნიშნულია ვარსკვლავით (*). კონვენციის 44-ე მუხლის მე-2 პუნქტი ადგენს, რომ პალატის გადაწყვეტილება საბოლოოა, როდესაც: a) მხარეები არ ითხოვენ საქმის გადაცემას დიდი პალატისათვის; b) გადაწყვეტილების გამოტანიდან სამი თვის განმავლობაში არ წარადგენენ მოთხოვნას საქმის დიდ პალატაში გადაცემაზე; ან c) დიდი პალატის კოლეგია უარყოფს 43-ე მუხლის საფუძველზე წარდგენილ მოთხოვნას გადაცემის შესახებ. თუ დიდი პალატის კოლეგია დააკმაყოფილებს საქმის გადაცემის მოთხოვნას, დიდი პალატის გადაწყვეტილება იქნება საბოლოო და შესაბამისად, პალატის გადაწყვეტილებას აღარ იქნება იურიდიული ძალა.

სახელმძღვანელოში ციტირებულ საქმეთა ელექტრონული ბმულები დაკავშირებულია ადამიანის უფლებათა დოკუმენტების ბაზასთან (HUDOC) (<http://hudoc.echr.coe.int>). ეს უზრუნველყოფს წვდომას სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალზე (დიდი პალატის, პალატისა და კომიტეტის გადაწყვეტილებები/განჩინებები, გადაცემული საქმეები, მრჩეველთა მოსაზრებები და პრეცედენტული სამართლის საინფორმაციო შენიშვნების სამართლებრივი რეზიუმეები), ასევე, კომისიის საქმეებსა (გადაწყვეტილებები და ანგარიშები) და მინისტრთა კომიტეტის რეზოლუციებზე.

სასამართლო საკუთარ გადაწყვეტილებებსა და განჩინებებს ადგენს ორ ოფიციალურ ენაზე, ინგლისურად და/ან ფრანგულად. HUDOC-ის ბაზა ასევე მოიცავს ბევრი მნიშვნელოვანი საქმის თარგმანს ოცდაათზე მეტ არაოფიციალურ ენაზე და ინტერნეტბმულებს მესამე მხარეთა მიერ შედგენილი სასამართლო პრაქტიკის ასამდე კოლექციის სანახავად. ამ გზამკვლევაში გამოყენებულ საქმეთა სხვადასხვაენოვანი ვერსიები შეგიძლიათ მოიპოვოთ [HUDOC](#)-ის მონაცემთა ბაზაში, „ენობრივი ვერსიების“ ღილაკზე დაჭერით, რომელიც გამოჩნდება საქმის ელექტრონულ ბმულზე გადასვლისას.

A.B. and Others v. France, no. 11593/12, 12 ივლისი, 2016
A, B and C v. Ireland [GC], no. 25579/05, ECHR 2010
A.K. v. Latvia, no. 33011/08, 24 ივნისი, 2014
Advisory opinion concerning the recognition in domestic law of a legal parent-child relationship between a child born through a gestational surrogacy arrangement abroad and the intended mother [GC], მოთხოვნა no. P16-2018-001, საფრანგეთის საკასაციო სასამართლო, 10 აპრილი, 2019
Airey v. Ireland, 9 ოქტომბერი, 1979 Series A no. 32
Aizpurua Ortiz and Others v. Spain, no. 42430/05, 2 თებერვალი, 2010
Albanese v. Italy, no. 77924/01, 23 მარტი, 2006
Aldeguer Tomás v. Spain, no. 35214/09, 14 ივნისი, 2016
Alexandridis v. Greece, . 19516/06, 21 თებერვალი, 2008
Andrejeva v. Latvia [GC], no. 55707/00, ECHR 2009
Andrle v. the Czech Republic, no. 6268/08, 17 თებერვალი, 2011
Andrey Medvedev v. Russia, no. 75737/13, 13 სექტემბერი, 2016
Apostolakis v. Greece, no. 39574/07, 22 ოქტომბერი, 2009
Arnar Helgi Lárusson v. Iceland, no. 23077/19, 31 მაისი, 2022
Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen (ASLEF) v. the United Kingdom, no. 11002/05, 27 თებერვალი, 2007
Association of Civil Servants and Union for Collective Bargaining and Others v. Germany, nos. 815/18 და 4 სხვა 5 ივლისი, 2022

—B—

B.G. and Others v. France, no. 63141/13, 10 სექტემბერი, 2020
Bah v. the United Kingdom, no. 56328/07, ECHR 2011
Baka v. Hungary [GC], no. 20261/12, 23 ივნისი, 2016
Barış and Others v. Turkey (dec.), no. 66828/16 და სხვები, 14 დეკემბერი, 2021
Bayrakci v. Turkey, no. 2643/09, 5 თებერვალი, 2013
Bélané Nagy v. Hungary [GC], no. 53080/13, 13 დეკემბერი, 2016
Belli and Arquier-Martinez v. Switzerland, no. 65550/13, 11 დეკემბერი, 2018
Berger-Krall and Others v. Slovenia, no. 14717/04, 12 ივნისი, 2014
Bittó and Others v. Slovakia, no. 30255/09, 28 იანვარი, 2014
Biriuk v. Lithuania, no. 23373/03, 25 ნოემბერი, 2008
Bjedov v. Croatia, no. 42150/09, 29 მაისი, 2012
Blokhin v. Russia [GC], no. 47152/06, 23 მარტი, 2016
Botta v. Italy, 24 თებერვალი, 1998 გადაწყვეტილებების და განჩინებების ანგარიშები 1998-I
Budina v. Russia (dec.), no. 45603/05, 18 ივნისი, 2009
Burdov v. Russia, no. 59498/00, ECHR 2002-III
Bradshaw and Others v. Malta, no. 37121/15, 23 ოქტომბერი, 2018
Brežec v. Croatia, no. 7177/10, 18 ივლისი, 2013
Brincat and Others v. Malta, nos. 60908/11 და 4 სხვა, 24 ივლისი, 2014

—C—

C.N. and v. v. France, no. 67724/09, 11 ოქტომბერი, 2012
C.C. v. Spain, no. 1425/06, 6 ოქტომბერი, 2009
Carson and Others v. the United Kingdom [GC], no. 42184/05, ECHR 2010
Chapman v. the United Kingdom [GC], no. 27238/95, ECHR 2001-I
Codona v. United Kingdom (dec.), no. 485/05, 7 თებერვალი, 2006
Connors v. the United Kingdom, no. 66746/01, 27 მაისი, 2004
Costa and Pavan v. Italy, no. 54270/10, 28 აგვისტო, 2012
Chowdury and Others v. Greece, no. 21884/15, 30 მარტი, 2017
Cimperšek v. Slovenia, no. 58512/16, 30 ივნისი, 2020
Cudak v. Lithuania [GC], no. 15869/02, ECHR 2010
Cvijetić v. Croatia, no. 71549/01, 26 თებერვალი, 2004
Čakarević v. Croatia, no. 48921/13, 26 აპრილი, 2018
Çam v. Turkey, no. 51500/08, 23 თებერვალი, 2016

—D—

D. v. the United Kingdom, 2 მაისი, 1997 *გადაწყვეტილებების და განჩინებების ანგარიშები* 1997-III
D.H. and Others v. the Czech Republic [GC], no. 57325/00, ECHR 2007-IV
Da Conceição Mateus and Santos Januário v. Portugal (dec.), nos. 57725/12 და 62235/12, 8 ოქტომბერი, 2013
Da Silva Carvalho Rico v. Portugal (dec.), no. 13341/14, 1 სექტემბერი, 2015
Dahlab v. Switzerland (dec.), no. 42393/98, ECHR 2001-V
Danilenkov and Others v. Russia, no. 67336/01, ECHR 2009 (ამონარიდები)
Demir and Baykara v. Turkey [GC], no. 34503/97, ECHR 2008
Denisov v. Ukraine [GC], no. 76639/11, 25 სექტემბერი, 2018
Dhahbi v. Italy, no. 17120/09, 8 აპრილი, 2014
Di Trizio v. Switzerland, no. 7186/09, 2 თებერვალი, 2016
Dickson v. the United Kingdom [GC], no. 44362/04, ECHR 2007-V
Dilek and Others v. Turkey, nos. 74611/01 და 2 სხვა, 17 ივლისი, 2007
Domenech Pardo v. Spain (dec.), no. 55996/00, 3 მარტი, 2001

—E—

Ebrahimian v. France, no. 64846/11, ECHR 2015
Edwards v. Malta, no. 17647/04, 24 ოქტომბერი, 2006
Efe v. Austria, no. 9134/06, 8 იანვარი, 2013

Emel Boyraz v. Turkey, no. 61960/08, 2 დეკემბერი, 2014
Enerji Yapı-Yol Sen v. Turkey, no. 68959/01, 21 აპრილი, 2009
Enver Şahin v. Turkey, no. 23065/12, 30 იანვარი, 2018
Eşim v. Turkey, no. 59601/09, 17 სექტემბერი, 2013
Evans v. the United Kingdom [GC], no. 6339/05, ECHR 2007-I
Eweida and Others v. the United Kingdom, nos. 48420/10 და 3 სხვა, ECHR 2013
(ამონარიდები)

—F—

F.J.M. v. the United Kingdom (dec.), no. 76202/16, 6 ნოემბერი, 2018
Fábián v. Hungary [GC], no. 78117/13, 5 სექტემბერი, 2017
Farcaș v. Romania (dec.), no. 32596/04, 14 სექტემბერი, 2010
Faulkner and McDonagh v. Ireland (dec.), nos. 30391/18 და 30416/18, 8 მარტი, 2022
Fawsie v. Greece, no. 40080/07, 28 ოქტომბერი, 2010
Fernández Martínez v. Spain [GC], no. 56030/07, ECHR 2014 (ამონარიდები)

—G—

G.L. v. Italy, no. 59751/15, 10 სექტემბერი, 2020
García Mateos v. Spain, no. 38285/09, 19 თებერვალი, 2013
Garib v. the Netherlands [GC], no. 43494/09, 6 ნოემბერი, 2017
Gawlik v. Liechtenstein, no. 23922/19, 16 თებერვალი, 2021
Gaygusuz v. Austria, 16 სექტემბერი, 1996, გადაწყვეტილებების და განჩინებების ანგარიშები
1996-IV
Glaisen v. Switzerland (dec.), no. 7097/10, 6 დეკემბერი, 2011
Glor v. Switzerland, no. 40477/13, 25 ივნისი, 2019
Gouarré Patte v. Andorra, no. 13444/04, ECHR 2009
Grzęda v. Poland [GC], no. 33427/10, 12 იანვარი, 2016
Guberina v. Croatia, no. 23682/13, 22 მარტი, 2016
Guja v. Moldova [GC], no. 14277/04, ECHR 2008

—H—

Heinisch v. Germany, no. 28274/08, ECHR 2011 (ამონარიდები)
Herbai v. Hungary, no. 11608/15, 5 ნოემბერი, 2019
Horváth and Kiss v. Hungary, no. 11146/11, 29 იანვარი, 2013
Howald Moor and Others v. Switzerland, nos. 52067/10 და 41072/11, 11 მარტი, 2014
Hudorovič and Others v. Slovenia, nos. 24816/14 და 25140/14, 10 მარტი, 2020
Hutten-Czapska v. Poland [GC], no. 35014/97, ECHR 2006-VIII

—I—

I.B. v. Greece, no. 552/10, ECHR 2013
I.G. and Others v. Slovakia, no. 15966/04, 13 ნოემბერი, 2012
Ivanova and Cherkezov v. Bulgaria, no. 46577/15, 21 აპრილი, 2016

—J—

J.D. and A v. the United Kingdom, nos. 32949/17 და 34614/17, 24 ოქტომბერი, 2019
Jankauskas v. Lithuania (no. 2), no. 50446/09, 27 ივნისი, 2017
Junta Rectora Del Ertzainen Nazional Elkartasuna (ER.N.E.) v. Spain, no. 45892/09, 21 აპრილი, 2015
Jurčić v. Croatia, no. 54711/15, 4 თებერვალი, 2021

—K—

Karlheinz Schmidt v. Germany, 18 ივლისი, 1994 Series A no. 291-B
Karner v. Austria, no. 40016/98, ECHR 2003-IX
Kasmi v. Albania, no. 1175/06, 23 ივნისი, 2020
Kaya and Seyhan v. Turkey, no. 30946/04, 15 სექტემბერი, 2009
Khan v. France, no. 12267/16, 28 თებერვალი, 2019
Kjartan Ásmundsson v. Iceland, no. 60669/00, ECHR 2004-IX
Klein v. Austria, no. 57028/00, 3 მარტი, 2011
Kosiek v. Germany, 28 აგვისტო, 1986 Series A no. 105
Konstantin Markin v. Russia [GC], no. 30078/06, ECHR 2012 (ამონარიდები)
Koua Poirrez v. France, no. 40892/98, ECHR 2003-X
Koufaki and Adedy v. Greece (dec.), nos. 57665/12 და 57657/12, 7 მაისი, 2013
Kozak v. Poland, no. 13102/02, 2 მარტი, 2010 2.
Kudeshkina v. Russia, no. 29492/05, 26 თებერვალი, 2009
Kurtulmuş v. Turkey (dec.), no. 65500/01, ECHR 2006-II

—L—

L.F. v. the United Kingdom (dec.), no. 19839/21, 24 მაისი, 2022
L.L. v. France, no. 7508/02, ECHR 2006-XI
Lacatus v. Switzerland, no. 14065/15, 19 იანვარი, 2021
Larissis and Others v. Greece, 24 თებერვალი, 1998 გადაწყვეტილებების და განჩინებების ანგარიშები 1998-I
Lavida and Others v. Greece, no. 7973/10, 30 მაისი, 2013

Leander v. Sweden, 26 მარტი, 1987 Series A no. 116
Lindheim and Others v. Norway, nos. 13221/08 და 2139/10, 12 ივნისი, 2012
Lombardi Vallauri v. Italy, no. 39128/05, 20 ოქტომბერი, 2009
Luczak v. Poland, no. 77782/01, 27 ნოემბერი, 2007
Lustig-Prean and Beckett v. the United Kingdom, nos. 31417/96 და 32377/96, 27 სექტემბერი, 1999

—M—

M.S.S. v. Belgium and Greece [GC], no. 30696/09, ECHR 2011
Mago and Others v. Bosnia and Herzegovina, nos. 12959/05 და 5 სხვა, 3 მაისი, 2012
Manole and “Romanian Farmers Direct” v. Romania, no. 46551/06, 16 ივნისი, 2015
Matelly v. France, no. 10609/10, 2 ოქტომბერი, 2014
Matúz v. Hungary, no. 73571/10, 21 ოქტომბერი, 2014
McCann v. the United Kingdom, no. 19009/04, ECHR 2008
Mennesson v. France, no. 65192/11, ECHR 2014 (ამონარიდები)
Mocie v. France, no. 46096/99, 8 აპრილი, 2003
Moustahi v. France, no. 9347/14, 25 ივნისი, 2020
Mółka v. Poland (dec.), no. 56550/00, 11 აპრილი, 2006
Moskal v. Poland, no. 10373/05, 15 სექტემბერი, 2009
Mubilanzila Mayeka and Kaniki Mitunga v. Belgium, no. 13178/03, ECHR 2006-XI
Muñoz Díaz v. Spain, no. 49151/07, ECHR 2009
Muskhadzhiyeva and Others v. Belgium, no. 41442/07, 19 იანვარი, 2010
Mytilinaios and Kostakis v. Greece, no. 29389/11, 3 დეკემბერი, 2015

—N—

N. v. the United Kingdom [GC], no. 26565/05, ECHR 2008
N.B. v. Slovakia, no. 29518/10, 12 ივნისი, 2012
N.H. and Others v. France, nos. 28820/13 and 2 others, 2 ივლისი, 2020
N.T.P. and Others v. France, no. 68862/13, 24 მაისი, 2018
Naidin v. Romania, no. 38162/07, 21 ოქტომბერი, 2014
Napotnik v. Romania, no. 33139/13, 20 ოქტომბერი, 2020
National Union of Belgian Police v. Belgium, 27 ოქტომბერი, 1975 Series A no. 19
National Union of Rail, Maritime and Transport Workers v. the United Kingdom, no. 31045/10, ECHR 2014
Niedzwiecki v. Germany, no. 58453/00, 25 ოქტომბერი, 2005

—O—

O'Rourke v. UK (dec.), no. 39022/97, 26 ივნისი, 2001
Obst v. Germany, no. 425/03, 23 სექტემბერი, 2010
Ognevenko v. Russia, no. 44873/09, 20 ნოემბერი, 2018
Okpisz v. Germany, no. 59140/00, 25 ოქტომბერი, 2005
Oleksandr Volkov v. Ukraine, no. 21722/11, ECHR 2013
Orlić v. Croatia, no. 48833/07, 21 ივნისი, 2011
Oršuš and Others v. Croatia [GC], no. 15766/03, ECHR 2010
Özpinar v. Turkey, no. 20999/04, 19 ოქტომბერი, 2010

—P—

P. and S. v. Poland, no. 57375/08, 30 ოქტომბერი, 2012
P.B. and J.S. v. Austria, no. 18984/02, 22 ივლისი, 2010
Palomo Sánchez and Others v. Spain [GC], nos. 28955/06 and 3 others, ECHR 2011
Paposhvili v. Belgium [GC], no. 41738/10, 13 დეკემბერი, 2016
Paradiso and Campanelli v. Italy [GC], no. 25358/12, 24 იანვარი, 2017
Perkins and R. v. the United Kingdom, nos. 43208/98 and 44875/98, 22 ოქტომბერი, 2002
Petrovic v. Austria, 27 მარტი, 1998 *Reports of Judgments and Decisions* 1998-II
Philippou v. Cyprus, no. 71148/10, 14 ივნისი, 2016
Pibernik v. Croatia, no. 75139/01, 4 მარტი, 2004
Pichkur v. Ukraine, no. 10441/06, 7 ნოემბერი, 2013
Pişkin v. Turkey, no. 33399/18, 15 დეკემბერი, 2020
Polyakh and Others v. Ukraine, nos. 58812/15 and 4 others, 17 ოქტომბერი, 2019
Popov v. France, nos. 39472/07 and 39474/07, 19 იანვარი, 2012
Popović and Others v. Serbia, nos. 26944/13 და 3 სხვა, 30 ივნისი, 2020
Prokopovich v. Russia, no. 58255/00, ECHR 2004-XI (ამონარიდები)

—R—

R.R. v. Poland, no. 27617/04, ECHR 2011 (ამონარიდები)
Rantsev v. Cyprus and Russia, no. 25965/04, ECHR 2010 (ამონარიდები)
Rainys and Gasparavičius v. Lithuania, nos. 70665/01 და 74345/01, 7 აპრილი, 2005
Redfearn v. the United Kingdom, no. 47335/06, 6 ნოემბერი, 2012
Roche v. the United Kingdom [GC], no. 32555/96, ECHR 2005-X
Romeva v. North Macedonia, no. 32141/10, 12 დეკემბერი, 2019
Runkee and White v. the United Kingdom, nos. 42949/98 და 53134/99, 10 მაისი, 2007
Ryser v. Switzerland, no. 23040/13, 12 იანვარი, 2021

—S—

S.H. and Others v. Austria [GC], no. 57813/00, ECHR 2011
S.M. v. Croatia [GC], no. 60561/14, 25 ივნისი, 2020
S.-H. v. Poland (dec.), no. 56846/15 and 56849/15, 16 ნოემბერი, 2021
Sabeh El Leil v. France [GC], no. 34869/05, 29 ივნისი, 2011
Sampanis and Others v. Greece, no. 32526/05, 5 ივნისი, 2008
Sanlısoy v. Turkey (dec.), no. 77023/12, 8 ნოემბერი, 2016
Santos Hansen v. Denmark (dec.), no. 17949/07, 9 მარტი, 2010
Savickis and Others v. Latvia [GC], no. 49270/11, 9 ივნისი, 2022
Savran v. Denmark [GC], no. 57467/15, 7 დეკემბერი, 2021
Schmidt and Dahlström v. Sweden, 6 თებერვალი, 1976 Series A no. 21
Schuler-Zraggen v. Switzerland, 24 ივნისი 1993 Series A no. 263
Schuitemaker v. the Netherlands (dec.), no. 15906/08, 4 მაისი, 2010
Schüth v. Germany, no. 1620/03, ECHR 2010
Şerife Yiğit v. Turkey [GC], no. 3976/05, 2 ნოემბერი, 2010
Siebenhaar v. Germany, no o. 18136/02, 3 თებერვალი, 2011
Sidabras and Džiautas v. Lithuania, nos. 55480/00 და 59330/00, ECHR 2004-VIII
Sigurður A. Sigurjónsson v. Iceland, 30 ივნისი, 1993 Series A no. 264
Siliadin v. France, no. 73316/01, ECHR 2005-VII
Sindicatul “Păstorul cel Bun” v. Romania [GC], no. 2330/09, ECHR 2013 (ამონარიდები)
Smith and Grady v. the United Kingdom, nos. 33985/96 და 33986/96, ECHR 1999-VI
Solomakhin v. Ukraine, no. 24429/03, 15 მარტი, 2012
Sørensen and Rasmussen v. Denmark [GC], nos. 52562/99 და 52620/99, ECHR 2006-I
Statileo v. Croatia, no. 12027/10, 10 ივლისი, 2014
Stec and Others v. the United Kingdom (dec.) [GC], nos. 65731/01 და 65900/01, ECHR 2005-X
Stec and Others v. the United Kingdom [GC], nos. 65731/01 და 65900/01, ECHR 2006-VI
Stefanetti and Others v. Italy, nos. 21838/10 and 7 others, 15 აპრილი, 2014
Straume v. Latvia, no. 59402/14, 2 ივნისი, 2022
Stummer v. Austria [GC], no. 37452/02, ECHR 2011
Swedish Transport Workers Union v. Sweden (dec.), no. 53507/99, ECHR 2004-XII
(ამონარიდები)

—T—

Tarakhel v. Switzerland [GC], no. 29217/12, ECHR 2014 (ამონარიდები)
Tchokontio Happi v. France, no. 65829/12, 9 აპრილი, 2015
Teteriny v. Russia, no. 11931/03, 30 ივნისი, 2005
Thlimmenos v. Greece [GC], no. 34369/97, ECHR 2000-IV
Topčić-Rosenberg v. Croatia, no. 19391/11, 14 ნოემბერი, 2013
Travaš v. Croatia, no. 75581/13, 4 ოქტომბერი, 2016

Tüm Haber Sen and Çınar v. Turkey, no. 28602/95, ECHR 2006-II
Tysiąc v. Poland, no. 5410/03, ECHR 2007-I

—U—

Unite the Union v. the United Kingdom (dec.), no. 65397/13, 3 მაისი, 2016

—V—

V.C.L. and A.N. v. the United Kingdom, nos. 77587/12 and 74603/12, 16 თებერვალი, 2021
Valdís Fjölnisdóttir and Others v. Iceland, no. 71552/17, 18 მაისი, 2021
Valkov and Others v. Bulgaria, nos. 2033/04 და 8 სხვა, 25 ოქტომბერი, 2011
Vavříčka and Others v. the Czech Republic [GC], nos. 47621/13 და 5 სხვა, 8 აპრილი, 2021
Vilho Eskelinen and Others v. Finland [GC], no. 63235/00, ECHR 2007-II
Vilnes and Others v. Norway, nos. 52806/09 and 22703/10, 5 დეკემბერი, 2013
Vlahov v. Croatia, no. 31163/13, 5 მაისი, 2022
Vogt v. Germany, 26 სექტემბერი, 1995 Series A no. 323
Vrountou v. Cyprus, no. 33631/06, 13 ოქტომბერი, 2015
Vörður Ólafsson v. Iceland, no. 20161/06, ECHR 2010

—W—

Weller v. Hungary, no. 44399/05, 31 მარტი, 2009
Willis v. the United Kingdom, no. 36042/97, ECHR 2002-IV

—X—

Xhoxhaj v. Albania, no. 15227/19, 9 თებერვალი, 2021

—Y—

Yakut Republican Trade-Union Federation v. Russia, no. 29582/09, 7 დეკემბერი, 2021
Yilmaz v. Turkey, no. 36607/06, 4 ივნისი, 2019
Young, James and Webster v. the United Kingdom, 13 აგვისტო, 1981 Series A no. 44
Yordanova and Others v. Bulgaria, no. 25446/06, 24 აპრილი, 2012

—Z—

Z v. Finland, 25 თებერვალი, 1997 გადაწყვეტილებების და განჩინებების ანგარიშები 1997-I
Zakharova and Others v. Russia, no. 12736/10, 8 მარტი, 2022

Zehnalova and Zehnal v. the Czech Republic (dec.), no. 38621/97, 14 მისი, 2002
Zeibek v. Greece, no. 46368/06, 9 ივლისი, 2009